

A
FELSŐHÁZ REFORMJA

BUDAPEST.

AIGNER LAJOS.

I.

Azon kérdések között, melyek politikai intézményeink körében még megoldásra várnak, kétség kívül egyik legjelentékenyebb: a főrendiháznak felsőházzá alakítása.

A 48-iki átalakulás ez intézményt érintetlenül hagyta.

De hogy jelen alakjában ezen institució nem felelhet többé meg hivatásának – az ma már a gyakorlat által támogatott közmegegyezéssé vált.

E kérdésnél azonban, mint általában minden újításnál, mindenképp előtte azon tekintet jön figyelembe, hogy tulajdonképpen mi a hivatása a szóban forgó intézménynek, szükséges-e általánosságban, és különösen nálunk?

Mill egy helyen, irataiban, az emberi haladásról szólva, a haladás egyik főakadályát azon körülményben keresi, hogy az emberek az oly dolgokat, melyek mint megállapított igazságok szerepelnek hosszabb idő óta, egyszersmint ily énekül elfogadják a későbbi korban is, s nem igyekeznek az illető igazságot az idő folytán alakult újabb viszonyok egybevetésénél megvitatni, s esetleg annak értékét kellő mértékben redukálni. Senki sem fogja tagadni ezen felfogás több iránybani jogosultságát. A kételkedés bizonyos mértéke, – bármily általános igazsággal szemben alkalmaztassék is – mindig tisztázólag működik az igazság felderítésénél. Mert a fentebbi felfogásnak nem szabad oly egyoldalú értelmezést adni, hogy az illető vélemény ellen emelt kétely minden esetben annak megbuktatását vonja maga után. Sőt ha az illető vélemény csakugyan életképes, a vitatás által a mellette szóló érvek még inkább kidomborodnak, s így az illető régebbi korban keletkezett vélemény igaz voltát, az újabb viszonyok kedvező motívuma időszerűség tekintetében is nagyban növelni fogja. Ezen felfogás értelmében tehát helyesen állítható fel azon kérdés, hogy szükséges intézmény-e a felsőház, s beleillik-e politikai rendszerünk keretébe?

A főrendiház rendezése azonban már nem éppen most kerül kérdés alá; s az e részben kifejtett eszmecsere van már annyi eredménye, hogy alig van gondolkozó ember e hazában, ki viszonyaink figyelembevételével mellett egy célszerűen összeállított felsőházat oly intézménynek ne tartana, mely úgy politikai, mint törvényhozási, de meg társadalmi tekintetben is jelentékeny előnyökkel lesz képes szolgálatot tenni.

Ha tisztán elméletileg tekintem e kérdést egy felsőházra sem politikai, sem törvényhozási, de még társadalmi tekintetben sem fektethetek nagy súlyt. Kedvező politikai és társadalmi viszonyok mellett a képviselőház lehet úgy konstituálni, s tanácskozási- és a törvények végmegállapítására vonatkozó Szabályait, s ezzel együtt magát az alkotmányt is úgy alakítani, hogy magában a képviselőházban és az alkotmány egyéb tényezőiben meg lesznek azon megfelelő biztosítékok, melyek a felsőház intézménye által elérni szándékoltnak.

Elméleti vitatások azonban célhoz nem vezetnek. Tény az, hogy egy felsőház reánk nézve hasznos sőt szükséges[^] intézmény, s ezzel széniben erejét veszti minden elméleti igazság.

Mert egy olyan felsőház, mely célszerűen kiválasztott tényezői által a jelen kor igényeinek megfelelő gyakorlati tekintélyt és reális fensőséget bír alapul; mely tényezőinek összeállításában lehetőleg mentt az álkegyeletről, mi a gyakorlati politikában inproduktív vagy éppen káros hatású; mely nemcsak a törvényhozás körében képes bizonyos előnyökkel nyújtani, de úgy összeségében testületileg, mint az ezen intézményben jogosult eszmék külön képviselőházban is célszerű befolyást lesz képes gyakorolni úgy a politikai életre, mint különösen magára a társadalomra: egy ily felsőház politikai és társadalmi tekintélyvel fog bírni, s támasza és jelentékeny tényezője lesz a nemzeti politikának.

Most már azon kérdés merül fel, hogy milyen legyen, s a kínálkozó tényezők közül melyekből állítható össze a ház, hogy céljának megfeleljen?

Véleményem szerint, egy felsőház különösen három irányban bír hivatással a befolyásra: törvényhozási, politikai és társadalmi tekintetben.

Ami egy felsőháznak tisztán törvényhozási szükséges voltát elvontan illeti, arra nézve már fentebb előadtam nézetemet általánosságban. Az ily elméleti vitatások azonban az egyes vagy

kettős kamara rendszerről, gyakorlati tekintetben, értéktelenek. Nekünk a felsőházra különösen politikai és társadalmi indokok alapján van szükségünk. Törvényhozási tekintetben ez intézmény összeállításánál különösen arra kell ügyelnünk, hogy a felsőház elemei törvényhozási hatásukban sem egyenként, sem összesen véve, ne legyenek ellentétes természetűek a képviselőházzal szemben.

Egy alakítandó magyar felsőháznak azonban – véleményem szerint – sokkal lényegesebb a hivatása állampolitikai és társadalmi irányban, mint törvényhozási tekintetben.

Azon körülmény, hogy egy felsőház különösen társadalom-politikai hatásában találja hivatásának jelentékenyebb részét, az e részbeni gyakorlat által mindenütt igazolva van. A törvényhozási súlypont minden alkotmányos országban a képviselőházban van, míg másfelől a felsőház, az állam és társadalom megfelelő érdekeit legbelsőbb fokban van hivatva képviselni és előmozdítani. A felsőház politikai hatása – nálunk legalább – kettős irányú: egyház-politikai és nemzeti-politikai. Hogy minők ezen hatások, s melyek azok jogosságának és szükségességének indokai, arról alább, az illető felsőházi tényezők felsorolásánál fogok szólni.

De lényeges egy felsőház hatása tisztán társadalmi tekintetben is. Különösen nálunk. Magyarországnak számíts bajai között egyik leglényegesebb az, hogy nincs erős társadalma, s ami van, az nem felel meg a magyar érdekeknek. Mindenesetre első rendű érdeke az országnak, hogy a magyar társadalom egyes tényezői kifejtessenek és életerősekké legyenek; s összeségükben az állami lét első feltételét, az erős társadalmat alkossák meg.

Senki sem fog kételkedni állami viszonyaink, s társadalmunk jelen körülményei között, hogy egy célszerűen berendezett arisztokrácia nem csak mérvben van hivatva a magyar társadalomban tekintélyes, sőt első rendű helyet foglalni el. E részben szükséges, hogy egy helyesen konstituált felsőház közreműködjék arra, hogy a magyar arisztokráciának az újabb időben megingott tekintélye helyreállítsák főleg az által, hogy az arisztokratikus eszméket reális, a jelen kor igazságos eszméinek megfelelő alapon fejtsse ki. A felsőház társadalmi hatása főleg” ez irányban lesz célszerű és szükséges. S igen sok függ egy alakítandó felsőháznak tekintélye és nyomatéka érdekében attól, hogy a ház tényezői, részint egyedeik által, részint összeségükben, úgy magában a házban, mint a házon kívül a társadalomban mennyire lesznek képesek az arisztokratikus eszmék helyes irányú kifejtésére és érlelésére hatni. Mert az intézmények csak annyiban bírnak életképességgel, amennyiben magában a társadalomban támaszt találnak.

Fentebb állítottam, hogy a felsőház befolyásának nagyobb jelentőséget tulajdonítok politikai és társadalmi irányban, mint törvényhozási tekintetben. Téves volna azonban a felsőház összeállításánál a törvényhozási tekinteteket mértéken túl kicsinyíteni. Mert végre is, bármily jogosultak azon tekintetek, melyek a felsőház politikai és társadalmi hatásának szükségét előtérbe helyezik – mégis ez intézmény első sorban a törvényhozás egyik közvetlen tényezője lévén, benne a törvényhozás érdekeinek elhanyagolása aligha volna indokolható társadalmi és politikai érdekek szempontjából. De erre nincs is szükség. A törvényhozási ügy más részről a politikai és társadalmi érdekek ez intézményben nem állanak egymással szemben, sőt ezek a legcélszerűbben összeegyeztethetők.

A most előadott hármas szempontot vélem figyelemben tartandónak mindig, akár valamely tényezőt a felsőházban való részvételre jogosultnak, akár arra jogosulatlanak állítunk. A felsőháznak lehetőleg úgy kell összeállítva lennie, hogy mindazon tényezők benne legyenek, melyek egyfelől ezen intézmény természetével alapján megegyeznek, a képviselőházban pedig helyet foglalni vagy nem akarnak, vagy nem is foglalhatnak – másfelől azonban a fentebb jelzett három irány valamelyike érdekében, azaz vagy a törvényhozási, vagy az állampolitikai érdekek, vagy a társadalommal szemben bizonyos jó szolgálatot képesek teljesíteni.

De midőn egy ilyen jelentékeny intézmény átalakításáról van szó, mint a minő a

főrendiház, mindenekelőtt a tényleges állapotot, azaz az illető intézményt jelen alakjában és összetételében kell vizsgálnunk. Az ily gyakorlati kutatások igen hasznosak, mert azok által magából az életből ismerjük meg egyfelől az illető intézmény tényezőinek egyenként és összeségükben is lehető előnyeit: s másfelől felismerjük azon hiányokat és gyarlóságokat is, miket a régi intézmény részint tényezőiben, részint összeállításában bírt, s melyeket jövőre lehetőleg kerülnünk kell.

A főrendiház jelen alapján, a múltban általánosan érvényben volt rendi törvényhozásnak egy fenmaradt intézményét képezi. Mindazon népek, melyeknek már a régebbi időben alkotmányuk volt, s több-kevesebb szabadságot élveztek, a legutóbbi időkig rendi törvény hozással bírtak. A rendi törvényhozásnak jelentékeny intézményei vannak még jelenleg is az európai népeknél. Ilyen, hogy példát említsek, a lordok háza Angliában, s ugyanilyen a mi főrendiházunk is. A lordok háza éppen úgy bírja a rendi törvényhozások gyarlóságait, mint a mi főrendiházunk. A különbség a kettő között azonban gyakorlatilag igen lényeges.

Az angol felsőház ugyanis időnként életerős elemekkel újítottatott meg, s az angol parlamenti gyakorlatban mindig súly volt fektetve arra, hogy a nemzet alsóbb osztályaiban feltűnt tehetségek befolyással ne növeljék kizárólag az alsóház tekintélyét – a felsőház rovására is – de az ily elemek rendszerint megszerzették, legalább a későbbi időben az arisztokrácia részére, s ezen minőségükben a felsőházban érvényesítvén befolyásukat, ez által ezen intézmény tekintélyét és politikai nyomatékát megtartották, sőt növelték. Hogy Pitt Vilmos Chatam lorddá lett, azon időben többet használt a lordok háza tekintélyének, mint a háznak valamennyi, különben igen jelentékeny kiváltsága.

Határozottan ellenkezők azonban a történelmi fejlődés viszonyai a magyar főrendiházra nézve. Amint hazánk Ausztriával államszövetségbe lépett, lassanként szárnya szegett a nemzeti politikának. E korszak megakasztotta a nemzeti haladást és fejlődést, s intézményeinket általában elkorhasztotta. Magyarország jelen regenerációja azért olyan nehézkes általánosságban is, mert intézményeinkre nézve ezen korszakból hiányzik a fejlődési folytonosság, mert egy nagy úr maradt reánk ezen korszakból, amely korszak politikai tespedést idézett elő s a nemzeti erőket a passzív ellenállás útjára terelte. E korszak emésztette a nemzet politikai életerejét, de meg nem semmisíthette. Bécsnek abszorbeáló politikája különösen a magyar arisztokrácia körében keresett magának pártfeleket. Így keletkezett az aulikus párt, melynek magvát kétségkívül az arisztokrácia képezte.

A bécsi politika a születési arisztokráciának s így a főrendiháznak is azon részét dédelgette, mely az ő tendenciáit szolgálta. Így meghamisított jelentékeny részében a születési arisztokrácia, s ennek alapján a főrendiház is. Így aztán, midőn a főrendiház több tényezője pár századon át alkotmányos hivatását elhanyagolta, sőt annak némely elemei ellentétes irányba hatottak: ily körülmények között nem csoda, ha ez intézmény elvesztette jelen alakjában minden támaszát hazánk társadalmi és politikai életében.

A főrendiháznak, illetőleg az abban szereplő főrendek nagy részének befolyása és nyomatéka a nemzeti politika körében azon idő óta vesztett folyton, mióta Ausztriának abszorbeáló befolyása foglalt tért a magyar politika körében. Es különösen elvesztette ezen elem minden befolyását azon korszak folyamán, amint e század második negyede óta, a nemzet életre ébredésének korszakában a politikai akció gyakorlati, életképes irányba tereltetett; amely áramlat ma már a nemzeti fejlődés rendes és békés útján haladva, minden tért elfoglalt, s a bécsi politikának a múltban bent a hazában keletkezett pártját, illetőleg e pártnak még lehető töredékeit teljesen megfosztotta a befolyástól az által, hogy a 67-es egyezményben a köztünk és Ausztria között levő államjogi kapcsolatok nemzetközi jellegűt adott, s e kapcsolat részletei és az érintkezés módzatai az egyezményben szigorúan körülírva vannak.

Nem azért hozom fel ezeket, mintha a magyar főnemességet vádolni akarnám. Mert éppen

nem élünk oly korszakban, midőn egyes osztályokat, vádak vagy egyéb támadás által jogosult lehetne bármi csekély mérvben is szeparálni, elidegeníteni a nemzet jelen nagy munkája köréből. Csak mint történelmi tényeket említettem meg a fentebbieket, melyekre nézve az ok sokkal inkább található a bécsi politika káros kinövéseiben, mint azon magyar töredékeknek legtöbbször vétlen tévelyében, melyek a múltban ezen politikának áldozatául estek.

Míg Angolországban az alsóbb néposztály kitűnő férfiai belevonattak a felsőházba: addig hazánkban az ilyenek a főrendiháztól lehetőleg távol tartattak. Ezért Magyarországnak jelen politikai és társadalmi élete a főrendiház befolyásának majdnem teljes mellőzésével fejlődött ki és állapodott meg. És ezen körülményben bírja ez intézmény tarthatlanságának kétségtelen indokát, mert jelen alakjában sem politikai, sem kellő társadalmi erő nem támogatja.

De elemezzük a főrendiházat egyes tényezői szerint. A főrendiházat különösen három elem alkotja: az egyházi elem, némely fő-, részben országos hivatalok személyesítői és a születési arisztokrácia. A kir. család tagjairól, kik az alakítandó felsőháznak első rendű elemét vannak hivatva képezni – alább fogok szólni.

E tényezők között számra nézve legerősebb a születési arisztokrácia, s leginkább ezen elem adja meg karakterét a törvényhozás ezen tényezőjének. A kritika tehát helyesen cselekszik, midőn ezen intézménynek jelen alapjában való megbírálásánál fősúlyt fektet a születési arisztokráciára.

Es e tekintetben – távol a kicsinyes czélzásoktól, vagy osztály iránti elfogulástól – be kell válla mink, hogy a főrendiház nagy többségének tisztán a születésre fektetett jogalapja sem törvényhozási, sem állampolitikai, sem társadalmi tekintetben nem felel meg a kitűzött célnak, s nem is illik bele alkotmányunk jelen rendszerébe.

A születési arisztokrácia törvényhozói jogosultságának egy alakítandó felsőházban politikai indokokból való protegálása – habár hivatását ez irányban, de egészen más, alább kifejtendő jogalapon elismerem – nem foghat eredményre vezetni azon okból, mert a személyes biztosíték a születési törvényhozókra nézve tisztái) az esélytől függ. S így az oly testület, melynek egyéneiben a magas állás- és törvényhozói joghoz mért személyes biztosíték ily ingatag alapra van fektetve, nem foghat összeségében testületileg sem életerős politikai és nemzeti előnyöket nyújtani, s ez által egy osztály téves segélyezésének feláldoztatnék legalább részben egy jelentékeny intézmény.

A születési törvényhozók intézményének fenntartását csak azon esetben lehetne indokolni, ha meg volnának vagy meg lehetnének még jelenben is azon kiváltság-természetű intézkedések, melyek ez osztálynak társadalmi magas állását és anyagi jólétét a szabad verseny kizárásával a múltban biztosították. A régibb időben ez adta meg a születési arisztokrácia részére – a népek általános fejletlensége mellett a személyes biztosítékot. De e biztosítékok ma már hiányzanak, vagy jobban mondva lehetetlenek.

Mindenek felett szükséges, hogy az alakítandó felsőház azon helyhez képest, melyet a parlamenti alkotmányban, mint a törvényhozás három tényezőinek egyike, elfoglal, kellő tekintélylyel és nyomatékkaal bírjon. Minden oly intézmény, mely nem bír hivatott jelentőségével arányos tulajdonokat tényezőiben: csak kárára van a közügynek, s legszelídebb Itatásában is a számbavehetlen tényezők számát szaporítja az alkotmányban. De kárt is okozhat. Ilyenekre pedig bizonyára nincs szükségünk. Egy alakítandó magyar felsőháznak erős, reális és erkölcsi alappal is kell bírni, hogy az új intézmény, a jelenlegi főrendiház leszállott tekintélyének a közvéleményben káros utóhatásától, életképességének gyakorlati bebizonyítása által – mielőbb szabaduljon.

Alig is hihető, hogy a születési arisztokráciának régi joga mellett, különösen törvényhozási tekintetben számbavehető érvek volnának felhozhatók, épen most, midőn az újabb alkotmányos korszak egész folyamán keresztül gyakorlatilag bizonyítja a főrendiházban a születési arisztokráciának nagy része, hogy oly jognak van máig is birtokában, melyet új politikai rendszerünk mellett a régi alapról gyakorolni részint nem akar, részint megfelelőleg

nem képes. A gyakorlat azt mutatja, hogy a születési arisztokráciának egy része a főrendiházi tagságot csak szurrogátum gyanánt használja azon esetre, ha a képviselőházba való bejutás nem sikerült, Ezen körülmény épen nem alkalmas arra, hogy általa, a főrendiház tekintélye emeltessek. De itt minden félreértés kikerülése tekintetéből meg kell jegyeznem, hogy a főrendiház születési tagjainak azon része iránt, kik alkotmányos kötelességüket a törvényhozás ezen tényezőjének elhanyagolt állapotában is minden idillien betölteni igyekeztek, teljes elismeréssel és méltánnyal kell adóznunk.

A főrendiháznak, s ebben a születési arisztokrácia épen azon részének, kik akaratot és képességet tanúsítottak jelen mostoha helyzetükben is a törvényhozás funkciója iránt, épen ezen résznek áll érdekében, hogy működését a parlamentben oly alapról tegye, mely tekintélyt és jelentőséget kölcsönöz, s mely mellett nem lesz lehetséges, hogy személyes kiváltság alapján a ház tekintélyes része oly elemből álljon, mely magának a háznak tekintélyét s a parlamenti alkotmányban szükséges nyomatékát kockáztatja, vagy legalább azt lehetőleg nem biztosítja. Én elismerem jogosultságát, sőt súlyt fektetek egy felsőház megalakításánál azon osztályra, mely nálunk a születési arisztokráciát képezi. De a törvényhozásban való részvételének jogalapja ne a születés legyen. Tévesztett politika volna bármely oly tényezőt mereven elutasítani, mely a magyar állami konszolidációját előmozdítani képes; de más részről viszont nem igazolható semminemű okból, hogy a felsőház bármi csekély részében is személyes kiváltságnak legyen áldozata.

Minél magasabban áll valaki a közügyek szolgálatában, annál nagyobb jelentőségű személyiségének minősége. Az nem lehet közönyös dolog, hogy a felsőházba, a jogalap hiányossága folytán oda nem illő személyiségek is bejuthatnak. Az emberi intézmények kikerülhetlen gyarlóságával ez nem menthető. De betudható a törvényhozói jog cenzusa helytelenségének. A gyarlóságok úgy sem fognak elmaradni, bárhogyan alakíttassék is az új ház. Aki a közügyek terén tekintélyes állást foglal el, az többet nem kizárólag a magáé; állása még magán-cselekményeiben is köti, korlátozza. Attól jogunk van megkívánni, a közügy érdekében, hogy személyiségének körülményeivel állása tekintélyét, s ez által a közügy nimbusát ne sértse. Alkotmányos országban magának az uralkodónak személye is e tekintet alá jön. Alkotmányos monarchiában nemcsak legőszintébb tisztelet környezi a fejedelem személyét, de egyszersmint legfélékenyebb is az alkotmányos közvélemény a fejedelem személyiségének körülményei iránt. Mert itt a monarchia az ország leglényegesebb intézményét személyesíti. Így van ez a maga körében a felsőház tagjaira nézve is, hol a személyes biztosíték egyik első rendű tekintet. Pedig a születési törvényhozók személyes biztosítéka, – kik ugyan nevet és családi tradíciókat igen, de ma már még anyagi fensőséget sem mindig bírnak – azon igen kétes esélytől függ, melynél fogva az emberek, a természet kifürkészhetlen törvényei szerint, osztálykülönbség nélkül majd több, majd kevesebb képességgel és tökélyvel, s a legkülönbözőbb jellemvonásokkal ruháztatnak fel.

Egyébiránt nincs is miért féltetni azon elemet, mely nálunk a születési arisztokráciát képviseli. Oly országban, mely csak pár évtizeddel ezelőtt a születési arisztokrácia hazája volt, melynek társadalma – úgy szólva – kizárólag ezen elem által nyerte jellegét, s hol törvényhozási és kormányhatalmat kizárólag ezen osztály gyakorolt egy ezredéven át: nem lehet hinni, hogy a múltnak ily hatalmas támogatása mellett ez osztály hivatott helyét a társadalomban és a közügyek terén egyaránt, a szabadverseny alapján is életképessége arányában el ne foglalja. Es a jelenlegi főrendiháznak kényszerhelyzete épen azon disharmóniában keresendő, mely egy részről ezen intézménynek főleg születési kiváltságra épített jogalapja, – s más részről a 48-iki és azóta is hozott törvényeknek, és jelenlegi egész alkotmányunknak alapelvei között tapasztalható. Téves nézet az, mintha az által, mert a születési arisztokráciának ezen minőségén alapuló törvényhozói kiváltságát helytelennek tartja valaki, egyszersmint ellensége volna minden arisztokráciának. Mert az elengedhetlenül szükséges, hogy az arisztokratikus elemek létalapja ne a születés- de jelen politikai és

társadalmi rendszerünk igazságos elve: a szabad verseny legyen; hogy az arisztokrácia befogadjon minden oly elemet, a társadalom különböző osztályaiból, mely az arisztokráciának jelenleg is jogosult sajátságait bírja magában – szóval, hogy az arisztokrácia a társadalomból regenerálja magát s ez által abban bírja természetes támaszát.

Amint megszűnt az arisztokráciának feudális szerkezete tényleg, úgy megváltozott annak alapja a társadalomban. Isteni jogon épült monarchia nincs többé. Ma már a monarchiát nem az isteni jog, de a népek politikai józansága tartja fenn. Ezért meg kellett változni a régi arisztokráciának is, mely az isteni jogra alapított monarchiának volt kifolyása. Jelenleg az arisztokratikus eszmék alatt nem a régi arisztokráciák szeparatistikus törekvéseken alapuló fenségét értjük; ilyenekül nem tekinthetjük az ezen fenségből és különállásból származott társadalmi kinövéseket: de ellenkezőleg, ezek kizárásával vannak a szolid arisztokráciának oly jellemvonásai, melyek ha a szabad verseny alapján a gyakorlatban is tisztázva lesznek, be fognak illeni társadalmi és politikai rendszerünkbe.

Mert min alapul az arisztokrácia? Tisztán tekintélyen. Nem látom tehát be, hogy miért kelljen a tekintélyre alapított fenségét a születéshez kötni akkor, midőn a jogok kiterjesztése által, s a társadalomban teljes érvényre emelkedett szabid verseny útján a legszélesebb körre terjesztett az alkalom: tekintélyt szerezhetni. Ha van valakinek tekintélye a társadalomban, mihez talán családi hagyományok is járulnak, ám éljen vele józanul. De ha tekintélyvel a szabad verseny alapján nem bír, bizony a születés nem mindig ad. Kétségtelen, hogy a tekintély alapja ma már egészen más természetű, mint volt a régi korban. De épen azért kell, hogy csak oly tekintélyek emelkedhessenek fel, amelyek jogosult alappal bírnak. Aki kisebb-nagyobb körben tiszteletet gerjesztett személye iránt, s ez által tekintélyre tett szert, a szó nemes értelmében arisztokrata lehet, ha épen nem származik is a régi kiváltságos osztályokból.

Ily felfogás mellett tagadhatatlan, hogy a születési arisztokrácia ez új elem fejlődésénél nemcsak nyomatékkaal bír, de sőt annak magvát fogja képezni.

Ily értelemben él az arisztokrácia e nemzetben. AÇ arisztokrácia a szó ily nemes és jogosult értelmében, a jelen kor egy újabb nemességét alapítja meg, mely természetes fenségen emelkedik tel. Ily értelemben az arisztokratikus eszmék hódítani fognak a szabadság azon igaz barátai körében is, kik az áldemokracia ellen, a szabadság hívatlan szószólóival ma is küzdenek.

Az arisztokráciáról általánosságban szólva, meg kell itt emlékezni az arisztokratikus eszmék azon módon való fenntartásáról és erősítéséről, mely a címek és méltóságok osztása által nálunk jelenleg is divatban van. En részemről, elvileg, alapjában, nemzeti-politikai viszonyaink jelen állásában nem tartom ezt oly fitymálásra méltó dolognak, mint aminőnek azt nálunk némelyek tekinteni szokták. Bármit diktáljanak is a demokraciának elvileg igen szép tételei, de a gyakorlati politika azokat nem mindig használhatja, célja érdekében. Az pedig határozott tény, hogy a magyar társadalomban a közszabadsággal és egyenlőséggel teljesen megférnek, sőt szükségesek is az oly arisztokratikus eszmék, mint aminőket már fenntebb kifejtettem. Ez eszmék – meggyőződésem szerint – tekintélyes erőt lesznek képesek idővel szerezni úgy a politikai életben, mint a társadalomban.

Ezen arisztokratikus eszmék egyik külsőségének tekintendő a címek és méltóságok osztása. De amint elismerem a címek osztásának jogosultságát és célszerű voltát a magyar társadalomban általánosságban véve: úgy kifogásolnom kell a címek osztásának egyik jelenlegi főmódozatát, mely szerint a méltóságot nem mint személyes jutalmak adományoztatnak, de mint olyanok, melyek nemzedékről nemzedékre átszállanak. Az ily arisztokrácia aligha egyez meg a jelen kor igazságos követelményeivel s hatásában aligha célszerű, és bizonyára nem bír életképes alappal.

A mai kor arisztokráciájának a személyes érdemet kell bírnia alapul, hogy fenállása jogosult, biztos és hasznos is legyen. Az nem indokolható semmi érvel, hogy a születési arisztokráciának újabb kontingense teremtetik. Ámbár más részről hangsúlyoznom kell itt

azon jelenséget, hogy az újabb alkotmányos korszak alatt a születési arisztokráciának kontingense eddigelé alig-alig hogy szaporított. E korszakban a könnyelmű szájaskodás, mely a demokráciának nem annyira ismert, mint inkább félreismert követelménye gyanánt hirdette a reális tekintélynek és méltóságnak is jogtalan voltát: úgy szólván terrorizálta részint a kormányt, mint az ily kitüntetések adományozóját, részint az egyes érdemeseket – az arisztokráciának ily módon való konzerválásától. Ezért ez elem új erővel nincs felfrissítve. – Nem csalódom talán, ha ezen jelenségnek egy másik okául azon körülményt jelölöm meg, hogy arisztokráciánk egyik főintézménye, a főrendiház, átalakításának néz elé, s így mintegy előre sejthető, hogy ezen intézmény átalakításával egyszersmint az arisztokrácia is bizonyos változást szenved.

A magyar társadalomnak új arisztokrácia kell: a személyes érdem arisztokráciája. Ezért a címek és méltóságok osztása csak személyes jog alakjában lenne eszközendő. Az apa személyes szolgálatának jutalmazását ne élvezze kiváltságképen a fiú, ki személyes érdemeket nem bír felmutatni.

A címek és méltóságoknak személyes érdem szerinti adományozása éppen azért fér meg a jelen kor igazságos követelményeivel, mert személyes érdemen alapulván, kiváltságot nem képez. De ha a fiú öröklő az apa személyes érdemeinek jutalmát, ez már helytelen kiváltság s alappal nem bír.

Fel kell itt említenem egy körülményt, amely bár mellékes ugyan, de azért az arisztokráciának most fejtegetett új berendezésére nézve, s ezzel együtt a magyar társadalom érdekében is figyelemre méltó motívumul szolgál. Az arisztokráciának ilyeszerű berendezése mellett ugyanis, midőn magyar arisztokratává csak az lehet, aki a magyar állam vagy társadalom érdekében teljesít személyes szolgálatokat: meg lesz szüntetve a hozzájuthatás ezen módozata által a jelenlegi arisztokrácia azon töredékének szaporodása, kik hazájuk határain kívül kérkednek a jobb ősök által megalapított, s reájuk érdemtelenül átszállott tradíciókkal.

A fentebb előadottak által azonban nem mondatik az, hogy a jelenlegi születési arisztokrácia, mint ilyen egyszerűen megsemmisítettnek mondassék ki. Ezt tenni – először – kár volna, mert ezen osztály igen jelentékeny erőt képvisel, amely erő a nemzeti hagyományok s a történelmi múlt támogatása mellett életerős tényezőjét van hivatva képezni a nemzeti politikának. De meg – másodsor – ez lehetetlen is lenne, mert egy ily jelentékeny és ezredéves múlttal bíró osztálynak megsemmisítését dekretálni lehet ugyan, de annak a politikai életben és társadalomban oly hosszú időn át érvényben volt befolyását egy tollvonással megszüntetni nem lehet. Az itt előadottak gyakorlati értelme az, hogy a születési arisztokrácia jelen kontingenséhez az arisztokráciának ezen új neme lenne csatolandó s amaz ez által felfrissítendő. Jövőben pedig az arisztokrácia kizárólag ez új elemből nyerje kiegészítettését.

Az ily alapon kifejlődő arisztokrácia által az arisztokratikus eszmék sokkal tisztultabb és szolidabb alakban fognak kifejtetni és fentartatni éppen azért, mert a jogalap a jelen kor igazságos eszméinek legelseje: a szabad verseny lesz.

Az arisztokráciának ilyféle neme már éppen nem új. Ilyenre találunk a régiebb időben Angliában is az életfogytiglan kinevezett peerek között, kik címeiket mint lordok a történelmileg fejlődött egyes vidékek, kerületek, grófságok vagy egyes helyektől vették. Az angol születési arisztokrácia azonban, az angol társadalom nem csekély kárára, elnyomta a személyes érdem ezen arisztokráciáját, s ma már az angol arisztokrácia kontingensét s a lordok házát, a papságon kívül kizárólag a születési arisztokrácia alkotja.

A személyes érdem ilyféle arisztokráciájának elfogadása esetén azt nálunk is olyképen lehetne berendezni, amint az az angol társadalomban fenállott. Mindazon egyesek, kik a közügynek bármilyen irányú szolgálatában maguknak jelentékeny érdemeket szereztek, s ez által a társadalom köztiszteletét kiérdemelve, tekintélyre tettek szert: címmel s megfelelő

méltósággal ruháztatnának fel s címük és méltóságuk tisztán személyes természetű lenne. Nem fogna kihatni az illető családjának tagjaira, szóval nem lenne örökölhető. Az ily címek osztását hazánk területének, illetőleg egyes vidékeinek történelmi neveivel, a hagyományos területi beosztással lehetne egybekapcsolni oly-formán, hogy az illetők valamely megye, vidék, kerület, vagy helység nevét nyernék előnévül, mint az illető vidéknek hercege, grófja vagy bárója.

Az ily arisztokrácia ellen aligha lehet elfogadható érvet felhozni, különösen ha figyelembe vétetnek, egyrészt hazánk nemzeti-politikai érdekei, s ha másfelől a helyesen értelmezett egyenlőség követelményei nem a demokrácia elvileges posztulátumai szerint jelöltetnek meg, de a politikai élet és a társadalom jelenlegi fejlődési fokozata arányában állítatnak fel.

Az ilyen arisztokrácia bizonyára életerős lesz, és állam-politikai tekintetben is fog bírni nyomatékkal. A mai Magyarországnak életerős elemeket kell szereznie a nemzetiség elhanyagolt érdekeinek támogatására. Első tekintet az erő, a képesség. A régi tényezőket nem szabad az elméleti újítás kedvéért elvetni, ha azok bizonyos irányban és mérvben erőnyilatkozásra képesek. Igen káros tévedésben vannak mindazok, kik az Öröm bizonyos nemével nézik a magyar arisztokráciának elerőtlenedését. Nagy kár az reánk nézve, hogy egy ily tekintélyes elem úgy szólván teljesen inproduktív szerepre van kárhóztatva úgy politikai mint társadalmi tekintetben. Az arisztokráciát nem lejártni, de a helyes útra terelni s ily módon támogatni kell. De más részről fentartani sem szabad a végi tényezőket oly alapon, melyen már tehetetlenek, holott más célszerű alapról még sikerrel képesek működni. A kegyeletnek a gyakorlati politikában is kétség kívül meg van saját jogosultsága, de csak annyiban, amennyiben – leginkább erkölcsi hatásával – tényleg közreműködik a gyakorlati politika érdekében. Ellenkezőleg a kegyelet a gyakorlati politika rovására bír befolyással, s leszorítja a működés teréről az újabb viszonyok által megérlelt azon tényezőket, melyek az indokolatlan kegyeletből dédelgetett tényezőt pótolni hivatvák.

De meg más részről, ha elismerjük a konzervatív eszmék szükséges voltát a parlamenti alkotmányban, többé-kevésbé már ez által jogosultságot adunk az arisztokráciának is, mely rendszerint a konzervatizmussal összeforrvá jelenkezik. Maguk azon elemek, melyek egy felsőház alkat-elemeit képezni hivatvák, általában olyanok már természetes tulajdonaiknál fogva, melyek többé-kevésbé az arisztokrácia felé hajlanak. Egy felsőházat nem lehet úgy alakítani, hogy abban az arisztokratikus eszmékkal párosult konzervatizmus jelentékeny részben képviselve ne legyen. Nem kell azt irányadó elvül elfogadnunk, sőt épen azon kell igyekeznünk, hogy ezen két egyesült elein teljes kizárólagossággal ne bír ja ez intézményt. Bárhogyan alakíttassék a felsőház, abban az elméleti és gyakorlati tudomány, úgy az anyagi erő, a vagyon, nemkülönbén a magas társadalmi állás, kell hogy helyet foglaljanak. Mindezen tényezők pedig általánosságban többé-kevésbé arisztokratiko-konzervatív jellegűek.

Épen azért nem volna helyén, ha a felsőház, különben is arisztokratikus elemei mellett, a születési arisztokrácia mesterséges azilumává tétetnék. Ha az arisztokraciát oly tényezőnek ismerjük el, mely beleillik politikai és társadalmi rendszerünkbe: akkor helyet kell annak foglalnia a társadalomban, úgy a képviselőházban és felsőházban egyaránt. Az alkotmányos intézmények disharmoniája rendszerint épen abból származik, hogy ha egyes intézmények valamely tényező kizárólagos tulajdonává válnak, mi által a különböző elvek és nézetek egymástól mesterségesen elkülönítetnek. A parlamenti alkotmány nagy előnye épen azon körülményben rejlik, hogy ott a különböző nézeteknek és elveknek, – hogy úgy mondjam – egybekeverése eszközölhető. A parlamenti rendszer gyakorlati voltára nem is annyira az egyes intézmények elméleti helyessége, de főleg a fentebb jelzett gyakorlati kellék bír elhatározó befolyással.

Az előadottak alapján a születésre alapított törvényhozói jogot sem jelen alakjában, sem azon módosítással nem pártolhatom, mely szerint a születési arisztokrácia ezen kiváltságát saját kebeléből eszközözendő választás által gyakorolja. Az ilyen választási rendszer kétség

kívül szelídíti a születésre alapított törvényhozói cenzus hiányait. De főhiányai megmaradnak. Mert azon felsőházi elemekre nézve, melyek az arisztokráciát képviselni a házban hivatva vannak – a választék sokkal nagyobb, és a mai kor gyakorlati követelményeinek sokkal inkább megfelelő, ha az a társadalom összes kompetens osztályaira és egyedeire kiterjed, mintha a kiválasztás kizárólag egy bizonyos szűkebb körű osztály egyedeire terjesztetik csak ki. Bár más részről be kell ismernem a törvényhozói jog születési cenzusára nézve, hogy az imént említett választási rendszer az, mely legtöbb személyes biztosítékot foglal magában.

II.

A születési törvényhozók mellett igen lényeges elemét képezik a főrendiháznak – úgy egyház-politikai tekintetben, mint a nemzeti-politika szempontjából is a nem protestáns keresztény egyházak főpapjai.

Senki sem fogja tagadni, hogy ezen elemnek a törvényhozásban való részvétele tisztán a középkornak azon egész máig elható gyarlóságából ered, melynél fogva az állami és társadalmi tényezők illetékessége s hivatott szerepköre e korban még tisztázva nem lévén, az illetékességek teljesen összezavartattak. A jelen kor e tekintetben már nagy haladást tett. Ismeri, s egész biztonsággal jelölte meg már az illetékességnek azon körét, mely egy részről az államot s ezzel szemben a társadalmat s ez utóbbinak egyik leglényegesebb tényezőjét, az egyházakat megilleti. A „szabad egyház szabad államban” egyik legszebb és legértékesebb jelszava a jelen társadalomnak. Az új világ e tekintetben is sokkal megelőzte a vén Európát; s míg ott már ezen áldásos elv a társadalom gyakorlati közkincsévé lett, addig nálunk Európában, a slendrián állami és társadalmi viszonyok következtében az emberi társadalom ezen legdicsebb dogmájának még csak útját egyengetjük.

Csak szét kell tekintenünk az európai társadalmakban, s mindenütt azt látjuk, hogy a lelkiismereti szabadságnak az egyházak önállására, s az államtól való teljes függetlenítésére vonatkozó követelményei nem annyira az erőszakos ellenintézkedések miatt, de főleg azért nem mentek eddigelő, és nem is mennek még egyhamar a gyakorlatba át, mert a múlt időknek c részben megöröködött tényei, s a hosszú idők hibás gyakorlata által kifejtett tényleges viszonyok még sokkal erősebbek és sokkal inkább vannak összefonódva az állam és társadalom helyi érdekeivel, semhogy ez újabb tan, eddigelő leginkább csak elméleti hatásával ezen ellentényezőket legyőzhette volna.

Tény az, hogy a szabadságnak ragyogó tételei között nincs egy sem, mely igazságosabb, elragadóbb és hasznosabb is lenne, mint a lelkiismeret szabadsága. Talán nagyobb és jogosultabb lelkesedéssel semmiről sem lehet szólni vagy írni, mint a hitnek, a lelkiismeretnek teljes függetlenségéről. Az ember veleszületett jogai között nincs egy sem, mely ennek előtte állana. Williams lioger, puritán amerikai jellemével mindig egyik első rendű jótévője lesz az emberiségnek, a lelkiismereti szabadság nagy elvének gyakorlati megalapítása által.

S valóban semmi sem lenne könnyebb, mint a legcsattanósabban bizonyítani be elméletileg az egyházi illetékességek egybekeverésének, s ez alapon az egyházi hivatalok törvényhozói részvételének is helytelen voltát, a lelkiismereti szabadság és a szabad egyház igazságos tanaival szemben!

De a gyakorlatban az európai társadalmak és államok viszonyai folytán, ezen elvek érvényének igen számos, és néha nagyon is számba veendő akadályai vannak. A gyakorlati politikában lényeges állami és egyházpolitikai tekintetek fordulnak nem ritkán elő, melyek az állami és társadalom vitális érdekeinek sérelme nélkül nem ignorálhatók, s melyek más részről útjában állanak a „szabad egyház” követelményeinek. Mert ha az állami és egyház egymással szemben Európa államaiban is a jelen kor igazságos eszméi alapján foglalhatnának már helyet, s nem lenne e két tényező politikai, de különösen állami érdekekkel néhol nagyon is egybe növe: ez esetben igazságtalannak és helytelennek is kellene állítani azt, ha egyes

hitfelekezetek, vagy akár minden hitfelekezetnek főpapjai is, ezen állásuknál fogva eo ipso törvényhozói joggal bírnak. Bár viszont, az amerikai gyakorlattal szemben hangsúlyoznom kell itt, hogy más részről nem tarthatom általánosságban véve igazságosnak azt sem, ha bármely hitfelekezet papja, egyedül ez állásából merített okok alapján, különbeni hivatása dacára is, megfosztatik a törvényhozásban való részvétel lehetőségétől. Az egyházi állás, bárminő magas legyen is – általánosságban szólva – a jelen kornak mindinkább érvényre emelkedő elveivel szemben nem bírhat azon minősítéssel, hogy törvényhozói joggal legyen. Összekötve. De ez állás, más részről, összeférhetlenségi okot sem képezhet. A lelkiismeret szabadsága, a felekezetek teljes önállása, s az államtól szükséges elkülönítése, a papság ilyféle jogait nem túrják meg, a törvényhozásban való részvétel lehetőségétől való eltiltását pedig nem indokolják. Bár ez utóbbi körülményre, nevezetesen a papi állásnak a törvényhozói jogosultsággal való összeférhetlenségére nézve, a gyakorlati politika szempontjából ki kell jelentenem, hogy az, az illető társadalmi, politikai és állami viszonyok szerint – egyes speciális esetekben – jogosult is lehet.

S ha egyszer be fog következni azon idő, midőn az állami és társadalmi viszonyok nálunk is az új kornak a lelkiismereti ügyekben fentebb jelzett elvei szerint alakulnak át, s nem fog a vallás és papság politikai és állami tekintetben is súlylyal és befolyással bírni, de hatásuk tisztán a társadalomra lesz visszavezetve: ez átalakulással meg kell egyszersmint szünnie az illetékességek azon összezavarásának, mely jelenleg nálunk, főleg a nem protestáns keresztény egyházak és az állam közötti viszonyokban észlelhető.

De jelenleg még ezen idő el nem érkezett; s a gyakorlati politika nem alkalmazhatja magát egy távolabb álló cél, illetőleg bekövetkező korszak kívánalmaihoz, de e mellett figyelembe kell venni a tényleges viszonyok jelen követelményeit. Mert ezek figyelembe vétele nem involválja a távoli cél elejtését, de sőt az átmeneti szabályok célszerű alkalmazása előkészíti annak útját.

Ezért midőn az egyházaknak, illetőleg azok főpapjainak a törvényhozásban való részvételi jogát vesszük kritika alá, az elmélet mellett figyelembe kell vennünk első sorban az e részbeni tényleges viszonyok követelményeit, annyival is inkább, mert az egyházaknak törvényhozási képviseltetése – nálunk legalább – nem bír tisztán egyházpolitikai jelleggel, de a nem latin szertartású katolikus és a keleti szertartású egyházakra nézve e kérdés nemzeti-politikai jelleggel is bír.

Mert a magyar elem és társadalom azon nemzetiségekkel szemben, melyek hazánkban a nem latin szertartású katolikus és a keleti szertartású felekezetek létszámának legnagyobb részét képezik, még eddigelő társadalmi utón igen kevés asszimiláló hatást volt képes gyakorolni. Ennek folytán ezen nemzetiségek részben társadalmi, de különösen nemzeti-központi egyházaikat bírják. Ily körülmények között igen természetes, hogy amint a katolikus felekezetekre nézve valláspolitikai okokból szükségesnek kell jeleznem az egyházak főpapjainak a törvényhozásba, s ez után a politikai akcióba ily módon való bevonását: épen úgy igen lényeges államérdekek igazolják a nem latin szertartású katolikus, és a keleti szertartású egyházak főpapjainak törvényhozói részvételét.

Az európai állami és társadalmi viszonyok mellett, az egyházaknak és hierarhiáknak az állami érdekekre tényleg még mindig létező befolyása folytán, gyakorlatilag általánosságban is helyes intézkedésnek kell jeleznem a legtöbb európai államra nézve, – de kiváltképp szükségesnek kell hangsúlyoznom a magyar államiság érdekében – hogy mindazon egyházak főpapjai bevonassanak a törvényhozásba, melyeknél részint egyházi szerkezetük által, részint egyéb tekintetben a lehetőség fenforog arra nézve, hogy az állami céloktól eltérő tendenciákat szolgálhatnak. Mert az oly egyházi autonómia, melyet az illető felekezet vagy egyház, nem a lelkiismereti jogok épségének megőrzésére, de az állam helyes és jogosult céljától eltérő, vagy azokkal épen ellenkező tendenciák érdekében akar felhasználni: a gyakorlati politika szempontjából célszerű és jogosult soha sem lehet. Az ily egyház,

politikai üzelmeit az autonómia köpenye alatt, épen az egyházi önállás rovásává még korlátlanabban gyakorolja; s az illető államnak előbb-utóbb el kell fogadnia ily körülmények között a gyakorlati politika azon követelményét, mely az államhatalom közbelépését, az egyházak jogosulatlan tízeimével szemben szükségessé teszi nemcsak állami érdekekből, de a szabad egyház elvének gyakorlati előkészítése végett is. Hazai gyakorlatunk élő példákat bír e tekintetben a „nemzetiségi egyházak” részéről, amely egyházak az állam által részükre engedélyezett jelenlegi autonómiát sem érdemlik. Látjuk már is, hogy ez autonómiának befolyásos tényezői nem a vallásnak és egyháznak érdekeit szolgálják, hanem államellenes külön tendenciák szolgálatában állanak. S az államnak előbb-utóbb rá kell térnie ez egyházakkal szemben azon célszerű politikára, mely mellett ily ocsmány üzelmek a lelkiismereti szabadság köpenye alatt lehetlenné lesznek téve, s különösen az egyházak vagyoni kormánykezelés vagy legalább erélyesebb ellenőrzés által céljuk részére biztosíthatnak.

A fentebb jelzett irányú politika nem fogja még jobban egybevonítani az állami és egyházi ügyeket. De sőt épen azért vonatnak az illető felekezetek legfőbb személyesítői ily alakban a politikai akcióba, hogy a törvényhozásban való jelenlétük és befolyásuk által, az érintkezés közvetlensége folytán épen azon ügyek intéztethessenek el békés utón, s az oly államérdekek emeltessenek közösen érvényre, amelyekre nézve az állami és egyházi illetékességek a múltban összevartattak, vagy amelyekre az illető egyház, klérus, vagy felekezet, mint ilyen, illetéktelen befolyást képes gyakorolni. Ezen irány az átmeneti politikát képezi az állam és egyház régi viszonyáról az e részbeni új eszmék gyakorlati foganatosítására. Es ez leghelyesebb épen azért, mert a cél békés utón, lehetőleg az érdekelt felek közös és együttes közreműködésével fog elértetni. Az ily politika eredménye talán látszólag lassú, de állandó és biztos lesz, mert a helyes cél részére megnyeretnek fokozatosan a lehető ellenérdekek is. A magyar törvényhozás és kormány az újabb alkotmányos korszak ideje alatt mindig ezen politikát követte valláspolitikai kérdésekben, és ezen ügyek; az államérdekek szigorú megóvása mellett, békés utón, s a klérussal lehetőleg egyetértve intéztettek el. A magyar katolikus klérus nemcsak érdemes ezen józan politikára, de sőt vele szemben egyedül ez tekinthető eredményesnek.

S valóban kevesebb és felületesebb értékűek valláspolitikai kérdésekben, de meg a „nemzetiségi vallások” lehető üzelmeivel szemben is – ami viszonyaink között – az oly politika által elérhető eredmények, melyek az államnak és egyháznak éles ellentétbe helyezésével, s az állam részéről az erősebb jogának merev alkalmazása által érthetők el: mint az oly eredmények, melyek e két tényező lehető közeledése – s az állami részéről használt eszközök méltányos volta – és különösen az által éretnek el, ha a papságnak alkalom adatik arra, hogy az állam igazságos igényeivel a politikai intézmények kebelében gyakorlatilag megbarátkozzék, – és továbbá az által, ha a papi főhivatalok oly egyénekkal töltenek be, kik részint a kormánykörökben, részint a politikai szereplőkkel folytatott előzetes érintkezés által teljesen megnyeretnek az állam és társadalom igazságos érdekeinek.

Es alig van egy kedvezőbb és találóbb alkalom, amely által az egyházpolitikai kérdésekben, és egyéb az egyházak részéről befolyásolt ügyekre nézve a most helyesnek jelzett politikát az életbe célszerűen átvinni lehet: mint ha az illető egyházak főpapjai törvényhozói jogosultsággal ruháztatnak fel. Mert ez által, úgy az egyházpolitikai mint a most jelzett egyéb állami kérdésekre nézve is, ha azok vita alá kerülnek, vagy épen törvényhozói eldöntés tárgyát képezik. – a házban helyet foglaló főpapság útján, az államkormány és klérus között e részben szükséges közvetlen érintkezés folytonosan fentartatik, s így az állam nem kénytelen az államtényezőktől egészen elkülönített faktorról állani szemben az illető kérdésekben.

A magyar felsőház megalakításánál arra minden esetre nagy súly fektetendő, hogy jelenleg, midőn egyházpolitikai kérdésekben az állam és klérus között folytonos érintkezés szükséges;

más részről pedig midim némely nem magyar ajkú felekezeteink, illetőleg azoknak némely tagjai, szóvivői, „nemzeti vallás” címe alatt itt-ott államellenes tendenciákat ápolnak egyházuk kebelében: ezen kettős körülménynél fogva, az állam lényeges érdekeinek megóvása tekintetéből szükséges, hogy ezen felekezetek főpapjai helyet foglaljanak a törvényhozásban. Mert ez által – amint már fentebb kifejtve volt – bizonyos közvetlenség és közeledés tartatik fenn az illető klérusok és az állam között, s a papság színe-java a törvényhozás gyakorlatában barátkozik meg az állam igazságos érdekeivel.

Ugyanazon indokok, melyek egy felől a királyi tetsvényjogot, más részről a nem protestáns keresztény egyházak főpapjainak állami kineveztetését szükségessé teszik, – melyek pedig kétség kívül az egyházi szabadság rovására állanak fenn, – ugyanez indokok igazolják egyszersmint e felekezetek klérusaival szemben az oly intézkedést, melynél fogva az állam ez egyházak vezetőit a politikai élettől szorosabb összekötetésben tartja meg.

Es bármennyire igazságos, és kedvező állami és társadalmi viszonyok között célszerű sőt szükséges is az egyházaknak teljes függetlenítése az államtól: mégis ami viszonyaink között, az egyházi autonómia kérdésére nézve már többször felmerült, de még ez ideig megghiúsult kísérletekkel szemben nem tartózkodom ezen alkalomból kijelenteni azt, hogy a nem protestáns keresztény egyházaknak az államtól való teljes függetlenítése, s az autonómiának a „szabad egyház szabad államban” elv alapján való felállítása célszerű nem lehet, sőt jelenleg még gyakorlatilag kivihetetlen, s a magyar államiság érdekében követendő gyakorlati politika szempontjából veszélyes is lenne.

Nem állítom ezzel azt, hogy az egyházak ügyei körében, főleg azok jelen szerkezetére nézve, semmi változtatás illetőleg javítás ne történjék, különösen az önállásra való átmenet előkészítése céljából. De ez intézkedések egyelőre csak azon esetre lesznek célszerűek, ha azok, az illető egyházakra jelenleg fenálló állami befolyást minden részében érintetlenül hagyják.

E befolyásokra a magyar államnak egyelőre szüksége van, s azokról lemondani csak akkor foghat, ha sikerült idővel leküzdeni e befolyások szükségének fentebb előadott indokait. Es akkor lesz hazánkban elhárítva a szabad egyház elvének leglényegesebb akadályai.

A nem protestáns keresztény egyházakra nézve fentebb helyesnek jelzett politika nemcsak állami tekintetben, és nem csak a nemzeti politika érdekében bír üdvös hatással, de célszerű befolyást gyakorol e politika társadalmi tekintetben is, főleg a katolikus egyházakkal szemben, amennyiben ez egyházak, szerkezetüknél fogva, a világi elemmel kevesebb érintkezést tartanak fenn. E politika által ezen egyházak főpapjainak alkalom nyújtatik a társadalom világi elemeivel vegyülni, érintkezni addig is, amíg ezen egyházakra nézve is keresztül fog vitetni azon célszerű és szükséges intézkedés, hogy az egyházi ügyek intézésébe a világi elem is kellő befolyást nyerjen. E politika által szelídül némileg azon társadalmi irányban is igen káros apátia, melyet a világi elem, főleg a katolikus egyházban, az egyházi- s általában lelkiismereti dolgokban, főleg az utóbbi idők folyamán oly nagy mértékben tanúsít, s ami nagyrészt oka egyszersmint a papi elem egyoldalúságának s elszigeteltségének a társadalomban.

A társadalom egyes osztályának vagy tényezőinek lehető egyoldalúsága, a legtöbbször nem ez osztályok egyedeinek természetében, és különösen nem kizárólag ebben leli okát, de igen sokszor azon mostoha elkülönözésben, melyet az ily osztályok iránt a társadalom gyakorlatba vesz; és azon idegenszerű modorban, melylyel a társadalom az ily osztályokat elszigetelt helyzetükben, s egyoldalúságukban konzerválja, Mert igen gyakran volna, vagy van* is eset arra a társadalomban, hogy a régebbi korban keletkezett oly osztályok, melyek eredetük régi korának hibáit az újabb korban is megtartják: szívesen elvetnék e hibákat, s az újabb kor igazságos követelményei előtt szívesen hajlanának meg, ha a társadalom ez osztályok iránt gyakorlatba vett előítéletes, féltékeny, szűkkeblű modorát, felvilágosító, közeledő és bátorító alakban változtatná meg, s ez által ez osztályok asszimilálását eszközölné.

Ezen politika által, melyet fentebb, mint a szabad egyház előkészítőjét, s mint e részben átmenet politikát jeleztem: e politika által bizonyára inkább meg lesznek közelítve az amerikai állapotok, mint az oly intézkedéssel, mely a szabad egyház követelményeit, ez eszmétől elragadtatva, az átmenet nehézségeinek és kívánalmainak számbavétele nélkül, rohamosan, sablonszerűleg akarná tetlegesíteni. A szabad egyház követelményeinek rohamos keresztülvitele – a mi viszonyaink között – nemcsak az államra hozna káros következtetéseket; de különösen az egyházat és államot éles ellenkezésbe helyezné egymással, és nehezítené az állam és egyházak között fenforgó ügyeknek megnyugtató, békés elintézését. Az amerikai szabad egyház elve megköveteli, hogy az egyházak lehetőleg önmaguk, legalább is önkéntes megadásból tartsák magukat illetékességük korlátai között, s minél ritkább és szelídebb legyen az állam részéről netalán alkalmazandó kényszerrendszabály, s lehetőleg elkerültessek a „duzzogó egyházak” passzív ellenállása.

De midőn a fentebb megnevezett egyházaknak, a törvényhozásban főpapjaik által való képviseltetését ami viszonyaink között szükségesnek jelezném, lehetetlen más részről megemlékezni hazánknak egyéb felekezeteiről, és különösen a magyar autonóm protestáns egyházakról, melyekkel szembe, a nem protestáns keresztény egyházak részére szükségesnek jelzett törvényhozói jogosultság látszólag kiváltsági jelleggel bír.

Mert e kiváltsági jelleg csakugyan látszólagos.

Ha a magyar állam a nem protestáns keresztény) egyházakat szorosabban fűzi magához, ezt nem azért teszi, mintha talán ez egyházaknak más felekezetekkel szemben előjogokat kívánna osztogatni, de, amint fentebb már kifejtve volt, teszi ezt azért, mert ez egyházak, állampolitikai tekintetéből, az állam részéről szorosabb fenhatóságot, szorosabb kapcsolatot tesznek szükségessé.

Valóban, alig történhetnék nagyobb baklövés egyházpolitikai ügyekben, mintha az egyházak egyenjogúságának hibás értelmezése mellett a protestáns egyházak főpapjai is ilyenmő politikai joggal ruháztatnának fel: míg másrésztől kénytelenek lennének ezen egyházak túrni az állami befolyást, mint terhes korlátozást némely egyházi ügyekben, melyet az állam ez esetben, az adományozott politikai jogokért viszonbiztosíték gyanánt méltán fogna követelni. Mert ez egyházak autonómiája, ily politikai jog gyakorlata mellett, más részről bizonyos korlátozást szenvedne. így, hogy példát említsek, e jog engedélyezése mellett az állam kénytelen volna a protestáns egyházak azon főméltóságainak adományozásánál, melyek ily joggal lennének összekötte, a maga részére befolyást biztosítani.

De sokkal nagyobb értékű az autonóm protestáns egyházak függetlensége, és sokkal fontosabb azon körülmény, hogy ezen egyházak hazánkban gyakorlati példakul szolgálnak a szabad egyház éhének megtestesítését illetőleg: mintsem ezen függetlenségből, bárminő politikai befolyásért, csak egy fikarcot is helyes lehetne feláldozni. Ez egyházaknak kerülni kell a politikát, hogy autonómiájuk az állam részéről is minél nagyobb elismerésben és támogatásban is részesüljön, s hogy más részről erősödjék hatalmuk és befolyásuk a társadalomban.

Mert el fog jönni az idő Európában, s így hazánkban is, midőn az egyházak be fogják látni azt, hogy hivatásukat nem a politikai államiján, de az állam társadalmában kell keresniök; midőn be fogják látni azt, hogy az egyházaknak, mint minden társadalmi egyesületnek, a jelen kor fejlődésével, a teljes függetlenség és Önállás sokkal inkább éltető eleme, mint a politikai befolyás, s az államnak látszólagos védelme, a melylyel járó színleges kiváltságok nem képesek pótolni azon kárt, mit az illető egyház fenállásának és szabadságának elvesztése által szenved.

Egyébiránt a nem protestáns keresztény egyházak főpapjainak az országgyűlés felsőházában való részvételi jogosultságával szemben, a többi egyházakra nézve, – de még általánosságban is kívánatos, hogy a felsőházi tagság elnyerhetésének oly cenzusa állapítassék meg, mely mellett a felsőházba való bejuthatás minden más egyházak papjai részére is

lehetővé tétessék, amennyiben erre hivatással és képességgel bírnak – szóval, hogy ezen egyházak papjai, és különösen főpapjai, a felsőházi tagság elnyerésének lehetőségétől elzárva ne legyenek. A nem protestáns keresztény egyházak főpapjainak törvényhozói jogosultsága különösen azon esetben bírna sértőbb kiváltsági jelleggel, ha a többi egyházak főpapjai a szabad verseny alapján sem juthatnának a felsőházba. Ez intézkedés kétségkívül szelídíteni fogja az állam részéről a nem protestáns keresztény egyházak főpapjai részére adott ezen politikai jog kiváltsági színezetét, s másrésztől épen nem fogja ez intézkedés sérteni – mert külön politikai jogot nem ad – a protestáns egyházak társadalmi hivatását és Önállását sem.

A fentebbiekből látható, hogy azon egyházak főpapjai részére, a mely egyházak a főrendiházban jelenleg is képviselve vannak, a törvényhozói jog célszerűen lesz megadandó az új felsőházban is. Azonban a főrendiházban helyet foglaló főpapok között vannak olyanok, kiktől a törvényhozói jog a felsőház szervezésével megvonandó lesz.

A főrendiházban ugyanis, a megyés püspökökön kívül, tagsági joggal bír a katolikus klérusnak több tagja, kiket azért kell e helyen külön felemlíteni, mert a megyés püspököktől eltérő rangot és állást bírván, a törvényhozásbani részvételük jogalapja is külön tekintet alá jön.

Ilyenek: a panonhalmi apát, a jászói prépost, a vránai perjel, és a felszentelt és választott püspökök.

Fentebb kifejtettem azon indokokat, amelyek a mi viszonyaink között szükségessé teszik a nem protestáns keresztény egyházak részvételét a törvényhozásban. Ez indokok között első helyen azon körülmény volt megemlítve, melynél fogva az egyházak és klérusok, illetőleg a főpapok, egyházi kormányzásuk útján a társadalom minden osztályára közvetlen és hivatalos befolyással bírnak. Ez indok fejti meg egyszersmint azon kérdést, hogy kik legyenek azok az illető klérusok tagjai közül, kik a törvényhozásba célszerűen bevonandók. Mindenesetre azok, kikre a klérus helyi kormányzása, s ez utón az egyháznak befolyása a társadalomra, a legfelsőbb fórumon bízva van. Ezeket be kell vonnunk a törvényhozásba, de másokat bevonnunk nem szabad.

Ezekből világos, hogy csak az oly egyházi méltóságok bírhatnak törvényhozói joggal, melyeknek bizonyos területük, egyházi megyéjük van.

A fentebb elősorolt egyházi méltóságok közül területi hatósággal csak a panonhalmi apát rendelkezik. Ez tehát törvényhozói joggal lesz felruházandó az új felsőházban is. De a többiekre nézve, nevezetesen a jászói prépost, a vránai perjel és a felszentelt és választott püspökökre nézve nem forog fenn elfogadható ok, melynek alapján az alakítandó felsőháznak tagjai lehetnének.

Az egyházakról szólva, meg kell végül e helyen említenem két körülményt, melyek ugyan nem vonatkoznak a papság törvényhozói jogára, de szinte állampolitikai természetűek, s a magyar katolikus egyházban, a nemzeti politika szempontjából visszás jelleggel bírnak és károsak is.

Egyike ezen helytelen körülményeknek, a magyar katolikus egyházat mint nemzeti egyházat sértő azon körülmény, melynél fogva a magyar katolikus egyház közegei, illetőleg hívei, bizonyos felsőbb hatósági, leginkább felmentvényi ügyekben, az országon és a magyar kléruson kívül, jelenleg például a bécsi nunciusi székhez vannak utalva. A magyar katolikus egyház és a magyar állam megérdemli azt, sőt meg is kívánhatja, hogy a magyar klérus, illetőleg annak feje, mindazon legfelsőbb hatóságokkal fel legyen ruházva, miket Róma általában a püspökökre is átruházni szokott. A magyar kormánynak és klérusnak együttesen kell e részben fellépnie s eredményt sürgetnie, hogy a magyar katolikus egyház e tekintetben is egy kerek egészet képezzen, s ne legyen kénytelen az ország határán kívül idegen hatóságot ismerni el maga felett.

A másik körülmény, mely szinte a nemzeti politika érdekében bír nyomatékkal: a magyar katolikus egyház fejének, az ország herceg-prímásának székhelye.

Valóban feltűnő szemben azon áramlattal, melynél fogva az ország fővárosa egyszersmint minden tekintetben az ország központjává, társadalmi és politikai fókuszává alakítatik át: feltűnő ez áramlattal szemben, hogy komolyan szóba nem hozatott eddigelé azon visszás körülmény, hogy a katolikus egyház feje vidéken székel, mi által az ország fővárosának rezidencialis jellege meg van csorbítva. Magyarországnak ez idő szerint még a legcsekélyebbnek látszó tényezőt sem szabad ignorálni, mi az államiság és a nemzeti politika érdekében hatni képes. Egy oly tekintélyes egyháznak központja és feje, mint a minő a magyar katolikus egyház, mindenesetre bír annyi nyomatékmal minden tekintetben, az állampolitikai és társadalmi érdekeket illetőleg egyaránt, hogy az eddigi hibás állapot a nemzeti politika érdekében országos intézkedéssel megmásíttassék.

A mi pedig- ezen érseki szék által a régi székhelyre fordított befektetésekből, úgy helyi és házi viszonyaiból folyó nehézségeket illeti, ezek bármennyire méltánylandók, és lehetőleg figyelembe is veendő az átmenetnél, de annyira lényegesek azok még sem le= hétnek, hogy a fővárosi székhely ezek miatt eljuthető lenne. Az átmenettel járó nagyobb költségekre, s a budapesti bazilika felépítésére – ha más intézkedés nem lehetséges – az interkalárék lennének fordítandók, melyek fejedelmi jóváhagyással, több ideig is folyóvá tehetők. Aprólékos akadályokra, személyes vagy tárgyi nehézségekre mindenütt és mindig akadunk; de ezek ellenében érvényesítenünk kell célunkat: a magyar állam konszolidációját.

Sőt e tekintetben a kormánynak nemcsak a katolikus egyházra nézve kell ilyen intézkedést foganatosítani, de igyekeznie kell az összes magyarországi felekezeteknél, illetőleg egyházaknál, oda hatni, hogy azok egyházi kormányzatuk és működésük központjául az ország fővárosát válasszák, s azt központi püspökségek, érsekségek vagy illető egyházi főméltóságok rendszeresítése által, illetőleg ilyeneknek a fővárosba leendő áthelyezésével, – amennyiben ilyenek ott még nem volnának – foganatosítsák. Ez által egyrészt az egyházak központja a kormány székhelyével összeesik, s másrészt az ország fővárosa, a különböző felekezetek együttléte által, szimbolikus kifejezését adja a magyar vallási türelemnek. Szükséges ezen intézkedés különösen a „nemzetiségi egyházakra” nézve, melyekkel szemben ez intézkedést külön állampolitikai okok is sürgetik.

III.

Harmadik főelemét képezik a főrendiháznak némely méltóságok és főtisztségek személyesítői.

Ezen méltóságokról egyenként fogok szólani.

Első, és legjelentékenyebb e méltóságok között: a nádor.

E méltóság ez idő szerint gyakorlaton kívül van helyezve, amennyiben az 1867. VII. t. c. e méltóságnak alkotmányunk és közéletünk újabb viszonyaival leendő összeegyeztetését, s ez alapon újabb életbeléptetését a jövőnek hagyta fenn.

E méltóságnak ily tényleges viszonyai mellett, midőn annak törvényhozói jogosultságáról van szó, elő-ször is azon függő kérdések tisztázandók, melyek e méltóságnak jelen alkotmányi viszonyaink között leendő életbeléptetésére nézve felmerülhetnek.

A főkérdés tehát itt is az, hogy mi tulajdonképen a nádori méltóság, s van-e annak gyakorlati helye alkotmányunk keretében, szóval, célszerű, vagy épen szükséges-e?

E kérdést illetőleg határozott meggyőződése, hogy a nádori méltóságra, alkotmányunk és közéletünk jelen viszonyai között szükségünk van, s e méltóság fogja egyik fő-, és pedig gyakorlati értékkel bíró tényezőjét képezni alkotmányunknak és közéletünknek azon esetben, ha az célszerűen szerveztetik, a többi államtényező és a közvélemény részéről is jó akarattal találkozik, s működése a gyakorlatban életképes irányba tereltetik.

A nádorra épen a monarchia dualisztikus államalkata folytán van szükségünk. Ezen méltóság volt az, a 48-iki alkotmány változások előtt is olyan, mely gyakorlatilag megfelelt az Ausztria és Magyarország közti államjogi viszonyoknak, s mely ezen viszony természetében, s a

két államban az uralkodó személy ugyanazonosságából folyó azon körülményben leli indokolását, melynél fogva a fejedelem igen gyakran van az ország határán kívül.

Ily monarhiában mint aminőt Ausztria és Magyarország képeznek, hol a most előadott, s a fejedelem közösségéből származó körülményhez még az is járul, hogy a fejedelem a hosszú múltjának gyakorlata folytán nagyobb mérvben gravitál az egyik állam régi rezidenciális központjára, ahol tehát a fejedelemnek az országból való távolléte néha hosszabb ideig is tart, s ahol az államkormányzat bizonyos legfőbb tényezői – kétségtelenül az egyik állam központjának rovására – az állam határán kívül, a másik fél központján van elhelyezve: ily monarhiában azon államfél részére, mely a kevésbé előnyös helyzetet foglalja el, célszerű, sőt szükséges az alkotmányba olyféle főméltóságot rendszeresíteni, mely részint a monarhiának dualisztikus alkatából s a fejedelem közösségéből folyó, s fentebb említett körülménynek felel meg, – részint más felől egy ily méltóság célszerű hatása által némileg szelidítenék a másik államfélnek azon fentebb már említett aránytalan túlsúlya, melyet részére a rezidenciális székhely, a diplomácia, s némely legfőbb államtényezők székhelyei, a paritásnak bizonyos – bár a gyakorlat szempontjából menthető – megzavarásával, a kedvezőtlenebb körülmények között levő fél rovására nyújtanak.

Mindezen körülményeket tudta, s jelentőségüket ismerte a törvényhozás, midőn az 1867. VII. t. c-ben a nádori méltóságot nem törölte el, de sőt a parlamenti rendszer keretébe beillesztendőnek határozta. Ez azonban mind ez ideig nem történt meg, s így a nádort ma is nélkülözniünk kell.

E munka minden egyes részletéből bizonyosan kitűnik az, hogy a felsőházzal szólna, ez intézményt nem mint kizárólag törvényhozási tényezőt kell tekinteni, de ezzel együtt figyelembe kell vennünk akár az alkotmányra, akár a magyar társadalomra vonatkozó minden oly körülményt, mely ezen intézménnyel összefügg. Ezért igyekeztem kifejtetni nézeteimet az arisztokráciáról, amely tényezőnek – bár hogyan alakíttassék is a célszerűség határain belül a magyar felsőház – mindig elsőrendű gyújtópontja lesz. Ugyanezen indokok teszik szükségessé, hogy e helyen a nádori méltósággal foglalkozzam, melyet nemcsak alkotmányunk egyik hasznos tényezőjének hiszek, de egyszersmint a magyar arisztokracia lényeges és elsőrendű tényezőjének tekintek.

Nem lehet itt feladatomban a nádori méltóság kimerítő fejtegetésébe bocsájtkozni, a történeti fejlődés sorrendje szerint. Céлом egyedül: a nádori méltóságnak, amint az az utóbbi időkben fenállott, a parlamenti rendszerrel való összeférhetőségét nagy vonásokban megvitatni. Szükség van erre ezúttal nemcsak azért, mert a 48 előtti rendi alkotmányban a nádor a főrendiház tagja, illetőleg' elnöke volt, s úgy törvényhozási, mint állampolitikai tekintetben jelentékeny helyet foglalt el az alkotmányban: de szükséges ez különösen a magyar arisztokracia érdekében is, mivel, – mint már megjegyeztem – ezen méltóság nemcsak alkotmányi és állampolitikai szempontból tekintendő lényegesnek, de e helyen különösen, mint a magyar arisztokracia elsőrendű tényezője azért emelendő ki, mert a főrendiháznak, s ezzel együtt a magyar arisztokraciának rendezésével, ezen méltóság újabb berendezése és életbeléptetése célszerűen fogna egyidejűleg történni.

A nádori méltósághoz kötött teendők az utóbbi idők gyakorlata szerint különösen három irányban voltak: állampolitikai, katonai és bírói természetűek. Ezek némelyikét már a 48 előtti gyakorlat, majd a 48-iki és az azóta hozott törvények, részint határozott rendelkezéssel, részint hallgatag kivonták a nádori teendők sorából. Ilyenek különösen a nádori méltósághoz kötött katonai és bírói teendők. A mai fejlett viszonyok mellett, a nádori méltósághoz bármily irányú bírói hatóságot kötni, – nem volna célszerű.

Ugyanez áll a katonai hatóságra nézve is, annyival is inkább, mert nemesi felkelés, melynek a nádor vezére volt, többé nincs, – a népfelkelés vezetését pedig, az arról szóló törvény igen helyesen a király által kijelölendő parancsnokra bízta. Ez azonban nem zárja ki azt, hogy a nádor külön királyi megbízás alapján akár a népfelkelés vezére lehessen, akár

más katonai funkciót végezhesen. A nádornak a közrend fenntartására vonatkozó hatósága, a parlamenti kormányrendszer mellett, igen természetesen – szinte elesik.

A nádori méltóság ezek szerint, a parlamenti rendszer életbeléptetése folytán leginkább állampolitikai jelleget nyert. Ez állampolitikai jellegnek azonban a gyakorlatban olyképen kell alakulnia, hogy az, egyrészt a parlamenti alkotmányt lényegében és kifejlődésében ne sértse, s különösen az államügyek vezetőinek felelősségét meg ne hiúsítsa, – másrészt pedig a királyi hatalmat s a felségi jogokat ne csorbítsa.

A 48-iki törvényhozók, a nádori méltóságról intézkedve, igen helyes intencióból indultak ki akkor, midőn e méltóságot állampolitikai minőségében, s ez által tekintélyében emelni igyekeztek. Csakhogy e törvények ez intézkedésükben túl mentek a szükséges korlátokon, s oly rendelkezéseket is tartalmaznak, melyek leginkább bizonyos felségi jogok szükségtelen és célszerűtlen megosztását eszközlik.

A 48-iki törvények – szerintem – nem hibáznak akkor, midőn a nádort királyi helytartó címmel ruházzák fel, s a királynak az országból távollétében mint annak személyesítőjét jelölik meg. De helytelen e törvények rendelkezése az által, hogy e személyesítést nem csupán jelképi alakban állítják fel, de a felségi jogok megosztását eszközlik.

Fentebb előadtam, hogy a nádori méltóságot főleg a monarchia dualisztikus államalkatából folyólag, de meg azon körülménynél fogva is célszerűnek sőt szükségesnek hiszem, hogy ez után az uralkodó családnak és székhelyének a bécsi központra való gravitálása némileg szelídítve lesz. És itt hangsúlyozva kell kiemelnem azt, hogy ezen célt főleg az által fogjuk elérni, ha a nádori méltóság a királyi család egyik tagjára ruháztatik. Nem szükség ezt a törvényben szabályul állítani fel, hanem a gyakorlatban kell követnünk. Mert azon cél, mit a nádori méltóság újabb életbe léptetése által elérni ez irányban igyekeznünk kell, főleg az által lesz elérhető, ha e méltóságot az uralkodó család egy tagja viselendő. Mert így az uralkodónak távolléte idején a nádor által való képviseltetése nemcsak törvényileg s hivatal szerűen fog eszközöltetni, de e mellett a fejedelem és képviselője közti vérokonni összekötetés e méltóságot a fejedelmi képviseltetekre nézve hivatásában jogosultabbá teszi, tekintélyében pedig magasabbra emeli.

Ez volt intenciója a 48-iki törvényhozásnak, midőn István nádort fokozott lelkesedéssel, nemcsak a választás törvényes módozatától való kivételes eltéréssel kitüntette, de sőt személyét a királyéval egyen-rangban szinte szentnek és sérthetlenné nyilvánította. A 48-iki törvényeknek a nádori méltóságra vonatkozó részeiben mindenütt azt látjuk, hogy a teljesen korrekt intenció helytelenül, határt nem ismerve alkalmaztatott. K körülmény részint a 48-iki törvényhozásnak, de meg az egész országnak is általános hangulatában, részint és főleg a nemzetnek, József és István nádorok személyes érdemei, s önzetlen hazafisága iránt tanúsított nagy mérvű tiszteletében leli magyarázatát.

A nádori méltóság alkotmányunk újabb rendszere mellett inkább dignitás lesz. Funkciói inkább tiszteletiek, mint hivatalszerűek: a királyt távollétében jelképileg személyesíti, mint olyan, ki a királyi család tagjai közül szakadatlanul az ország központján lakik; mint ilyen a miniszter-tanácsokban elnököl s ez után, a király -uralkodói és felségi jogainak érintetlen hagyásával, úgy a kormány felelősség teljességének szigorú megóvása mellett, részt vesz az ország ügyeinek intézésében; továbbá a királyi udvart folytonos jelenlétével képviseli és élénkíti. Ez utóbb megnevezett cél érdekében, a királyi udvarnak a nádor által való képviseltetése céljából szükséges lesz, hogy a nádor rendes lakása a budai királyi palota valamely épületében rendeztessék be. Az ily külsőség bármily mellékesnek vagy épen kicsinyesnek lássék is, mégis a maga körében bír bizonyos befolyással a cél lényegére nézve is. Nem lehet attól tartani, hogy a nádornak a minisztertanácsban való részvétele, illetőleg elnöklése által a parlamenti kormányzás vagy a felelősség bármely irányban is akadályokba ütközhetnék. A kormányzás lényegesebb ügyei mindig az uralkodóval közösen, vagy beleegyezésének előleges kinyerése mellett fognak elintéztetni a nádori méltóság fenállásának idején is. A

csékélyebb jelentőségű államügyek pedig épen oly egyértelműleg lesznek elintézhetőek a nádor elnöke alatt tartandó tanácsban, mint jelenleg a minisztertanácsokban. A gyakorlat meg fogja mutatni, hogy a nádori méltóságnak a fentebb előadottak szerint való berendezése mellett minden alapot nélkülöznek azon ellenvetések, melyek e méltóság ellen a parlamenti rendszer tekintetéből akár a kormányzásra, akár a felelősségre nézve, akár egyéb irányban felhozhatók.

Nagy hatással és jótékony befolyással lesz a nádori méltóságnak a királyi család egy tagja által leendő betöltése azon káros körülményre, melynél fogva ez idő szerint a királyi család főherceg tagjai egyetlen egynek kivételével a magyar királyi udvartól, a magyar közélettől és társadalomtól távol tartják magukat. A nádor ugyanis szakadatlan érintkezésben lévén a magyar ügyek vezetőivel, gyakorlatilag fog nála öregbedni a hazai ügyek iránti érzék és vonzódás, amint ezt már az uralkodó család tagjai közül választott újabb nádorainknál is tapasztaltuk. Ez után az uralkodó családnak egy tagját célszerűen fogjuk megnyerni ügyeink részére, mi által szelídülni fog azon túlsúly, melyet a monarchia osztrák fele az uralkodó család tagjainak majdnem kizárólag Ausztria közéletében és társadalmában való szereplése által velünk szemben bír.

Igen természetes dolog, hogy a nádori méltóságnak tisztán állampolitikai jellege mellett, a parlamenti rendszer érdekében is el fog vesztetni e méltóság némely eddig bírt politikai hatóságot is. Így pestmegyei főispán és a jászok és kunok kapitánya nem lesz a nádor többé, amint hogy e részben már újabb törvényeink eltérő intézkedést tartalmaznak is.

De bár számos funkciót fosztatik meg a nádor, mégis mint királyi helytartó, ezen minőségének meg-felelőleg lesznek bizonyos kiváló funkciói, melyek biztosítják e méltóság részére a tekintélyt és nyomatékot. Ilyenek főképp az olyan királyi tények, melyek nem épen személyesek, tehát átruházhatók, s a melyek a királynak az országból való távolléte idején, esetről-esetre külön megbízás által, célszerűen ruházthatnak a nádorra. Ilyen, hogy példát említsek, az országgyűlés megnyitása, illetőleg berekesztése, amelyre nézve már újabb alkotmányos korszakunk alatt is fordult elő eset, amidőn ily királyi tény, külön királyi megbízás folytán a miniszterelnök által láttatott el. Ilyen lehet továbbá egyes közérdekű aktusokon és ünnepélyeken való megjelenés, amely aktusok nyomatéka és külső díszé nyer az által, ha ott a királyi család képviselve van. Ilyféle funkciók célszerűbben bízhatók a nádorra, mint bárkire másra. Az ily királyi megbízások esetről-esetre külön felhatalmazás alapján eszközöltetnének, mi által egyrészt a felségi jogok a fejedelemnek az országból való távolléte idején is sértetlenül és megosztatlanul tartatnának fenn, másrészt pedig az ilyféle fejedelmi aktusok, a nádor mint királyi helytartó által végezve, illetékesebb és fényesebb ellátást nyernének, mintha azok a miniszterelnök, vagy bárki más által is végeztetnek. Ezen funkciók képezik egyik lényeges csoportját azon motívumoknak, melyek a fejedelem közössége folytán a nádori méltóság fentartását és újabb berendezését szükségessé teszik.

Egy igen lényeges funkciója a nádornak régibb törvényeink szerint: a kiskorú király melletti gyámság. Azon körülmény, hogy a nádor az ország ügyeire, mint az ország legfőbb méltósága, folytonos és közvetlen befolyást gyakorol, egyszersmint a leggyakorlatibb motívumát képezi a nádor gyámhatóságának. Azonban hazánknak Ausztriával fenálló államszövetsége folytán a törvénynek ezen rendelkezése gyakorlatilag aligha alkalmazható, amennyiben a másik államfél részéről e kérdésben a miénktől eltérő rendelkezésnek lehetőségét véve tekintetbe, épen nem volna célszerű a két államfél által külön-külön gyámot jelölni meg. A megosztott kollegiális gyámság és kormányzás egy uralkodó funkciói körében épen nem lenne gyakorlati. Ily körülmények között a gyámság kérdése is azok közé tartozik, mely a nádori méltóság újabb életbeléptetésekor eldöntésre vár.

A gyámság kérdése kétség kívül olyan, melyet előbb-utóbb, de minden esetre Ausztriával közösen, államjogi egyezményeink szellemében kell elintéznünk. De azon körülmény, hogy régi törvényeink e kérdésre nézve egyoldalúan, az Ausztriával fenálló államszövetség;

kombinációja nélkül rendelkeznek, nem lehet indok arra, hogy a nádori méltóság bizonytalan időre skárt-ban tartassék. Közvetítő, s a monarchia dualisztikus államalkatából folyó célszerű módozatot lehet találni ezen kérdésre nézve is, amint már ilyet több más közös érdekű ügyben alkalmaztunk. Ilyen módozat lehetne, ha a közös gyámot a fejedelem még életében, mindkét állama tanácsainak meghallgatásával s közös beleegyezésével, maga jelölné meg. E megjelölés, alakiságára nézve királyi kézirat által, az állam illető tanácsosainak ellenjegyzésével a jelenlegi gyakorlat szerint oly formán történnék, hogy a Magyarország részére közzétett királyi kéziratot a magyar, az Ausztriáét pedig az illető osztrák miniszter fogná ellenjegyezni. A gyám-megjelölés e módozatának célszerű volta azon kettős körülményben rejlik, hogy míg egyrészt a gyámnak ugyanazonossága mindkét államfélre nézve meg lesz őrizve, addig más részből mindkét állam tanácsosai felhasználhatják befolyásukat arra, hogy a közös gyám úgy a két állam speciális érdekeinek, mint a monarchia közös és együttes igényeinek is megfelelőleg jelöltessék meg.

E módozat mellett a közös uralkodó a gyámot, amikor csak kiskorú trónörökös van, mindig megjelölné, tekintet nélkül a fejedelem életkorára és egészségi állapotára, hogy ez által a kiszámíthatatlan véletlen esetére, a monarchia államai között e tekintetben differenciák ne támadhassanak. Igen természetes különben, hogy a fejedelem, két állama tanácsosainak közmegegyezésével, a már megjelölt gyám helyett időközben másikat választhat.

Ily módon megszűnnék azon akadály, mely a nádori méltóság életbe léptetése elé a gyámság kérdése miatt gördíthető. Magától értetik különben, hogy a közös gyám hatósága mellett is fennmaradna a nádornak felügyeleti joga arra nézve, hogy a trónörökös Magyarország érdekeinek és magyar királyi kötelmeinek megfelelő irányban nyerje neveltetését és képeztetését.

Azonban lehetetlen nem hangsúlyozni a nádori méltóság újjá szervezésének fejtegetésénél azon körülményt, hogy e méltóság hazánk újabb alkotmány-viszonyai folytán, életképességének és célszerű hatásának úgy az alkotmányban mint a társadalomban is kétségtelen bizonyítékát főleg a gyakorlat útján, tényleges szereplése által fogja adni. Fő dolog az, hogy e méltóság iránt az illetékes tényezőknél és körökben oly helyes irányú intenció alakuljon, mely e méltóságot a jelenlegi újabb alkotmány-viszonyok között is tekintélyre és teljes megerősítésre emelni igyekezzék.

Állampolitikai tekintetben mint a magyar királyi udvar egyik első rendű tényezője és képviselője tekintessék e méltóság; társadalmi tekintetben pedig a magyar arisztokrácia hivatott fejének lesz tekintendő. S ha meg lesz ezen méltóság iránt a helyes irányú intenció, bizonyára életerős tényezővé fogja az magát kinőni úgy az alkotmányban, mint a társadalomban.

A nádor a fentebb körülírt minőségében is helyesen lesz tagja a felsőháznak, mint az ország első dignitáriusa. Nem volna azonban célszerű e méltóságot bármily parlamenti tisztséggel, például az elnökséggel Összekötni, annyival is inkább, mert ezen felhozott tisztségre nézve a 48-iki törvények helyesen rendelkeznek.

Végül felesleges is talán említeni, hogy a nádor által leteendő, s régibb törvényeinkben szövegezett esküforma a nádori méltóság újabban meghatározandó szerkezetével össze nem fér, s ez okon új eskümintát lesz megállapítandó.

A főrendiházban a hivatalos állás jogán helyet foglaló tagok között a nádor után az országbíró következik. Az országbíró elnevezés mindig helyesen lesz megtartható az ország központi főbíróvága elnökének címe gyanánt, ki az összes bírói kar legelsőrendű egyede, s az ország legtekintélyesebb bírója. E méltóság súlypontja és jellege már a régibb időben is mindig a bírói funkcióban volt, s ezért ezen tisztség, régibb hatáskörének jelen szabályozott kiadásában is, teljesen életerős. Ugyanilyen tekintet alá jön a főrendiházban helyet foglaló főméltóságok harmadika: a horvát bán, kinek tiszte és hatásköre a horvát-szlavón autonóm kormányzás körében törvényesen és gyakorlatilag is meg van állapítva. E két méltóság már

magában véve is tekintélyt és díszet kölcsönöz, mégis helyes volna ezekhez valami címet, például grófi méltóságot kötni. E méltóságok mindegyike szükségképpen helyet fog foglalni a felsőházban is.

A negyedik helyet a főméltóságok között a tárnokmester foglalja el. Ezen tisztség, alkotmányunknak a parlamenti rendszer alapján történt átalakulása folytán minden funkcióját elvesztvén, csak mint cím marad fenn, s körül-belül olyan tekintet alá jön, mint azon udvari főméltóságok, melyekhez szinte nincs kötve semminemű különös politikai, bírói vagy egyéb funkció, s csakis némi udvari, inkább csak ceremoniális szolgálatokban áll hivatalos működésük. A tárnokmesteri címet, bárha az most már pusztán címbeli dignitás, mégsem volna helyes eltörölni. Alkotmányos országban az oly „sinecurák”, melyek az államnak semmibe sem kerülnek, de amelyek bizonyos kiérdemelt címet és méltóságot kölcsönöznek, olyan egyének részére, kik a közügynek politikai tekintetben vagy társadalmi utón hasznos szolgálatot tettek: az ily címbeli „sinecurák” nemcsak elnézést érdemelnek, de sőt szükségesek is. E címek osztásánál, mint általában a méltóságok személyesítőire nézve a fő tekintet az, hogy ilyeneket csak azok nyerjenek, kik a nemzeti politika vagy a magyar társadalom érdekében érvényesítik befolyásukat. A tárnokmesteri méltósághoz valamely udvari, vagy egyéb magas tiszteleti hivatal lenne kötendő, s ilyképen e méltóság részére az alkotmányban bizonyos hely jelölendő meg. Ha sikerülne e címet valamely funkcióval összekötni, ez esetben annak birtokosa a felsőháziján is tagsági jogot nyerhetne. Ellenkezőleg azonban, e cím elnyerése által az illető csak mint a személyes érdem arisztokráciájának tagja lenne tekintendő, s felsőházi joggal csak külön kinevezés alapján bírhatna.

A királyi testőrség kapitánya szolgálata idején szinte tagja lenne az alakítandó felsőháznak. Itt azonban említésbe kell hoznom, hogy nagyon kívánatos volna, ha a magyar testőrség újjólag régi nemzeti alapjára fektettetnék. Gyönyörű intézmény volt ez, tagjainak a megyék küldötteiből való összeállítása által. Egyike ez is azon régi magyar intézményeknek, melyeknek a patriarchális jelleg adott nem kevesebb tekintélyt mint díszet, s amely jelleg ez intézménynél minden kár nélkül megtartható jelenleg is. Kívánatos volna továbbá, hogy a magyar testőrség állandóan a királyi székhelyen Budapesten állomásozzék, s csak az országon kívül tartatni szokott nagyobb udvari ünnepélyességek alkalmából lenne az országból kivihető. Ezt a magyar királyi székhely tekintélye, a magyar királyi udvar folytonos díszé megkívánja. A testőrség főkapitánya, ilyen minőségében, különleges állásánál fogva azon esetben is tagja lehetne a felsőháznak, ha az illető épen tényleges katonai szolgálatban van. Egyébiránt ily esetben legcélszerűbb a tényleges szolgálatot e tisztség viselésének idejére felfüggeszteni.

A többi főméltóságok, mint a főajtónálló, főlovászmester, főasztalnok, főudvarmester, főpohárnok, főkamarás és a két koronaőr – mint oly méltóságok, melyek a politikai és társadalmi élet kiválóbbjai részére adományoztatnak, s amelyek elnyerése által tehát az illetők a személyes érdem arisztokratái közé sorolandók, – szinte olyanok, melyek célszerűen lesznek felsőházi tagsággal összekötve.

E méltóságok közül szándékosan hagytam ki a pozsonyi grófot, mely mint cím általánosságban meghagyandó ugyan, de nem képezhet az Örökös családi tulajdont, hanem ezen cím is – amint a személyes érdem arisztokráciájáról fentebb előadtam – személyes érdemért lesz adományozandó. Ily értelemben e címmel felsőházi tagság nem jár, s ilyent csak külön kinevezés útján nyerhet.

A fiumei kormányzó; ki jelenleg is tagja a főrendiháznak, szükségkép tagja lesz az átalakítandó felsőháznak is.

Lényeges elemét képezik a főrendiháznak, a hivatalos álláshoz kötött tagsági joggal bírók között: a főispánok.

Ezen tisztségről azonban, épen úgy mint fentebb a nádori méltóságról, hosszabban kell szólnom, és pedig nem csak kizárólag e tisztség törvényhozói jogára nézve, de általában azon helyet illetőleg, melyet az az alkotmányban elfoglal.

A főispáni tisztség, ha az helyes alapra van fektetve, nemcsak a központi kormányzat vidéki apparátusának leglényegesebb tényezőjét képezi, de egyszersmint a helyhatósági önkormányzatot, mint az alkotmányos kormányzás egyik első rendű alapját, s annak célszerű függetlenségét van hivatva megerősíteni. S ez elem törvényhozói tekintetben is csak annyiban bírhat nyomatékkal, amennyiben ezen most jelzett hivatást betölteni képes.

Ezek alapján ki kell itt emelnem azon nagy hibát, melyet – véleményem szerint – a törvényhozás, a kormány, a sajtó és a közvélemény is egyetemlegesen elkövetnek az által, hogy a főispáni állást, az önkormányzat gyakorlati értékének és függetlenségének rovására, nem annyira e méltóság funkcióinak újabb berendezése által, de a közvélemény nyomasztó hatásával, régi méltóságából kivetkőztetve, egyszerű hivatallá igyekeznek minősíteni.

Az újabb időben, mióta a törvényhozás a közigazgatást érdeklő törvényekkel a régi megyei rendszernek káros kinövéseit megszüntetni igyekszik, ezen célnak – a bürokratikus német rendszerek sablonát követve, a helyi közigazgatás érdekeinek téves értelmezésével – a főispáni méltóság mindinkább feláldoztatik. A főispán mint közönséges hivatalnok szerepel a törvényhozás, a sajtó és a közvélemény előtt, nem csekély kárára a helyhatósági rendszernek s a vidéki ügyek képviseleti ellátásának. Mert, bár a főispán a központi kormánynak kinevezett közege, – mégis e méltóság tekintélyének most jelzett alászállása, általános hatásában nem a központi kormány érdekeinek gyengítését idézi elő, de egyenesen a helyhatósági intézmény szükséges tekintélyét és súlyát csökkenti az által, hogy a megye kormányzója s a megyei parlament vezetője – tehát úgyszólván ezen intézmény személyesítője – a közvélemény előtt a központi kormánynak egyszerű fizetéses közegévé lett.

Szükséges volna e tekintetben, hogy a főispáni méltóság lehetőleg függetleníttessék főleg az által, hogy ez állás – amint ez Angliában ma is gyakorlatilag fenáll – egyes vidéki kitűnőségeknek, mint fizetés nélküli dignitás adományoztatnék, mi által e tisztségek a társadalom és politika magasabb körének anyagilag is független elemei által töltetnének be.

A főispáni méltóság ily berendezése mellett, minthogy anyagilag független, társadalmilag pedig és politikai tekintetben is lehetőleg tekintélyes emberekre bíztnék a vidéki kormányzás a legfőbb fórumon, sokkal célszerűbben felelhetne meg a főispán azon nem pusztán közigazgatási, de bizonyos tekintetben parlamenti hivatásának is, melyet a megyében, egy részről mint a központi kormány közege és képviselője, más felől mint az autonóm ügyek legfőbb intézője és a gyűlések vezetője – hivatva van betölteni.

Az egyensúlyt az alkotmányos tényezők és a jogosult érdekek között – a főispáni állást illetőleg – egyrészt a központi kormánynak, más részről a helyhatósági intézménynek érdekeire nézve épen azon körülmény volna hivatva fentartani, ha a kormány kinevezési jogával a főispánnak úgy le mint felfelé is teljes anyagi és erkölcsi függetlensége állana szembe; mely körülmény ez állás jelentőségét és tekintélyét volna hivatva emelni lent és fent, s egyszersmint nagyobb biztosítékot nyújtana a helyhatósági ügyek részrehajlatlan független állására. A kormány kinevezési joga biztosítékul szolgál a képességre nézve, a fizetés hiánya pedig biztosíték a függetlenségre, s tanúsága az alkotmányos szabadságot annyira éltető érdek nélküli nemes ambícióknak.

Nem állíthatni azt, hogy a főispáni méltóság – ha egyszer ahoz fizetés kötve nem lesz – kizárólag ezen körülménynél fogva rögtönösen oly kedvező átalakulást nyer, mint a minőt fentebb jeleztem. A főispáni méltóság tekintélyének alászállása – amint már megjegyeztem – főleg a törvényhozásnak, a sajtónak és közvéleménynek e tisztség iránt tanúsított téves meggyőződéséből, hibás intenciójából származnak. De az tagadhatatlan, hogy a fizetés hiánya egyik főténytényező lenne arra, hogy ezen hibás közmegegyezés kiirtassék.

Az alkotmányos kormányzásnak, s a helyesen értelmezett decentralizációnak egyik első rendű követelménye az, hogy az egyes vidékek helyi kitűnőségei vezessék le- és felfelé is lehetőleg független álláspontról – a közigazgatást.

De hogy is merjük kilátásba helyezni például a békebírák ingyenes hivatalát akkor, midőn

a sokkal nagyobb díszszel, méltósággal, sőt esetleg törvényhozói joggal járó főispáni méltóságot sem merjük – főuraink és nagybirtokosaink nagy száma mellett is – mint fizetés nélküli alkotmányos dignitást szervezni? Hisz az alkotmányos ambíciónak legelső rendű és legilletékesebb tere éppen a vidéki kormányzás független vezetése lenne. S bizon kellő számmal bírnak főuraink és nagybirtokosaink között e részben hivatott elemeket!

Nem is hihetem e tekintetben jogosultnak azon ellenvetést, hogy nem találkoznának kellő számmal is vállalkozók ily fizetés nélküli méltóságra a politika és társadalom hivatott elemeiből. Lehet, hogy jelenleg, mostani tényleges viszonyok mellett, nem találkoznak és pedig azért, mert e méltóság tekintélye teljesen alászállott. De a főispáni állásnak nyomatéka, s ez alapon a független, tekintélyes elemeknek ez állásra való nagyobb mérvű versenye éppen nem azért csökkent, mert e méltóság funkciói újabb közigazgatási törvényeinkben rendszerbe foglalva precizíroztattak, de azért, mert a téves közhit e funkciókkal egyszersmint bürokratikus jelleget vél e méltóságra ruházandónak.

Ha azonban e méltóságnak régi dísze és fénye visszaadatik, sőt újabb és intenzívebb hatáskörében gyakorlatilag kifejtetik és növeltetik: bizonyára be fog következni a hivatott elemek nagyobb konkurenciája, mi által egyszersmint arisztokráciánk egy része megleli hivatott tevékenységét az alkotmányban.

Attól éppen nem lehet tartani, hogy a főispáni méltóság ilyenmű berendezése mellett – ha az felsőházi tagsággal is összekötve lenne – hogy ez által a megyei kormányzás érdekei szenvednének. A felsőház üléseiben való részvétel a tagok részéről igen kívánatos ugyan, de nem éppen szükséges, hogy teljes számmal legyenek mindig jelen. A főispánok bizonyára jelen lehetnek a nevezetesebb tárgyalásokon és üléseken. A megyében azért a kormányzás érdekei nem fognak szenvedni, mert a helyhatóságokról és a közigazgatásról szóló törvények a főispáni teendőkre nézve, ennek távolléte esetén, bőven és teljes biztosítékot nyújtólag intézkedtek.

Es nem lehet ettől tartani azért sem, mert a főispánnak funkciója a magyar helyi kormányzás körül nem kizárólag a kormányzás közvetlen vezetésében, nem egyedül a közigazgatás tényleges intézésében áll, de egyszersmint azon parlamenti természetű hatásban rejlik, melyet a főispán, mint az illető vidék első rendű tekintélye a központi kormány és a helyi képviselőlet között gyakorol; továbbá azon erkölcsi nyomatékban áll, melyet mint minden irányban független tényező, s mint a megyei kormányzásnak feje, az összes helyi ügyek vezetésére, valamint a tisztviselőkre „legfőbb felügyelete” által bír. E méltóságnak ily természete, s azon körülmény, hogy a megye ma már képviselőleti alapra van fektetve, oly kiváló jelleget adnak a magyar helyi kormányzásnak, melyhez ha egyéb tekintetben is kedvező társadalmi s politikai viszonyok, s főleg a polgároknak a helyi közügyek iránt a jelenleginél fokozottabb s önzetlenebb érdeklődése járul, – leszámítva a részletekben előforduló egyes hiányokat – hivatva van mintául szolgálni alkotmányos országoknak a helyi kormányzat célszerű berendezésére.

A fentebb előadottakat úgy általában a helyhatósági rendszerre nézve, mint különösen a főispáni méltóság-berendezését illetőleg: is, szükségesnek kell jeleznem, mert e nélkül lassanként veszteni fog ez intézmény erejéből, súlya s gyakorlati értéke csökkenni fog, s a polgárok elszoknak az érdekeltségtől a vidéki kisebb közügyek iránt. A helyhatósági rendszert, nemcsak a főispáni állást illetőleg, de egész lényegében ezen irányba kell igyekeznünk terelni a gyakorlat folyamán. Az e részben hibás közhitnek, s a helytelenül alakult intenciónak ez irányban kell megváltoznia. Mert amint megszűnik a közügyek intézése iránti nemes ambíció és önzetlenség: azonnal elveszti gyakorlati értékét az önkormányzat is.

A közigazgatást érdeklő legújabb törvények a főispáni méltóságnak most jelzett természetét éppen nem alterálják. Sem a közigazgatási bizottságokról, sem a közigazgatásról szóló egyéb új törvényeink, pozitív intézkedéseikben nem degradálják a főispán eddigi méltóságát. De ha ezt tennék, helytelenül tennék. E törvények a közigazgatásnak eddig

szétforgácsolt tényezőit harmonikus összefüggésbe, s ez által a közigazgatást egyöntetűvé és erőssé tenni igyekeznek. E törvények a főispánnak eddigi funkcióit s e méltóságnak eddigi természetét rendszerbe öntik és megerősítik. De egyáltalában nem foglalnak magukban e törvények e főispáni állásra nézve oly intézkedéseket, melyek megfoszthatnák e tisztséget eddigi díszétől, dignitásától.

Nem kell hinni azt sem, hogy a megyei közigazgatás gyakorlati hiányainak oka a főispáni tisztség hiányos szervezetében, annak egyszersmint dignitárius természetében volna. E hiányok meglesznek, a megyei tisztviselők kiválasztására nézve jelenleg gyakorlatban levő módozat mellett akkor is, ha a főispán példány-szerű bürokratává alakíttatik is át. E hiányoknak oka első sorban a megyei tisztviselők gyarlóságában keresendő. E hiányok meg fognak maradni a főispánságnak jelenleg tervbe vett új berendezése mellett is, ha a közigazgatásba az alsóbb régiókban új élet nem öntetik, s a tisztviselők kiválasztásánál a személyes biztosíték- és képzettségre nézve a jelenleginél több garanciát nyújtó módozat nem alkalmaztatik.

Jelezve volt a fentebbiekben, hogy a főispáni állás, ha az az imént előadottak alapján fogna berendeztetni, felsőházi tagsággal is egybeköthető lenne, különösen az okon, mert a főispáni kar magában foglalná az ország vidékeinek kitűnőségeit, kik társadalmilag mint magán emberek, meg a közélet terén is kitűnő helyet foglalnak el, s ezen kívül magas hivataluk útján gyakorlati tapasztalatokkal is bírnak a kormányzás helyi körülményeiről, más részről pedig le- és felfelé egyaránt függetlenek. így a főispánok által igen célszerűen lennének képviselve az ország összes vidékei a felsőházban is.

Nagy súly azonban nem fektethető arra, hogy a főispáni álláshoz törvényhozói jog is kötve legyen. Előttem ugyan célszerűnek látszik a kettős méltóság egybecsatolása. De azért épen nem hiszek nagyobb kárt bekövetkezőnek semmi tekintetben az ellenkező intézkedés által. Részemről a méltóságnak fentebb jelzett berendezése mellett, ahhoz törvényhozói jogot kötni azért is kívánatosabbnak tartok, hogy főuraink inkább fognak ezen méltóságra konkurrálni akkor, ha ahhoz oly funkció is lesz kötve, mely díszét és nyomatékát növeli, s mely mellett a fővárosi körökben való tartózkodásra alkalom hagyatik fenn.

Az azonban nem volna célszerű, ha a főispáni állás jelen alakjában is törvényhozói jogot nyerne a felsőházban. Azon már többször felemlített helytelen modor, ahogyan ez állással az újabb időben elbánni szoktak, főleg a hozzá kötött törvényhozói jognak van ártalmára, – a mely körülményt, a jelenlegi főrendiház kebelében a főispánok szűkkörű törvényhozói részvétele és szereplése eléggé tanúsítja. Ez állás jelen kiadásában – tisztelet a kedvező kivételeknek – általánosságban nem bírja azon benső függetlenséget; nem az erkölcsi jogosultságnak a törvényhozói működésre szükséges azon önérzetét, melyet ez állások személyesítői bírni fognak akkor, lia e tisztség mint fizetés nélküli, – le- és felfelé egyaránt független – méltóság fog berendeztetni.

Nem találnám azonban helyesnek más részről azt sem, ha a főispáni állás, akár jelen alakjában, akár különösen a fentebb kívánatosnak jelzett berendezése mellett, a felsőházi tagsággal összeférhetlennek mondatnék ki. Ez által oly gyakorlati tehetségeket veszthetne el vagy a helyi kormányzás vagy a törvényhozás, melyek mindkét helyen sikerrel alkalmazhatók.

A főrendiháznak eddig előadott elemein kívül *meg* kell még említenem az erdélyi regalistákat és Horvátország két küldöttét, kik egészen különleges jogalapon bírják törvényhozói jogaikat.

Az erdélyi regalisták – amint köztudomású – még az erdélyi országgyűlésekre nézve érvényben volt szokás alapján hivatnak meg az egyesítés óta a magyar főrendiházba. E különleges jogalap még Erdélynek az anyaországgal eszközölt egyesítéséből származván, csak átmeneti természettel bír. E jogalap, mint Erdély részére külön jog, az új felsőház összeállításánál elvetendő, s a felsőházi census – igen természetesen – az ország erdélyi

részeire is teljesen ugyanaz lesz, ami a magyarországi részekben. Hasonlóan kívánatos az is, hogy Horvátországra nézve az anyaországgal szinte teljesen egyenlő census állapotossá tegyék meg – annyival is inkább, mert e célt Horvátország autonómiája, a census célszerű felállításával mellett éppen nem akadályozhatja, s más részről az ily módzat sokkal célszerűbb, mintha a felsőházat – a jellegi horvát országgyűlési küldöttek példájára – csak részben is másodfokú képviselletté alakítjuk. Különben a másodfokú képviselőt censusáról alább fogok szólni. Horvátországra nézve tehát legfeljebb a számarány fog megállapíttatik, melylyel a horvát-szlavón részek a felsőházban képviselve lesznek, éppen úgy, amint ez a lordok házában az ír és skót peerekre nézve történik.

Végül meg kell emlékezni egy jelentékeny, tulajdonképpen első rendű eleméről az alakítandó felsőháznak, amely elem ez intézményben a legkiválóbb helyet van hivatva elfoglalni. Ez elemet a felsőház uralkodó Habsburg-Lotharingen háznak – mint a magyar királyi családjának is tagjai – képezik.

Az alkotmányos monarchiának és a parlamenti rendszernek vannak az uralkodó családdal szemben, úgy az alkotmány-, mint magának a dinasztia uralmának érdekében is bizonyos kívánalmak, melyek főleg oda irányulnak, hogy az uralkodó család tagjai az ország alkotmányos méltóságai között, a nyilvános életben meg a társadalomban a legmagasabb helyeket foglalják el. Sehol sem talál a dinasztia oly bensősége, oly őszinte hódolatot, mint alkotmányos – főleg parlamenti – monarchiában. De viszont sehol sem kívánatos annyira, hogy a dinasztia tagjai betöltsék az alkotmányban és társadalomban magas hivatásukat – mint itt. Ez a dinasztia és nemzetnek közös érdeke. Egyfelől a dinasztia erősödik ez által uralma s nyer uralkodásának ereje bensőségben: más felől a nemzet ez által teljesen magának tudja a királyi családot, s tagjainak gyakorlati értékét alkotmányában, közéletében s a társadalomban van alkalma tapasztalni.

Ezért e helyen – felsőház uralkodó családjunk iránti hódoló tisztelet kifejezése mellett – szavakat kell adnom azon kívánalomnak, mely szerint nem csak speciális magyar szempontból, de úgy a dinasztia mint az egész monarchiának érdekében is igen óhajtott, hogy a magyar királyi udvar mint ilyen, az uralkodó család tagjai részéről nagyobb méltánylásban, több részvételben s nagyobb közéletben részesíttessék; hogy a magyar királyi udvart a felsőház Habsburg-Lotharingen ház minden tagja magának, otthonának ismerje, tudja és érezze. Jószolni nem szeretek, mert minden józnak, de különösen a politikai jószoknak szerepe igen hálátlan. Sehol sincs a konjunktúráknak oly nagy és legtöbbször döntő befolyása, mint a politikában. Ezeknek fejlődése és alakulása, vagy néha egészen új konjunktúráknak keletkezése pedig előre nem mindig számítható ki. De mindezek dacára, az európai jelen konstellációk mellett, főleg Európa keletére nézve a diplomatiko-politika jelen irányában is nagy befolyásra emelkedett újabb népi és területi, szóval államalakulási konjunktúrák folytán, és ezeknek fokozatos továbbfejlődése mellett, talán nagyobb rizikó nélkül állíthatni, hogy a magyar királyi udvarnak mint ilyennek megfelelő mérvbeni kifejtését, lényegében és nyomatékában való növelését s a budapesti központnak diplomáciailag-, de meg különösen a felsőház király-család tagjai részéről társadalmi tekintetben való emelését, s a bécsi központtal e tekintetben is egyenjogúvá tételét – egyfelől a monarchiának úgy belereje mint külső hatalmi állása és tekintélye, és különösen a jelenlegi Ausztriának speciális keleti missziója, – másfelől ezzel kapcsolatosan, magának a dinasztia jövő uralmának biztosítása, sőt megerősítése – ma már nemcsak kívánatossá teszi, de sőt azt a politikai szükségesség jelentőségére emeli.

A politikai kombinációknak igen messze elágazó rétegeibe vezetne el ezen témának fejtegetése. Ebbe bocsájtkozni ez úttal nem is akarok. Megelégszem, s gyakorlatilag elégnek tartom egyszerűen rámutatni különösen a diplomatiko-politikában, de meg a monarchia összes viselt dolgaiban tapasztalható azon eredményekre, melyek a monarchia állampolitikai nyomatékát úgy erkölcsileg, mint tényleg azon időponttól növelték, midőn a monarchiának úgy

bel- mint külügyi akciójában a 67-es politika intenciója, s ezzel a ma gyár befolyás tudott a tényleges viszonyok korláta között érvényre emelkedni,

A most előadottak azonban nem foglalják magukban azon intenciót, mintha bárki is célszerűnek tartaná ily módon a monarhia osztrák részét, illetőleg a becs központot háttérbe szorítani. Ez aligha is volna lehetséges; de káros lenne minden esetre. A 67-es kiegyezés emberei bizonyára helyteleníteni fognák a monarhia osztrák részeinek olynemű elhanyagolását, illetőleg háttérbe helyezését, mely ereszeknek a monarhia tői való eldegenítését csak részben is eredményezhetné. A magyar politikusokat e részben a 67-es egyezmény intenciója vezérli, mely az osztrák részeket a dualizmus és paritás alapján a monarhia részére megtartani őszintén akarja, mert azt nemcsak a speciális magyar érdek, de lényeges európai érdekek is kívánják.

Amit Magyarország részéről e tekintetben mint kívánost, sőt szükségeset jelölhetni meg, az: hogy amint fentebb már érintve volt – a magyar állam központját, a magyar királyi udvar székhelyét az uralkodó család oly méltatásban részesítse, mely egyfelől Magyarország államiságának megfelel, és amely által más részről a dinasztianak magyar uralnia intenzív erősíttetik.

Ily szempontból indulva ki, lényeges szolgálatokat tehetne a dinasztia jövő uralmának, a monarhia és hazánk közös érdekeinek is azon körülmény, ha az uralkodó család tagjainak a törvényhozásban való részvételi joga csak olyképen is vétetnék gyakorlatilag igénybe, hogy ez után – mint más alkotmányos országban is történik – megismerkedjenek közvetlenül a gyakorlat útján az ország politikai életével és törvényhozási irányával.

Mert valóban sajnos és kedvezőtlen azon körülmény, hogy míg a rendi alkotmány idejében az uralkodó háznak legalább egy tagja – leginkább mint nádor – közvetlen és folytonos érintkezésben volt az ország törvényhozásával és közéletével: addig jelenleg midőn a magyar államnak tényleg tágabb körű önállása van, mi által az oly magas állású személyiségek, mint az uralkodó család tagjai, inkább lenének méltó hatáskört az államélet körében, mégis az uralkodó család tagjainak törvényhozási, illetőleg állampolitikai közreműködését és szereplését teljesen nélkülöznünk kell.

A most előadottak, a királyi család tagjainak az ország törvényhozási viszonyaival való megismerkedését illetőleg, állanak az öröklő királyfira nézve is, ki már uralkodói hivatásánál fogva, tényleges uralkodásának idejéig tagja lehetne a felsőháznak, sőt mint vendég igen célszerűen látogathatná a képviselőházat is.

A dinasztianak helyesen felfogott érdeke kívánja hogy minél szorosabb kötelékekkel fűződjen a nemzethez; s viszont a nemzetnek azon kell lennie, hogy a dinasztia beleolvadjon a nemzetszaládba. Mi a dinasztianak magyar uralmát erősíteni akarjuk, ezért szükséges, hogy az uralkodó család tagjai e közös célt személyes befolyásukkal úgy a társadalomban mint a közéletben lehetőleg előmozdítsák.

Ily körülmények között igen természetes, hogy a felséges uralkodó család tagjai törvényhozó joggal fognak bírni az új felsőházban. Es nagyon kívánatos más részről, hogy ez ne csak mint elméleti jog szerepeljen alkotmányunkban, de sikerüljön e jog gyakorlati igénybevételének hasznos sőt szükséges voltát a legmagasabb helyeken beismerésre juttatni.

IV.

Az eddig előadottak folyamán az országgyűlés második házáról szólva, leginkább azon elemeket vettem vizsgálat alá, melyek a jelenlegi főrendiháznak is tényezőit képezik. Előadtam véleményemet a születési arisztokráciának törvényhozói jogáról, s kifejtettem azon irányelveket, amelyek szerint a magyar arisztokrácia célszerűen volna regenerálandó. A főrendiház minden elemét nem állíthattam célszerűnek a felsőházban is törvényhozói joggal ruházni fel. De viszont védelem alá kellett vennem azon életerős, vagy szükséges elemeket, melyek a főrendiházból az alakítandó felsőházba célszerűen lesznek átvihetők.

De ezen fejtegetések inkább csak kritikáját képezik a tényleges állapotnak s nem tartalmazznak egyszersmint a felsőház összeállítására nézve pozitív, organikus tervezetet.

E kérdés vitatásának jelen stádiumában tehát azon kérdésveteti magát felszínre, hogy a főrendiháznak a felsőházban is célszerű elemein kívül, melyek azon új tényezők, melyek változott viszonyainkhoz képest amazokhoz sikerrel csatoltathatnak, s minő lesz az összes elemek technikai összetétele, szóval minő legyen a felsőház részleteiben és egészben véve?

Ha tekintjük az elméletet és a parlamentek gyakorlatát, számos módozatot, többé-kevésbé célszerű cenzust találunk, a melyek szerint egy felsőház alakítható. Igen természetes, hogy ezen módozatok kiválasztásánál főképp a gyakorlati tekintet irányadó. Azon körülmények és viszonyok nevezetesen, melyek a kérdésben forgó intézményre nézve, az általa elérni szándékozott célhoz képest, az illető államban és társadalomban hivatva vannak irányadó befolyással bírni.

Es valóban, a felsőház összeállításának számos oly módozatát találjuk a parlamentek gyakorlatában, melyek talán az illető ország viszonyainak megfelelőek, de minálunk, közviszonyaink sajátosságai folytán nem lennének célszerűek.

Mi nem alakíthatjuk úgy felsőházunkat, amint például Belgium, saját állami és kultur-társadalmi viszonyaihoz képest a szenátust egybeállította oly módozattal, hogy csupán a szenvedő választási cenzust emelte fel úgy az adófizetés, mint az életkor tekintetében, s ezen megszorítás mellett a szenátus tagjai szinte népválasztás alá esnek. Ami nemzeti, állami és kultur-viszonyaink a felsőháznak egészen más egybeállítását követelik meg. A választási rendszer nálunk – valljuk meg őszintén – túldemokratikus lenne, s könnyen ártalmára válna, a választásoknál nálunk szerepelni szokott divergens elemek által, a nemzeti és állami érdekeknek. Egy magyar felsőház összeállításánál különösen azon tényezőket kell figyelembe venni, melyek a magyar államiság és nemzetiség erősítésére befolyással bírnak, s nem szabad oly módozatot elfogadni, mely mellett a lehetőség fenhagyatik arra, hogy az államérdekekkel ellentétes, vagy csak azoktól eltérő tendenciák a házba beférkőzzenek, sőt már az maga nagy hiba volna, ha ez intézményben az állami és nemzeti érdekek nem a kínálkozó erők teljes arányában lennének képviselve.

De ami e tételnél a választási rendszer ellen a legerősebb motívumul szolgál, az, hogy: ami kultur-társadalmi viszonyaink legtöbb vidékünkön nem érték még el a fejlődés azon fokát, hogy ez teljes biztosítékot nyújthatna arra nézve, miszerint a választás útján konstituált felsőház meg fog felelni ez intézmény céljának s a hozzá kötött követelményeknek. E cél a választási rendszer mellett csak azon esetben lenne talán elérhető, ha a szenvedő választási cenzust oly nagy megszorításnak vetnők alá, mely mellett a választási rendszer teljesen illuzóriussá lenne. És ez ismét nem fogna célszerűnek bizonyulni.

Úgy nem tartom más részről nemzeti és állami érdekeink szempontjából, – de meg különösen ez intézmény érdekében sem – helyesnek a felsőház összeállításának azon módozatát, hogy annak tagjai a képviselőház által választassanak. Kimondom őszintén, hogy véleményem szerint, ami viszonyaink között még ezen módozat is igen demokratikus. Nem tartanám helyesnek a felsőház összeállítását még ily korlátolt másodfokú választásnak sem alávetni, mert bár itt a választók magasabb képzettséggel bírnak, mégis máig-maga a választás ténye, természeténél fogva, főleg pártokra oszlott testületnél, a pártérdekek különbözősége s néha jogosulatlan volta folytán, a választás eredményére nézve bizonyos rizikót involvál. Egyáltalában nem találnám célszerűnek bárminő módozattal és bármily megszorítások mellett is, választásnak vetni alá a felsőház tagjait.

De ami e módozat ellen különösen felhozható abban áll, hogy a képviselőház által választott tagokból összeállított felsőház, az országos többségnek nemcsak kifolyása, de igen könnyen eszközévé is lehet az által, hogy a képviselőházi többség a felsőház összes tagjait, vagy legalább annak egy jelentékeny hányadát egy időben, önhatalmúlag, a jogosult kisebbségek kizárásával is választhatja. Egy ily felsőház bizonyára kevés nyomatókkal fogna

bírni, mert tisztán pártorganumnak volna tekinthető, s aligha emelkedhetnék ez intézmény, összeállításának ily hibás módozata következtében, azon színvonalra, mely a felsőházat megilleti.

De ha el lennének is hárríthatók, a választási módozat célszer ti összeállítása által, azon veszélyek, melyek e tekintetben a képviselőháznak, mint pártokra oszlott testületnek választásából eredhetnek: mégis hátrányos befolyással lesz már maga a választás ténye a felsőházra az által, hogy a ház mint választott testület el fogja veszteni önállását és függetlenségét a képviselőházzal mint oly testülettel szemben, melytől a választás ténye által mintegy mandátumát veszi. A törvényhozási tényezők létalapjának, s összeállításuk módozatának olyannak kell lenni, mely mellett biztosítva van ugyan a tényezők parlamenti harmóniája, de azért e tényezők egyike sem, s így a felsőház sem lesz egy másik tényezőnek egyszerű kifolyása, s esetleg eszköze is. A törvényhozás e két tényezőjének e tekintetben koordinálva kell lenniök egymással szemben. S ha az egyik tényezőnek megadatik a jog, hogy választás által a másik tényezőt konstituálja, mintegy létre hozza, ez által meg" lesz zavarva a koordinált helyzet, s a választó testület káros fensőséget fog bírni a választott testülettel szemben, s emez, mint amannak kifolyása, e viszonyból származó természetes okoknál fogva, bizonyos alárendelt helyzetije jut.

A törvényhozás közvetlen tényezőinek nemcsak egyéb államtényezőkkel és intézményekkel szemben kell önállással bírnok, de lehető függetlenséget igényelnek e tényezők, különösen az összeállítás módozatára nézve, egymással szemben is. Ellenkező esetben az illető intézmény nem fog bírni kellő függetlenséggel, nem erkölcsi nyomatékkal, politikai súlylyal és tekintélyivel.

A felsőház tagjainak összeállításáról megindult eszmecsere folyamán felmerült azon nézet is, hogy a felsőház tagjait, vagy legalább annak egy részét a megyék küldöttei képezzék. Azt hiszem, nem tévedek, ha ezen tervezetet az amerikai Egyesült-Államok és a Svájc alkotmányának azon részével hozom kapcsolatba, melynek értelmében e két szövetséges állam szenátusa az egyes államok, illetőleg kantonok küldötteiből áll. Az eszme kétségkívül innen vétetett. Nincs itt helyén az Egyesült-Államok és a Svájc alkotmányát, s abban főleg a törvényhozás ezen most érintett tényezőjét bírálat alá venni. Csak annyit említek meg, hogy e szövetséges államok egyes státusai illetőleg kantonai, jelenlegi alkotmányuk, illetőleg szövetségük megállapításáig egymástól független státusok voltak, s bizonyos tartományi önállással máig is bírnak; s az egyesüléskor, úgy látszik, nem akartak ezen államok teljesen lemondani különállásukról a központi törvényhozásban sem, s így a fentartott autonómia bizonyos mértékének jeléül a felsőházat illetőleg szenátust, a státusok és kantonok küldötteiből állították össze. Ezen felfogás helyes voltát igazolja azon körülmény is, hogy az amerikai Egyesült-Államokban a szenátus nemcsak a felsőházat képezi, hanem a végrehajtó hatalom feje mellett, épen az állami végrehajtás körébe tartozó ügyekben, mint államtanács is működik. Ezekből első tekintetre világos lesz, hogy az analógia a magyar megye, és az Egyesült-Államok státusai, vagy a svájci kantonok között, a felsőházi tagok küldésére nézve, meg nem állhat. Az amerikai államok és a svájci kantonok ezen követküldési joga magyarázatát épen azon különállásban bírja, melyet az alkotmány ez államok részére a szövetség keretében meghagyott. Ahol ily különállás nincs, nemcsak, de ily különállásra szükség sincs, sőt az káros is lenne: ott a követküldési jog-értelmét veszti.

Egyébiránt visszásnak is fogna feltűnni, hogy míg egyfelől a bírói hatalom összpontosítva, s a közigazgatás is nagyrészt a miniszter közvetlen hatóságának van alávetve: addig a törvényhozás felsőházát a megyék küldöttei alkotják. Bizonyára sem az elmélet, sem a gyakorlat nem lenne képes indokolni azt, ha nagyobb és közvetlenebb önállást adnánk az ország egyes részeinek, mint politikai tényezőknek a törvényhozás kompozíciójában, mint általában a közügyek elintézésében.

Végül e tételnél hangsúlyoznom kell azon már fentebb is kiemelt körülményt, melynél

fogva igen káros lenne ami viszonyaink között a felsőház tagjait, bármilyen módozattal is, választásnak vetni alá.

Nem példanélküli továbbá a parlamentek gyakorlatában a felsőházi tagság elnyerésének azon módozata sem, melynél fogva bizonyos vagyon-maximum, mint virilis jog, cenzus gyanánt fogadtatik el.

Bizonyára senki sem vonja kétségbe azt, hogy a felsőházban az anyagi fensőségnek, a nagy vagyonnak képviselve kell lennie. Ebből azonban még nem következhetik az, hogy a vagyonnak, ezen ' minősége alapján, direkt törvényhozói jog adassék. Mert aminő szükséges egyrészt az, hogy a nagy vagyon képviselve legyen a felsőházban, épen oly kívánatos más részről, hogy e képviseltetését ne direkt a vagyon által bírja, mely a legtöbb esetben nem is a személyes érdem gyümölcse, de befolyását más, jogosultabb, s több személyes biztosítékot nyújtó alapról gyakorolja. Az ily jog kétségkívül kiváltsági jelleggel bír, s mindig visszatetszést szül és népszerűtlen, mert oly kvalifikáció részére adatik, mely már magában véve, külön biztosított előjogok nélkül is természetes fensőséggel bír a társadalomban.

Ily természetes fensőséggel bír a nagy vagyon anyagi hatalmánál fogva a szabadverseny mellett is, egyéb elemekkel szemben a törvényhozói jog megszerzésére nézve is. Ha a vagyon képviseltetni akarja magát a felsőházban, lépjen versenyre a többi elemekkel, s az egyenlő jelentőséggel bíró egyedek között a nagy vagyon bizonyára hamarabb éri célját anyagi túlsúlyánál fogva.

A politikai intézmények összeállításánál, azokban némely tényezőknek adott részvételi jogra nézve, igen gyakran sokkal lényegesebb a módozat, a bevallott jogalap, amely által az illető tényező a befolyást bírja, mint maga a tulajdonképeni jog a befolyásra. Az, hogy mi címen, mi alapon jut valamely tényező a befolyáshoz, lényegesebb gyakran, mint maga a befolyás. E befolyás jogalapjának nem szabad olyannak lenni, mely bármily csekély mérvben provokál, sért, vagy épen káros is lehet. Az nem fog feltűnni a közvélemény előtt, sőt igen természetes, ha a nagy birtok, lehető személyes biztosítékot nyújtó jogalapon bejut a házba. De ha a vagyon képviseltetésének egyedül az anyagi fensőség fogja képezni bevallott jogalapját: ez határozott visszatetszést fog szülni, s népszerűtleníteni fogja a nagy vagyonnak természetes és jogos fensőségét is. A nagy vagyon nem képezhet törvényhozási cenzust minden esetben, s különösen nem akkor, ha ahhoz a társadalom részéről, talán épen az illető személyiségének körülményei miatt, tisztelet és tekintély nem járul.

Sokkal több és nyomatékosabb indokok szólnak a virilisek intézménye ellen törvényhozási tekintetben, mint aminők felhozhatók a helyhatóságok és községek ilyennemű intézménye ellen. Ez utóbbi helyeken a közügyek intézésére hivatottaknak nem ritkán csekélyei!) száma, s szűkebbkörű képzettsége mellett, a vagyon, némi – bár szerintem igen kétes hitelű biztosítékot képezhet, s menthető nálunk, az egyes vidékek nemzetiségi viszonyai folytán politikai indokokból.

De ezen indokok a törvényhozási jogra nézve teljesen elesnek, mert itt a kompetens elemek az ország összes polgárságának színe-javából választhatók ki.

Es különösen indokolatlan volna a törvényhozási virilisek intézménye akkor, midőn van olyan – alább megjelölendő – módozat, mely mellett a vagyon képviseltetése olyképen lesz eszközölhető, hogy el lesznek egyszersmint lehetőleg kerülve azon káros hatások, miket a vagyonnak törvényhozói joga előidézni szokott.

De meg különben is, a felsőház cenzusának helyes megállapítása mellett, nagyrészt oly egyedek jutnak be a házba, kik egyszersmint nagy vagyonnal bírnak, minek folytán a vagyon virilis jog nélkül, co ipso képviselve lesz.

Egy másik szóba hozható cenzusa lehetne a felsőházi tagságnak az elméleti képesség.

Nem akarom tagadni az elméleti tudományok befolyásának jogosultságát a törvényhozás terén is. Azonban hangsúlyoznom kell itt, hogy az elméleti tudományoknak, s az elmélet embereinek befolyását a törvényhozás terén s általában a gyakorlati politikában, inkább csak

közvetve, az irodalomban, meg a tudományos intézetek útján, és más a tudományt és az ismereteket inkább társadalmi úton terjesztő közegek által tartom célszerűnek. A sajtónak szabadsága, úgy a tudományos intézeteknek, meg a magasabb tanintézeteknek nagyobb elterjedése folytán a tudományok magukat ma már kiválólólag társadalmi úton érvényesítik. Ezen hatalma az elméleti tudományoknak, tisztán társadalmi hatásával körébe vonja a társadalom minden jelentékenyebb tényezőjét, s az elméleti tudományok befolyásától nem maradhat mentt az állam és társadalom egyetlen számba vehető tényezője sem. Ezért, bár törvényhozásunkban az elméleti tudomány mint ilyen jeleni égkép viselve nincs, mégsem panaszkodhatunk az elmélet befolyásának hiányáról a törvényhozásban. Nem célzasképen mondom ezt, mert célzás is lehetne, amenynyiben az elmélet csakugyan jelentékeny szerepet játszik törvényhozási munkálatainkban. Az elméletnek meg van a befolyása a törvényhozás körében közvetett hatása által: de nincs hivatva arra, hogy e befolyást mint közvetlen törvényhozási tényező teljesítse. A gyakorlat embere igen sok hasznát veheti annak, ha az elmélet különféle tételeit vizsgálja, s gyakorlati felfogásából kiindulva tanulmányozza. Tulajdonképen e vizsgálódások által érleltetnek e tételek gyakorlati tekintetben. De nem áll ezen tétel megfordítva. Az elmélet nem mindig illetékes bírója a törvényhozás gyakorlati intézkedéseinek. A törvényhozás terén azon kérdést, hogy valamely intézkedés megfelel-e az elmélet követelményeinek – megelőzi azon másik kérdés, hogy az illető intézkedés célszerű-e gyakorlatilag? S bizou az angol, közigazgatási és bírósági rendszerét – bárha az az elmélet szempontjából tekintve egy zúrnavarnak látszik is, – épen azért, mert az állam és társadalom gyakorlati, ösztönszerű életszükségletei nyomán keletkezett, s ezért célszerű is, – minden lehető gyarlóságai mellett sem adja a német tudósok valamennyi közigazgatási és bírósági doktrínájáért.

A fentebbiekben nem állítom azt, hogy a tudomány és elmélet emberei között nincsenek olyanok, kik a törvényhozásban sikerrel vehetnek részt. Csak az elméleti tudománynak, mint cenzusnak helytelen voltát állítottam fel. Volt rá példa elég- a nemzetek törvényhozási történetében, hogy egyes az elmélet terén igen nagy tehetségek, a gyakorlati életben, a törvényhozás terén teljesen avatatlannak bizonyultak. Igaz, volt példa az ellenkezőre is. De valamint az előbbi példa nem szolgálhat motívumul az elméletnek a törvényhozásból való kizárására, úgy az utóbb felhozott példából nem lehet az elméletnek azon jogosultságát következtetni, hogy az törvényhozási cenzus gyanánt volna felállítható. Alkotmányos országban nyitva áll az út mindenki részére, hogy képességét a közügyek szolgálatára nézve gyakorlatilag bebizonyítsa. Es kizárólag ez azon út, melyen az illetékes elemek legcélszerűbben kiválaszthatók. A tudomány embereit e tekintetben külön elméleti képzettségük is segíti – épen úgy, mint a nagy vagyont az anyagi fenség. Hiba lenne tehát az elméletnek ily féle kiváltságot adni, mert az nem a gyakorlati tehetségeknek tenne szolgálatot – mert hiszen ezek, amint a képviselőházban a jelenlegi gyakorlat is bizonyítja, a szabad verseny útján is érvényesítik magukat, – hanem az elmélet azon egyoldalú embereit juttatná hivatlanul törvényhozási joghoz, kik teljesen nélkülözik a gyakorlati tehetségeké.

Egy oly elemre nézve, melyből válnak ugyan hivatott törvényhozó tényezők, de az illető elem összes tényezői általánosságban törvényhozó hivatással nem bírnak, sőt túlbefolyásuk a törvényhozásra káros is lehet: az ily elem kvalifikációja nem képezhet törvényhozói cenzust, s a cenzus ezekre nézve úgy állítandó fel, hogy egy részről a hivatott egyedek bejussanak a törvényhozásba, de az oda nem valók lehetőleg távol tartassanak.

A törvényhozói munkához kiválólólag gyakorlati tehetségek szükségesek. Ez eredeti tehetségeket az elméleti tudományok kiművelhetik, ismeretekben gazdagíthatják, de nem eredményezik. E tehetségek leginkább veleszülettek, melyeket a gyakorlati élet és a tapasztalás fejt ki és gyarapít. De e tehetségeket nem involválja az elméleti képzettség-, bármily magas fokú legyen is az.

Senki sem fogja például kétségbe vonni, hogy a Tudományos Akadémia tagjai, vagy a

budapesti egyetem tanárai között vannak olyanok, kik elméleti képzettségük mellett egyszersmint törvényhozói minősítéssel is bírnak. De ezekért nem volna helyes ez állásokat általánosságban, bárminő megszorítással is törvényhozói cenzus gyanánt elfogadni. Mert bárminő megszorító feltételekhez kötéssék is ezen cenzus, még sem lesznek a törvényhozás érdekei, az elméletnek egyoldalú és elfogult elemei ellenében megőrizve. Így a cenzust e tényezőkre nézve lehetne az akadémiai tagság; illetőleg az egyetemi tanári állás bizonyos-, inkább gyakorlati szakmáihoz, és bizonyos évszámaihoz kötni. De ez igen gyarló és kétes biztosítékot nyújtó megszorítása a cenzusnak. Azon gyakorlati szakmák, bárminő nagy szerepet játszanak is az államéletben a gyakorlati politika terén, az egyetemi és akadémiai előadásokon és a könyvekben mindig csak elméletek fognak maradni. Másrészt pedig a tudós, ki a törvényhozás működéséhez szükséges tehetségekkel eredetileg nem bír, csak ritkán szerzi meg azokat az elmélet terén folytatott hosszabb működés által. A legtöbbször nem.

Az elméletnek, mint törvényhozói cenzusnak leggyakorlatibb megszorítása volna a kebelbéli választás. A biztosíték itt sem teljes, de lehető legnagyobb. Egy tudós kollégium, vagy egy magasabb képzettségű tanári kar, habár kiválólag elméleti testületek, mégis ha arra kerül a sor, hogy törvényhozói képviseltetésük lehető legcélszerűbben, és pedig nemcsak névleg, de gyakorlati alakban történjék: bizonyára képes lesz kiválasztani kebeléből azon egyedet, melyek nemcsak az elméleti tudományosság terén, de a közéletben és a társadalomban, gyakorlati tanújelét adták tehetségüknek. De az mindig kérdés, hogy a meghatározott számban – bár ez semmi esetre sem lehetne nagy – találtnak-e a tagok között minden időben olyanok, kik a törvényhozási működéshez gyakorlati tehetségeket is tüntettek fel? Minden oly rendszer, mely mellett a felsőházi tagok valamely szűkebb körű osztályból választhatók ki, – bizonyos rizikóval jár, mely annál jelentékenyebb, minél nagyobb az arány, a melyben a felsőházi tagok az illető osztály számarányához képest választatnak, s minél kevesebb biztosítékot foglal magában ezzel szemben az illető cenzus általánosságban.

Bármiként, bármily oldalról tekintse is valaki az elméleti képzettséget, mint törvényhozó cenzust, aligha lesz képes amellet gyakorlati okokat felhozni. Amit e részben teljes biztonsággal állíthatni, az: hogy az elmélet emberei között vannak néha igen kitűnő egyedek, kik a törvényhozás terén is nagy sikerrel működhetnek. Az e részbeni intézkedések a felsőházba való bejuthatásra nézve tehát olyannak kell lenni, mely ezen pozitív ténynek megfelel, az az amint már fentebb említettem – oly cenzust kell megállapítani, mely mellett az elmélet ilyen embereinek a házba való bejuthatása biztosítatik. Ezeket a törvényhozásból kizárni hiba volna, viszont az elméletnek gyakorlatiatlan elemeit bevonni, káros lenne.

De én e tekintetben még tovább megyek. Nem fogadhatom el ugyan az elméletet törvényhozói cenzus gyanánt, de viszont más – gyakorlati biztosítékot nyújtó alapról – a magyar tudományosságának és irodalomnak a felsőházban való képviseltetésére nemzeti érdekeink szempontjából súlyt fektetek. Nem is ezek célszerű képviseltetése ellen tettem fentebb kifogást, hanem a képviseltetés ezen jogalapja ellen, az elmélet mint cenzus ellen. A mint fentebb a törvényhozói virilisek intézményéről szólva, a nagy vagyont mint cenzust elvetendőnek találtam ugyan, de viszont az anyagi fensőség indirekt képviseltetésének szükségét hangsúlyoztam: épen úgy kívánatosnak kell jeleznem az elmélet hivatott embereinek a törvényhozásban való részvételét, bárha az elméletet mint cenzust szinte nem tarthatom célszerűnek. S ha egyszer a helyesen választott cenzusban megvan a biztosíték az ellen, hogy az elméletnek törvényhozói képzettséggel nem bíró elemei a törvényhozásba bejutni nem fognak: akkor a nemzeti érdekek és a magyar társadalom szempontjából kívánatos, sőt szükséges is az, hogy az államhatalom a magyar tudományosság és irodalom érdemes művelőit a törvényhozói jog adományozása által kitüntesse, s ez után a tudománynak és irodalomnak magyar szellemét és irányát ily megérdemlett módon protegálja. De ebez mindenesetre szükséges, hogy az illetők – amint azt már fentebb kifejtettem – tudományos vagy irodalmi szolgálataik mellett gyakorlati tehetségüknek és törvényhozói hivatásuknak is

jelét adták legyen, továbbá, hogy ily jogot csak a magasabb irodalmi- és tudományos munkásság nyerjen, mert ellenkező esetben, könnyen a tudományok kontárai, a tudákosak és irodalmi, főleg politikai-irodalmi kalandorok foglalhatnának hivatlan helyet a felsőházban.

Es valóban kívánatos a nemzeti kultúra érdekében, hogy a felsőházi tagok kiválasztásánál figyelem fordítassék a Magyar Tudományos Akadémián és a budapesti egyetemen kívül mindazon tudományos és irodalmi intézetekre, melyek a tudományosságnak és irodalomnak nemzeti szellemben való művelése által kitűntek, vagy jövőben kitűnni fognak. Itt minden esetre legfőbb tekintet a felsőház intézményének azon követelményére fordítandó, hogy az illetők a törvényhozói működéshez gyakorlati képességeket is bírjanak. Ezen szempontból célszerű fogna lenni, ha például a Kisfaludy-társaság, a Történelmi-társulat, a királyi Természettudományi-társulat, a Földtani társulat s netalán még keletkezendő tudományos vagy irodalmi intézetek a korona kinevezésének jogalapján, kitűnő tagjaik-, vagy ha csak elnökeik által is képviselve lennének a felsőházban. Nem szabad azt törvényalakban kimondani, mert a fentebb megnevezett intézetek épen nem nyújtanak általánosságban elfogadható biztosítékot tagjaiknál, a törvényhozói gyakorlatára nézve, hanem a kinevezéseknél kell ezen szempontokat figyelemben tartani.

Ha bensőleg erős volna a magyar kultúra és társadalom, ez esetben nem fektethetnék nagy súlyt a nemzeti tudományosság- és irodalom ilyennemű protegálására. Jelen viszonyaink között azonban ezt szükségesnek és gyakorlatinak is kell jelezniem. Mert a magyar tudományosság és irodalom tekintélyes intézetei ilyképen bizonyos igazságos protekciót nyerne, és tekintélyük s nyomatékuk növeltetik a társadalomban az által, ha az állam részéről ily magas elismerésben részesülnek. A magyar állami érdekek megkívánják, hogy a tudományosságot a magyar elem teljesen asszimilálja ~ Mert viszont más részről mi sem bír társadalmi tekintetben is oly asszimiláló erővel, mint a tudományok. Ezért szükséges a tekintélyesebb magyar tudományos és irodalmi intézetek ilyennemű protegálása, de minden esetre oly alakban, hogy ne történjék az a törvényhozási érdekek rovására.

E módok, melyeket a fentebbiekben a felsőház összeállítására nézve fejtegettem, képezik nagy részét és legjelentékenyebbjeit is mindazon rendszereknek, melyeket az elmélet vagy gyakorlat elfogad.

Lehetetlen azonban e helyen a felsőház összeállításának mindazon módokait elsorolni, melyeket vagy az elmélet már szóba hozott, vagy itt-ott a gyakorla kísérleteinek tárgyát képezik. Véleményem szerint azonban nekünk ez intézmény összeállításánál nem szabad kétes sikerű kísérleteket tenni, de teljes biztosítékot nyújtó módokat kell elfogadnunk.

Áttérek tehát most azon módokra, amelyet én a felsőház összeállítására legcélszerűbbnek tartok.

V.

Minden módok között, melyek a felsőház összeállításánál a hivatott elemek kiválasztására nézve nálunk komolyan szóba jöhetnek, véleményem szerint a leghelyesebb, s a mi viszonyainknak leginkább megfelelő a kinevezési rendszer. Felesleges talán hangsúlyozni, hogy a kinevezés életfogytig történék. Különösen célszerű, vagy jobban mondva minden veszély nélküli e rendszer parlamenti alkotmány mellett. Mert ezen rendszernek azon lehető legsúlyosabb hátránya, hogy a kormányok, a kinevezés jogával visszaélve, eláraszthatják a házat saját kreatúráikkal, s ez által annak függetlenségét és tekintélyét – ha csak részben is – veszélyeztetik: parlamenti alkotmány mellett majdnem teljesen lehetlenné válik. Egy parlamenti kormány, az alkotmányellenes abnormis helyzeteket kivéve, minden tetteben, s így a felsőház tagjainak kinevezésére nézve is azon többség által korlátoltatik, amely annak létet adott, illetőleg azt fentartja. Sőt a kormány ellenőrzése alkotmányos országban itt még nem állapodik meg, de magát a többséget és vele együtt a kormányt is célszerűen korlátolja a parlamenti kisebbség, a sajtó és

közvélemény. A parlamenti kormányforma e tételnél is, mint számos más alkotmányi és politikai kérdésnél korrektívumul szolgál. A többség uralma, melynek a parlamenti kormány mindig kifolyása kell hogy legyen, úgy a sajtó és közvélemény ellenőrzése a legnagyobb és legcélszerűbb biztosítékot nyújtja ezen kérdésben is a lehető hibák ellen, és különösen azon veszélyes eshetőség ellen is, hogy a felsőház a kormány visszaélései folytán, ennek eszközévé fadjon. Ha a parlamenti érzék ép a nemzetben, akkor az ebből származó erkölcsi és tényleges biztosíték a felsőházi kinevezésekre nézve is teljesen elég. Ha pedig ez érzék eltompult már a népben, s a parlament, a sajtó és a közvélemény az ellenőrzés alkotmányos kötelességét teljesíteni nem képesek: akkor a nemzet politikai életét és alkotmányát ez okon sokkal lényegesebb más veszélyek fenyegetik, mint aminő a felsőháznak ily módon) ekövetkező elfajulása. Ez esetben a felsőház romlása csak egy kis része lesz azon sokkal nagyobb veszélynek, melyet a nép politikai apátiája vagy éppen romlottsága maga után vonni szokott, s mely mellett az intézmények elfajulása csak tünetét képezi azon belső bajnak, mely a nemzet politikai életének erkölcsi alapját semmisíti meg.

Felesleges talán azt hangsúlyozni, hogy a felsőházi tagokra nézve a korona kinevezési joga, a felségi jogok természetével nem bírhat. Ha a korona ezen joga tisztán felségi joggá minősítenék, ez esetben meg lenne zavarva a törvényhozói jog gyakorlásának azon célszerű berendezése, melylyel a parlamenti rendszer ezen jogot a fejedelem és nemzet között, lehetőleg egyenarányban osztja meg. Ha a törvényhozás három közvetlen tényezőből áll, s e tényezők egyikét tisztán a korona képezi, egy pedig kizárólag a népé: akkor a harmadik tényező legcélszerűbben úgy állítatik össze, ha annak hivatott elemei a törvényhozás másik két tényezőjének együttes befolyásával választatnak ki. így nem lesz lehetséges, hogy egy olyan lényeges intézmény, mint a felsőház, akár a korona, akár a képviselő részére a törvényhozói jog gyakorlásának igazságtalan és célszerűtlen túlsúlyát megszerezze. Ily módon a koronának és a képviselőnek a felsőház összeállításánál közös befolyása mellett, nem foghat bekövetkezni az sem, hogy ez intézmény, törvényhozói irányára és működésére nézve elemeinek helytelen, vagy egyoldalú kiválasztása által, a törvényhozás másik két tényezőjének valamelyikével, vagy magával a társadalommal ellenkezésbe jöjjön. Egy ily felsőház valóban parlamenti lesz, s a parlamentarizmusnak minden kellékeit és előnyét bírni fogja magában.

A kinevezés módszere legcélszerűbb főleg azért, mert ezen rendszer mellett nincs kötve a korona, illetőleg a kormány ahoz, hogy ez intézmény elemeit csak bizonyos meghatározott osztályból vehesse; hanem a szükséges tényezőket mindig onnan igyekeznek a legcélszerűbben kiválasztani, ahol az e részben hivatott elemek, az illető társadalomnak időnként változó viszonyaihoz képest találhatók. Néha az egészen újonnan keletkezett tényezők körül is. Es éppen ezen jellemvonásánál fogva illik leginkább ezen rendszer a parlamenti alkotmány keretébe. E rendszer mellett el lesznek lehetőleg kerülve azon néha igen nehéz és éppen nem előnyös küzdelmek, a melyeket a társadalmak, egyes különleges jogokat élvező osztályok ellen, a társadalmi viszonyok változásával időnként vívni kénytelenek. A felsőház ezen rendszer mellett észrevétlen, fokozatosan halad a társadalommal és képviselőházzal, és lépést tart azok jogos és békés fejlődésével az által, hogy elemei mindig az időszerű és életerős tényezők közül választatnak. így lesz a felsőház erős, mert a társadalom fogja képezni alapját éppen úgy, mint a képviselőháznak. Sőt ezen rendszer által a felsőház a képviselő mellett igen jelentékeny tekintélylyel fog bírni, s lényeges tényezője lesz az alkotmánynak. Ha a képviselőháznak súlyt és politikai nyomatékot a választási rendszer, s ez alapon a tág értelemben vett társadalom támogatása kölcsönöz: viszont az így összeállított felsőház értelmi fölényét és társadalmi tekintélyét bírja alapul. Es a mi különösen figyelembe veendő, az, hogy ezen fölény és tekintély – amint azt a fentebbiek során kifejtteni igyekeztem – nem lesz szeparatiztikus természetű, s nem alapszik osztályuralmon, de végelemzésben alapját magában a társadalomban bírja az által, hogy a felsőházi kinevezéseknél az országos többség

a miniszteri ellenjegyzés által közvetve gyakorolja illetékes befolyását.

Ezen rendszer bizonyos tekintetekben hasonlít azon fentebb megvitatott rendszerhez, mely által a felsőház tagjai a képviselőház által választatnának. Hasonlít a másodfokú választás e rendszerhez annyiban, hogy a mint emennél a két háznak törvényhozói harmóniája, a többségnek, illetőleg az ebből származott miniszternek a tagok kinevezésénél fentartott közvetlen befolyása által biztosítatik, úgy más részről a másodfokú választás útján létrejött felsőházban, a képviselőházi többség- által a parlamenti harmónia szinte biztosítva van. De senki sem fogja kétségbe vonni, hogy a kinevezési rendszer mellett a két ház parlamenti harmóniája sokkal célszerűbb és eszélyesebb alakban lesz megóva, mint a másodfokú választás által. Mert a kinevezés által biztosítva lesz ugyan a harmónia, de e mellett nem hagyatik fenn annak lehetősége, hogy a képviselőház, a felsőháznak összeállítására gyakorolt közvetlen túlbefolyása által ez intézmény függetlenségét csorbítsa, sőt megsemmisítse. De ez utóbbi eset fenforog a másodfokú választásnál. A kinevezési rendszer magában foglalja mindazon szükséges kellékeket, miket a törvényhozás két házának parlamenti harmóniája megkíván, de más részről ment a másodfokú választás nem csekély hátrányaitól.

Az ilyképen összeállított felsőház nem lesz túldemokratikus, de túlarisztokratikus sem; hanem a politikai és társadalmi exigenciákhoz képest mindig célszerűen fogja betölteni hivatását. Szerencsés vegyülete lesz ez intézmény a társadalom hivatott tényezőinek, anélkül, hogy tér engedtetnék az illetéktelen elemek beférkőzésére. A főfeltétel itt az, hogy a parlamentarizmus ép, hamisítlan legyen. Mert ha az megromlik, akkor az alkotmány egyéb tényezőivel együtt ezen intézmény is elfajulásnak indul. Azon körülmény, hogy e rendszer mellett, a felsőház alapját a parlamenti rendszerben bírja, véleményem szerint, e módozatnak első rendű előnye, mert a politikai rendszerek között a parlamentarizmus nyújt lehető legtöbb biztosítékot.

E rendszer mellett szólanak állampolitikai érdekeink is. Azon állampolitikai és nemzeti érdekek, melyeknek figyelembe vétele a felsőház összeállításánál jogosult, sőt szükséges, szinte határozottan a kinevezési rendszer mellett képeznek motívumot. E rendszer mellett, ha a tagok megjelölésének joga a korona és a parlamenti kormány között oszlik meg: nem lesz lehetséges az államellenes frakcióknak, vagy a nemzeti érdekektől eltérő tendenciáknak a házba való beférkőzése.

A kinevezési rendszer mellett nem lehet félni attól, hogy a magyar főnemesség ez által elvesztvén a törvényhozás körében eddig fennállott születés-jogát, ilyképen ez osztály és vele együtt a magyar társadalom gyengülne. Fentebb, a születési arisztokráciának törvényhozói jogosultságáról szólva, előadtam, hogy ez osztálynak nem szabad háttérbe szorítást szenvednie az által; hogy a születéses törvényhozói jog megszűnik. Egy magyar felsőház tagjainak jelentékeny részét a kinevezési rendszer, vagy bármely más cenzus mellett sem vehetni máshonnan, mint a születési arisztokrácia tagjai közül, kik úgy vagyoniilag, mint társadalmilag, de még politikai és tudományos befolyásra is jelentékeny erőt képviselnek. De a törvényhozói jog kinevezési cenzusa mindenesetre nagyban emelni fogja ez állás tekintélyét és erőteljességét a születési arisztokrácia hivatott tagjainál is. A születési arisztokrácia illető tagjainak értékét és tekintélyét a társadalomban is nagyban növelni fogja az, ha társadalmi és politikai fölényük a fejedelem és a kormány részéről közös elismerésben és méltánylásban részesül, a törvényhozásban élethosszig való meghívásuk által. Ez egy oly természetű országos elismerést involvál, mely a felsőházi állást hasonlíthatlaul magas polcra fogja emelni, szemben a születési arisztokrácia eddigi törvényhozói jogának természetével.

Fentebb az arisztokráciáról általánosságban szólva, igyekeztem kifejtetni az arisztokráciának azon új és jogosult elemét, mely a személyes érdemet bírja alapul. Ezen elem kétség kívül szinte tekintélyes részét lesz hivatva képezni az alakítandó felsőháznak.

Az arisztokrácia célszerűen fog felfrissítetni, s fokozatosan helyesebb alapra is lenne fektetve úgy a társadalomban, mint a törvényhozásban az által, ha jelenlegi arisztokráciánk

kontingenséhez a fentebb kifejtett személyes érdem arisztokráciája csatoltatnék. Es e részben szükséges volna, hogy fokozatosan az arisztokrácia ezen új alapra fektetessék oly formán, hogy főnemeseink kontingense jövőben kizárólag a személyes érdem alapján szaporíttassék, s a cím és méltóság tisztán személyes legyen. A személyes érdem ezen arisztokratái legtöbb ecetben felsőházi jogot is nyernének. Ezt azonban szabályul felállítani nem volna helyén. Ily címeket és méltóságokat olyanok is kiérdemelhetnek, kik a felsőház tagjai nem lehetnek, vagy bizonyos körülményeknél fogva a törvényhozói funkciótól tartózkodnak. Ha elismerjük az arisztokrácia társadalmi hatásának szükségét, akkor el kell ismernünk az oly arisztokraták szükséges voltát is, kik esélyes fenségüket kizárólag a társadalomban érvényesítik.

Az arisztokráciának ily célszerű berendezése mellett, és a kinevezési rendszer által élet, mozgalom és élénkség fog felpezsdülni a felsőházban. Sokkal tágabb, nagyobb, és illetékesebb is lesz a verseny a kinevezési rendszer mellett a felsőházi tagságra. A felsőházban nem lesz oly pangás tapasztalható, mint a jelenlegi főrendiházban, amely körülmény a születési jogalap mellett kisebb-nagyobb mérvben mindig és mindenütt tapasztalható. Mert a születési jogalapról egyik legkárosabb gyarlósága éppen az, hogy teljesen kizárja a konkurrenciát; sőt ezen osztály saját kebelében sem képes versenyt szítani, mert minden egyes tagja minden fáradozás nélkül jut törvényhozói jogához. Nem belső versenyt ez osztálynál – amint már fentebb érintve volt – csak a kebelbéli választási rendszer eredményezne.

A kinevezési rendszer mellett rendes parlamenti viszonyok között attól nem lehet tartani, hogy a kormány könnyen eláraszthatja a házat a saját eszközeivel. E tekintetben ugyan már fentebb előadtam nézeteimet. A tagsági jogok ugyanis a felsőházban nem is jöhetnek oly tömegesen üresedésbe, hogy egy lelkiismeretlen kormány a számarány tekintetében Kivid idő alatt lényegesebb változtatást eszközölhetne. Csak oly kormány tehetné azt, mely hosszú időm át bírván a többséget, rendszeresen úzná a felsőházi kinevezéseknél visszaéléseit. De úgy gondolom, hogy az oly kormány, mely képes ily káros alakban keresni támaszt uralmának, nemcsak a felsőházi kinevezések útján, de az alkotmány és a kormányzás egyéb tényezői által is igyekezni fog hamis alapokat mesterségesen állítani össze káros uralkodása érdekében. Ezt pedig egészséges parlamenti viszonyok nem tűrhetik meg. Ha ezek bármelyike is megtörténhetik, ha például a felsőházi kinevezésekkel való visszaélések ellen az alkotmányos ellenőrzés a parlamentben, többségben és kisebbségben egyaránt, úgy a közvéleményben és sajtóban nem képes vagy nem akar sikeres ellenállást alkalmazni: ily esetben a felsőház meghamisításának nem a cenzus helytelen volta az oka, de – amint már fentebb előadtam – az ok, a parlamentarizmus alapjának, a parlamenti érzéknek megromlásában, s ez által az alkotmányos ellenőrzés hiányában keresendő. Ily veszélyek ellen pedig az alkotmányos intézmények az egybeállítás módjaitól meg nem őrizhetek.

Egyébiránt a felsőházra nézve, a kinevezési rendszer elfogadása mellett a gyakorlatban nálunk is azon irány fog kifejlődni, amit a gyakorlat e részben más államban is igazolt. A parlamenti kormány ugyanis bizonyos időközökben változik, s a hatalom gyakorlása s ezzel együtt a felsőházi kinevezések joga egyik párt kormányáról a másikra megy időszakonként át, minek folytán, ha a kormányok párttekinetektől vagy hatalmi érdekből indulnának ki a felsőházi kinevezésekre nézve, ez esetben a kormány-változások és a többségre jutott különböző pártok, az ily elfogult és téves eljárást egymással szemben kölcsönösen paralelizálnák, s végre is rájönnének azon helyes következtetésre, hogy a felsőház nem lehet a különböző pártok Erisz almája, de az a pártok felett foglal célszerűen helyet. Veszélyesebb következtésektől ezen irányban csak az önkény uralma mellett lehetne tartani, mely bizonyára uralma érdekében fogná egybeállítani a felsőházat. Azonban itt már sokkal nagyobb a baj az által, hogy az önkény uralkodhatik, mint aminőt ez önkénynek egyik eszköze, az általa egybeállított felsőház magában rejt.

Nem lehetetlen, hogy egyes visszaélések a felsőházi kinevezéseknél kezdetben nálunk

is előfordulni fognak. De csakhamar meg fognak azok szünni a fentebb előadottak értelmében. S ha a felsőház kezdetlegességéből ki fog emelkedni, s meg fog erősödni: egyszersmint a tagokra nézve is bizonyos állandósággal, folytonossággal és önálló tekintélylyel bíró állomány fog ez intézményben tömörülni, mely ha befolyást bír a társadalomban is, bizonyára nem egy könnyen lesz eszközévé egyes lelkiismeretlen kormányok tizeiméinek. E rendszer helyes és célszerű volta érdekében nemcsak általánosságban, de a részletes fejtegetések során is lehet érveket felhozni úgy állampolitikai, mint társadalmi tekintetben. A politikai motívumokat már érintettem a fentebbiekben. De vannak ilyenek társadalmiak is, különösen a felsőházi tagok kiválasztására nézve. Kétségtelen ugyanis, hogy a magánélet emberei között számosan vannak olyanok, kik vérmérsékletük, vagy könnyen sérthető önérzetüknél fogva hivatásuk dacára is távol tartják magukat a nagyobb szívósságot igénylő nyilvános politikai élettől; más részről azonban, ha részükre út nyitattik a választásokkal járó erősebb mozgalmaknak, néha kíméletlen megtámadásoknak megkerülésével befolyhatni a közügyekbe, tetterejük és munkásságuk illetékes helyen lel alkalmazást. Ezen elem, melynek létezése a felsőházi tagságra hivatott tényezők között kétségtelen, a legnagyobb jogosultsággal foglalhat helyet a felsőházban. Ez elemek a kinevezés által lesznek megszerezhetők. Ezekhez lehet számítani a képviselőháznak több országgyűlésben a késő aggkorig működött tagjait, kik talán előhaladott korukban kényelmesebbnek találják a felsőházban érvényesíteni törvényhozói hivatásokat.

Meg kell itt említenem közéletünkben tapasztalható azon sajnos jelenséget, hogy némely veterán politikusunk, az öreg kort adván okul, vissza szeret vonulni a közélettől. Kétségtelen, hogy ezen jelenségnek oka nagyrészt közéletünk nehézkes voltában, s ebből folyólag némely szereplő kíméletlen támadásában is rejlik. De ezen okok még nem adják meg az erkölcsi jogosultságot az elvonulásra, s valóban nagy kár lenne közéletünkre nézve, ha épen az ily higgadt gyakorlati férfiak vonnák meg befolyásukat a közügyektől. Azt megkívánhatják, hogy a terhebb szolgálatok alól a ház által felmentessenek; de tanácsadási befolyásuk kötelme alól magukat kivonni nem bírnak erkölcsi jogosultsággal. Ezen tagok közrehatásuk által a felsőház tekintélyét és politikai súlyát fogják növelni, s ez által is szelídülni a törvényhozás két háza között jelenleg tapasztalható azon célszerűtlen viszony, melynél fogva majdnem minden notabilitásunk kizárólag a képviselőházban foglal helyet.

Nem épen lényegtelen a kinevezési rendszer mellett felhozható indokok között azon – bár mellékes – érv sem, hogy e rendszer által inkább szelídíthető lesz az ily reformokkal járó visszhatás, mint bármely más rendszer által. A főrendiház reformja által ugyanis

– amennyiben az a születési törvényhozói jog eltörlésével történnék – számosan vesztek el eddigi jogaikat. Ilyeneket pedig nem mindenki vészit el szívesen. Ezért kívánatos, hogy oly census állapítassék meg, mely mellett az ily régibb tényezők hivatottabbjai számára, az átmenet követelményei értelmében, a törvényhozói jog az új felsőházban is megadathassék.

De hivatva van továbbá e rendszer szelídíteni azon visszatetszést is, melyet a nem protestáns keresztény egyházak főpapjai részére fentebb meghagyandónak jelzett törvényhozói jog, a többi felekezetekkel, illetőleg azok papságával szemben előidézhet. A kinevezés által egyéb egyházak jogai is elnyerhetnék a törvényhozói jogot, ha arra egyébként képesítvük. Ezen körülmény folytán a nem protestáns keresztény egyházak főpapjainak törvényhozói joga sokat fogna veszteni kiváltságoszerű jellegéből.

Fentebb megemlítettem a felsőházi censusnak két módozatát, a vagyont és elméleti képességet, melyeket mint censusokat helytelennek jeleztem. De ezzel szemben hangsúlyozva volt az is, hogy úgy a vagyonnak, mint az elméleti képességnek a felsőházban való képviseltetése, de más, nagyobb biztosítékot nyújtó census alapján, nemcsak helyes, de szükséges is. E két tényező szinte minden irányban teljes biztosítékot nyújtólag fogja nyerni képviseltetését a felsőházban, a kinevezés alapján.

Kívánatosnak jeleztem fentebb, hogy a felsőházi census Horvát-Szlavonországokra nézve is teljesen ugyanaz legyen, ami az anyaországban. E cél a kinevezési rendszer által tökéletesen eléretik, mert e census oly általános jellegű, hogy a köztünk és Horvát-Szlavón országok közt fenálló közjogi viszony annak útjában nem áll. E tekintetben tehát – amint már fentebb is érintve volt – Horvát-Szlavonországokra nézve csak a felsőházi képviseltetés számaránya lenne meghatározandó.

Végül megemlíthető még itt, hogy azon esetre, ha a főispán nem fogna törvényhozói joggal az új felsőházban is felruházhatni, ez esetben a kinevezés által ezen elemből szinte igen használható egyedek lesznek kiválaszthatók.

Azonban bármennyire célszerűnek, és ami viszonyaink között is gyakorlatinak kell jeleznem a kinevezési census, mégsem látszanék előttem helyesnek, ha a felsőház kizárólag e census alapján állíttatnék össze. Már magára az intézmény belső életképességére és a kebelbéli versenyre nézve is célszerű, ha legalább két jogalap állíttatik fel, minden esetre olyan mely teljesen megüti a mértéket nemcsak, de sőt e részben pozitív jogosultsággal bír.

Ily célszerű módozat lehetne az, ha bizonyos magas állások és méltóságok személyesítői, már ezen állások elnyerése által, illetőleg ha ilyen bizonyos időtartamon át szakadatlan viseltek, eo ipso felsőházi tagsággal ruházhatnának fel. Ilyenekül igen természetesen a közszolgálatoknak csak azon magasabb tekintélyű nemei jelöltetnének meg, melyeknek elnyerése és sikeres betöltése egyszersmint kellő biztosítékot nyújt a törvényhozói képességre.

E módozat nemcsak célszerű és minden tekintetben teljes biztosítékot nyújtó, de mondhatni egyszersmint megfelelő párja és kiegészítője a kinevezési rendszernek. Az állam számos oly magas álló személyiséget bír a közügyek hivatalos intézői körében, kik az államfunkciókban való jelentékeny részvételük által eo ipso jogosultsággal bírnak a közügyek törvényhozói intézésére is.

E módozat nem is épen új. Alkotmányos országokban mindenütt érvényben volt e census a rendi alkotmány idejében is, amennyiben bizonyos főméltóságok itt is a törvényhozás kiegészítő részét képezték, így érvényben van e census jelenleg is ami főrendiházunkban. A különbség azonban a rendi alkotmány ezen censusa és az új felsőházak ilyféle tagsági joga között főleg az illető főhivatalok betöltésénél követett eljárásban rejlik. Mert míg a rendi alkotmány idejében e tisztségek kizárólag a kiváltságos osztály részére voltak fentartva: addig most az ilyenek szabad verseny útján töltenek be. E főtisztségek betöltési módozatának ily célszerű megváltozása folytán ezen census a legindokoltabban átvehető a főrendiházból, természetes lévén más részről, hogy a viszonyok változása folytán a törvényhozói jogra hivatott ily fő-tisztségek megjelölésénél a régítől eltérő szempontok veendőek figyelembe.

Oly magas, gyakorlati tisztségek és méltóságok birtokosaira nézve, amely tisztségek magasabb képességeket feltételeznek, s magukban foglalják a törvényhozói hivatást és képességet is, felesleges még külön kinevezést követelni, mert a leggyakorlatibb ellenőrzője e tényezők törvényhozói hivatottságának már magukban azon gyakorlati tehetségekben rejlik, amelyeket az illető tisztségek és méltóságok feltételeznek. A korona kinevezése ott szükséges, hol meg van ugyan a törvényhozói hivatás, de a fentebbi, teljes biztosítékot nyújtó gyakorlati alakban nyilatkozni alkalmatlan; vagy ahol azon rizikó forog fenn, hogy az illető kvalifikációnak általános census gyanánt való elfogadása esetén hivatlan elemek is kerülnének a házba.

Nem lehet azonban nagy súlyt fektetni arra, hogy az ily eo ipso tagok által meg lesz szüntetve, vagy legalább lényegesen akadályozva azon visszaélés lehetősége, melyet fentebb említettem, s melyet a kormány a kinevezési rendszer mellett, a hivatlan párteszközök felsőházi kinevezése által követhet el. Mert végre is azon tényezők, melyek célszerűen lesznek a felsőházban eo ipso tagsági joggal felruházhatók, ezen törvényhozói joguk alapját képező tisztségekre nézve legnagyobbbrészt kormánykinevezés alá esnek; s így végelemzésben a kormány ezen tagokra nézve is közvetett kinevezési jogot gyakorol.

Azonban mégis korlátozza a kormányt e kinevezéseknél azon körülmény, hogy az ily méltóságok és tisztségek személyesítőinek bírniuk kell azon speciális gyakorlati tehetségeket, melyeket ezen magas tisztségek feltételeznek. Ezen körülmény, úgy továbbá azon magas és független helyzet s tekintély, melyet az ilyen elemek nemcsak a közélet terén, de magában a társadalomban is bírnak: mégis bizonyos célszerű ellensúlyozó tényezőül foghatnak szolgálni a direkt kormány kinevezés eshetőleges visszaéléseivel szemben.

Meg vagyok győződve, hogy ezen gyakorlati cenzus ellen átalánosságban alig lehet számbavehető kifogást tenni. Csak helyesen kell azt a részletekben alkalmazni. Senki sem fogja például kétségbe vonni, hogy egy volt miniszter, vagy az országbíró hivatással foglal helyet a felsőházban.

Az ily eo ipso tagok kétfélék lennének. Olyanok, kik csak az illető magas tisztségek viselése idején bírnak törvényhozói jogukat, és olyanok, kiket e jog az illető tisztségtől való megválásuk után is életfogytiglan megillet. E két osztálya az eo ipso tao-oknak kevés kivétellel, tulajdonképpen egy és ugyanaz, mert legnagyobb része azon magas tisztségek viselőinek, kik tényleges szolgálatuk idején törvényhozói joggal ruháztatnak fel, egyszersmint hivatalos állásuktól való megválásuk után is életfogytig tartó jogot nyernének azon esetben, ha szolgálatuk időtartama a törvényben meghatározandó bizonyos maximumot elérte. Hogy a fejtegetés világosabb legyen, vegyünk egy példát. Fentebb jeleztem, hogy az országbíró az alakítandó felsőházban is célszerűen foglaland helyet hivatalos állásánál fogva. Kimondandó lenne tehát e méltóságra nézve, hogy ahoz törvényhozói jog csatoltatik, de ezen jog e méltóság viselésének bizonyos idejéig csak a tényleges szolgálat időtartamára van szorítva, s életfogytig tartóvá csak úgy válik, s az illető ezt e tisztségtől való megválása után is csak azon esetben gyakorolhatja, ha az illető a szóban levő tisztségnek egy bizonyos időn át, például négy évig, szakadatlan tényleges gyakorlatában volt.

De lenne az ily eo ipso tagoknak a fentebb jelzett két osztályán kívül egy harmadik kategóriája is az olyanok részére, kik eo ipso törvényhozói jogukat hivatalos funkcióik természeténél fogva szolgálatuk idején nem gyakorolhatják; s csak akkor vehetik ezen jogukat igénybe, ha a törvényben meghatározandó időmaximumot államszolgálatban eltöltötték, s ily természetű tisztséget már nem viselnek. Így például a miniszter ily eo ipso jogot minisztersége idején nem vehetne igénybe már csak azért sem, mert ez esetben minden miniszter kizárólag felsőházi tag lehetne. E főméltóságra nézve tehát az eo ipso jog csak szolgálaton kívül, a szolgálati maximum betöltése esetén, csak mint életfogytiglani jog vehető gyakorlatba. Ily természetű állás van még több is, amelyekről, valamint a miniszternek e törvényhozói gyakorlása körüli szabályairól alább fogok szólni.

Igen természetes indokai vannak azon szükséges intézkedésnek, hogy az eo ipso tagok részére adandó törvényhozói jog életfogytiglani joggá csak azon esetben válhat, ha az ily tagok az illető tisztséget bizonyos meghatározott ideig megszakítás nélkül viselték. Mindenki tudja, hogy a parlamenti rendszernek, mint minden emberi műnek, szinte vannak gyarlóságai. Ilyen egyik gyarlósága a parlamenti rendszernek, főleg ami zavaros közviszonyaink mellett, hogy néha a közállapotok hátrányos, vagy épen kényszerítő alakulása, meg a pártviszonyok kedvezőtlen volta, úgy néha a kormány vagy többség tévesztett eljárása hívatlanokat juttat magasabb méltóságokba. Az ily hibák azonban – ha már elkövettetnek – a parlamenti és alkotmányos ellenőrzés tényezőinek támadásaival szemben csak rövidebb ideig tarthatják fenn magukat. Az ily hibák eshetőségére tehát célszerű az eo ipso tagsági jognak életfogytiglani joggá való megerősödését az illető tisztség szakadatlan viselésének huzamosabb időtartamához kötni.

De nem csak ezen indokból, hanem első sorban lényegileg szükséges ily időtartam meghatározása már azért is, hogy az illető, ki ily lényeges joggal lesz felruházva, hivatását és gyakorlati képességeit több időn át sikeresen bebizonyította legyen.

Az eo ipso tagoknak specifikus megjelölése, s az e részbeni részletes tervezet azonban több nehézséggel jár, mint ezen módozatnak csak általános kifejtése. Nehézséggel jár pedig részint azért, mert a hivatott elemek részletes és különleges statisztikáját megszerezni – főleg magán erőnek – alig lehet, s így a kombinatív tájékozás sem lehetséges; de nehéz e tényezők specifikus megjelölése azért is, mert hazánk jelen reorganizációs korszakában több oly tényező csak ideiglenes, átmeneti szervezettel bír, melyek ha végleg rendeztetnek, hivatva lennének a felsőháznak alkotó részét képezni.

Ily körülmények között e tényezők némely része leginkább csak általánosságban, hiányosan, és nem kompakt tervezet alakjában sorolható elő. Meg kell azonban itt előzetesen jegyezni, hogy a királyi családnak tagjai, a királyi hercegek, bár szinte eo ipso tagjai a felsőháznak, sőt ez intézménynek első rendű elemét képezik: de tagsági joguk különleges természete folytán még sem sorolhatók a hivatalos állás eo ipso tagjai közé. A királyi hercegek kizárólag fognak a születés jogán az új felsőházban helyet foglalni, azért e joguk inkább a születési arisztokrácia törvényhozói jogának természetével bír; amely jog azonban, azon kiváló és különleges helyzet által van indokolva, mit ezen magas személyiségek, mint az uralkodónak vérrokonai, úgy az államban mint a társadalomban elfoglalnak. A királyi család tagjai törvényhozó jogukra nézve megelőznek minden más tényezőt, és felette állanak azoknak.

E o ipso tagjai lennének tehát a felsőháznak első sorban a jelenlegi főrendiháznak mindazon tagjai, kiket fentebb a főrendiház jelen tényezőinek bírálása közben az új felsőházban is meghagyandóknak jelöltem meg. Ilyen mindenek előtt a nádor, és pedig minthogy e főméltóság adományozása a korona és a két ház együttes és ünnepélyes aktusa által történik, de megmert e méltóság az ország legmagasabb tisztségét képezi, s már maga a hozzájárás módozata jogosulatlaná tesz minden skrupulust a törvényhozói jog elnyerésére nézve is: mind ezeknél fogva e méltóság személyesítője, bármeddig viselte legyen tisztét, már ezen méltóság törvényszerű elnyerése és tényleges gyakorlása által felsőházi jogot életfogytig nyer.

A többi tagok, kik a felsőházi jogot hivatalos állásuknál fogva bírnák – amint ezen cenzusnak általános kifejtésénél előadtam – két osztályba sorolhatók. Olyanok, kik csak hivatalos állásuk időtartama alatt és idejéig bírják e jogot, és olyanok, kik hivatalos állásukban bizonyos időmaximumot eltöltvén, ez által személyes, életfogytig tartó jogot szereztek. Az elsőkhöz tartoznak a főrendiház jelenlegi tagjai közül: az érsekek és püspökök a pannonhalmi apáttal együtt; továbbá az országbíró, a bán és a tárnokmester; ez utóbbi csak azon esetben, ha ahoz valami országos funkciót kötni sikerülend. Ezekhez tartoznak egyszersmint az udvari tisztségek viselői, a testőrség főkapitánya valamint a fiumei kormányzó is. Ezekhez fognának tartozni a főispánok is, ha a felsőházban meghagyatnának.

Egy új tagja lenne a felsőháznak ily joga alapján – véleményem szerint a főszámszék elnöke. A főszámszék felállításáról szóló törvény a számszék elnökét határozottan eltiltja a törvényhozói jogtól. Előtte azonban nem látszik indokoltnak ezen rendelkezés. Tagadhatatlan, hogy ezen intézkedésnek is ugyanazon intenció adott létet, mely az egész törvényen átvonul, s mely a számszéket s annak tisztviselőit nemcsak függetleníti minden irányban, de sőt szigorúan szeparált, elzárt álláspontra helyezi. Nem mondom, hogy ez intenció általánosságban helytelen, de úgy vélem, hogy annak a szám szék elnökére való rideg alkalmazása, s egy oly jelenté kény tényezőnek a törvényhozásból való kizárása nem követelménye sem ez intézménynek, sem a parlamenti alkotmánynak. A számszék elnöke legközvetlenebb s leghitelesebb tudomással bír az állam pénzügyi viszonyairól és számadásairól, s minden esetre olyan tényező, ki az államélet egyik leglényegesebb funkcióját a legelső fokban ellenőrzi.

Ily tényezőnek a törvényhozásból való távol tartása csak azon esetben lehetne jogosult, ha a törvényhozásban való részvétele által ez intézmény függetlensége vagy tekintélye

csakugyan szenvedne. De ez épen nem következhetik be a törvényhozásnak a kormány ellenőrzésére is irányzott funkciójában. Sőt tekintélye és függetlensége fog növelteni e tényezőnek az által, ha a kormánynak s általában a pénzügyi számadásoknak minden irányban és fokban való ellenőrzését nemcsak hivatalosan, de a törvényhozás kebelében is minden előforduló alkalomkor egy törvényhozó fenségével eszközölheti, s ha a számszék elnöke az új felsőházban tagsági jogot fog nyerni, a gyakorlat bizonyára ki fogja mutatni azt, hogy a számszék elnökének a törvényhozói jogtól való elzárása, a függetlenség követelményeinek hibás és túlhajtott értelmezéséből származik s pozitív alappal nem bír.

A különböző államtényezők rideg különválasztása csak bizonyos határig célszerű, s a parlamenti alkotmány, és ez alkotmány tényezőinek szükséges harmóniája megköveteli, hogy e tényezők bírjanak a legfelsőbb fórumon bizonyos érintkezési pontokat, amelyek által az államszervezet egészen véve összhangzó együttműködést tanúsít. Ez érintkező pontok a legkiválóbb, és épen azért a legkönnyebben ellenőrizhető helyen létesítendőek, mert itt a lehető visszasságok ellenőrzése nemcsak a törvény szavai szerint hivatott tényezők által történik, de könnyen hozzáférhetőségénél fogva a legnyomatékosabban a polgárok közérzúlete, a közvélemény és a sajtó által eszközöltetik.

E tényezőnek a törvényhozásba való bevonása szelídítene azon rideg és káros szeparatizmust, mely a számszék intézményét minden egyéb államtényezőtől túlféltékenyen elzárja, s a legtöbb államfaktórral mintegy szembe állítja. Ez által ez intézménynek hatása sokkal gyakorlatibbá s szervezettebbé lenne, mert befolyását legfőbb személyesítője által a parlamentben közvetlenül is gyakorolná.

Egy ily lényeges intézmény újbóli összeállításánál – mint a felsőház – a viszonyokat és tényezőket bizonyos tágabb és tisztultabb látókörből kell tekinteni. Szükséges egyrésztől lehetőleg szabadulni ez intézmény jelen elavult összeállításában felismerhető helytelen szokásoktól és tényleg fenálló szabályoktól; úgy másrésztől óvakodnunk kell az újabb kor doktriner sablonaitól, s igyekeznünk kell államéletünk és társadalmi viszonyaink újabb lendületét és irányát kombinációba venni. Szóval ily reformmunkálat helyes keresztül viteléhez igen szükséges, hogy a régi viszonyok és a rideg sablonok káros befolyása alól lehetőleg szabaduljunk, hogy felfogásunk e részben megtisztuljon, s fogékonyságot nyerjen az új viszonyok és állapotok, „úgy az új tényezők tiszta és elfogulatlan megbírálására.

A számszék elnökén kívül van még egy másik elem, mely véleményem szerint szinte célszerűen fogna bevonatni a felsőházba. Erről azonban tüzetesebben kell szólni.

Ez elemet a bírói karnak azon alább megjelölendő része képezné, mely – véleményem szerint – a bírákról hozott elvi törvények mellett is célszerűen, sőt szükségszerűen lenne bevonandó a törvényhozás felsőházába.

Azon elvekre nézve, melyek bizonyos hivatalok tényleges betöltésének, másrésztől pedig a törvényhozói jog gyakorlásának összeférhető volta körül alakulhatnak: egészen más tekintetek irányadók az alsóházban, és ismét mások a felsőházra nézve. Senki sem fogja kétségbe vonni, hogy nagy hiba volna lehetőséget hagyni fenn arra, hogy a bírói funkció az izgalmas választások alá eső képviselői állással, bár a legszigorúbb megszorításokkal is, egyesülhessen. De lia áll ez a képviselői állásra nézve, nem bírhat másrésztől e szabály nézetem szerint abszolút erővel a felsőházi tagságot illetőleg.

Már egy helyen említettem, hogy a felsőház helyes egybeállításának első rendű szabálya az, hogy – a szükséges megszorító rendszabályok mellett – mindazon elemek bejussanak a házba, melyek jelentékeny állami vagy társadalmi tényezőt képviselnek, s törvényhozói képességgel is bírnak, de az alsóházban helyet nem foglalhatnak.

Kétségtelen dolog az, hogy a bírói kar úgy társadalmilag, mint közhivatali állásánál fogva is egyikét képezi az állam és társadalom leglényegesebb elemeinek. Bizonyos másrésztől az is, hogy a bírói kar kebelében mindig van egy bizonyos létszám, akik nemcsak közhivatali állásuknál fogva a társadalom által részesítettnek bizonyos megkülönböztetésben, de

önmaguk között is, a kebelbéli verseny alapján felszínre emelkednek. A bírói karnak ezen színe-java, felemelkedése által lehetőleg egyénileg is megtisztul azon gyarlóságoktól, melyek a bírói elem alsóbb régióiban, leginkább a pártéletben való nyers részvétel által jelentkeztek, s mely ellen a bírót megőrizni volt az elvi törvény intenciója.

És én alig hihetem, hogy a bírói kar ezen kis része, mely ezen általában is képzett elemnek kiválasztottad képezi, a törvényhozói jognak a felsőházban való elnyerése által, bírói jellegében bármely irányban is szenvedhetne. De különösen nem szenvedhet akkor, midőn e bírák részére a törvényhozói jog megszerzéséhez nem az izgalmas választások útja jelöltetik meg, de oly szolid módon jutnak e joghoz, mint minőt a felsőháznak eo ipso tagjaira nézve fentebb kifejtettem; s e jogot a törvényhozás felsőházában, tehát oly intézmény kebelében gyakorolják, mely arisztokratico-konzervatív jellegénél fogva inkább kizárja a bírói állást sérthető mindazon izgalmat, minők a képviselőházban, elemeinek természeténél fogva inkább!) előfordulhatnak.

Két körülményt említettem a fentebbiekben, melyek a magasabb bírói állásnak törvényhozói joggal való egybekötéséből eredhető visszasságokat szelídíteni vannak hivatva a felsőházban. A bejuthatás módozatát nevezetesen, mely kizár minden pártoskodást, és másodsorban magának a felsőháznak és elemeinek is szolid, komoly jellegét.

De szükséges a bírói kar elsőrendű tekintélyeinek részvétele a törvényhozásban a parlamenti rendszer azon követelményénél fogva is, mely a különböző állami tényezők részére célszerű érintkezési pontok fenhagyását követeli.

A politikai és állami intézmények és tényezők ugyanis bármily indokoltan elkülöníthetők és elkülönítendőek is egymástól általánosságban, mégis bírniok kell az alkotmányos államtényezőknek a gyakorlati beosztásnál bizonyos érintkező pontokat, hol a különböző tényezők szerves érintkezésbe sőt összműködésbe jönnek egymással. A gyakorlati politika mindig csak bizonyos korlátok között fogadja el az elméletnek általános, gyakran mereven felállított rendszereit. Amint az állami szervezetben a különböző szerveknek és tényezőknek meg vannak ugyan külön-külön speciális működésük és céljuk is, de e mellett az összes szervezet célszerű funkciója egészben véve az egyes tényezők Összhangzó egymásra hatásából, érintkezéséből és összműködéséből ered: úgy a politikában is az általánosságban kitűzött cél csak akkor lesz elérve, ha a különböző államtényezők, elkülönített, speciális funkciók mellett bírnak oly érintkező pontokat, melyek szerves összefüggésbe hozzák, s egyharmonikus egészszé alkotják az államszervezetet.

Az ország jelen reorganizációs munkájában eléggé van alkalom tapasztalni máris, hogy mily sok hiba követtetett el némely államtényezőknek és funkcióknak rideg elkülönítése következtében az által, hogy a szükséges érintkezési pontok azok között fenn nem hagytak. Csak abszolút hatalomhoz illő oly kétes hitelű rendszert hozni be az államtényezők gruppírozásába és funkcióikba, mely mellett e tényezők elméleti sablonok szerint, a gyakorlati élet követelményeitől eltérve egymástól ridegen elkülönítetnek. E rendszer mellett az államfunkciók körében nincs természetes összhang, nincs pezsgő élet, nincs éltető melegség. Sajátságos tünetek észlelhetők az ily rendszer mellett az állami funkciók körében, s az elkülönített tényezők egymásra hatásában, amely tünetek sokat hasonlítanak azon mesebeli ember viselt dolgaihoz, kinek tagjai megtagadták a szolgálatot a gyomortól. Az éltető melegséget és Összhangot az államélet funkcióiba az alkotmányos rendszer gyakorlata önti, hol az államtényezők csoportosítása, és azok hivatott tevékenységi köre, de főleg egymással való szükséges érintkezésük nem egynehány ember szűk látköre és gyarló önkénye által határozatit meg, de azok az állam és társadalom viszonyai és tényleges szükségletei szerint úgyszólván önmaguktól ösztönszerűleg alakulnak. Mert a jó intézmények nem annyira készítetnek, mint inkább készülnek.

Mi az intézmények összeállításánál és berendezésénél mindig attól tartunk, hogy a modern világ élettelen sablonaival s a német doktrínák tételeivel jövünk ellenkezésbe. Mi csodálatos

mégis, hogy ezen áramlat mellett egy szuszszal az angol gyakorlatra is történik hivatkozás, holott Anglia összes intézményei ily értelemben a legnagyobb rendszertelenséget mutatják, szemben a modern sablonokkal. Csak magának Anglia fővárosának, Londonnak szerkezete felforgatja a tudákos elméletek minden rendszerét. Es a gyakorlat az angol rendszer mellett bizonyít, de nem oly értelemben, hogy az intézményeket lemásoljuk, hanem olyképen, hogy intézményeinket a hazai gyakorlat útmutatása, meg a helyi viszonyok követelményei szerint rendezzük be. A rendszernek lényegét és alapelveit kell elfogadnunk, és nem szabad pusztán utánozni. Az angol rendszer megfelel a gyakorlatnak, sőt oly belső erőt eredményez, minőről a kontinensen alig van fogalom; s bárminő legyen is e rendszer külalakja, de bensőleg, lényegileg kizárólag az a helyes. Az angol nem igyekszik intézményeit élettelen elméletek szerint rendezni be, s csak az életerős gyakorlat befolyásának és követelményeinek enged. S a modern sablonhősök nem is merik megtámadni az angol rendszert. Legfeljebb nem értik azt.

De mi magyarok a legtöbb jogosultsággal s legtöbb gyakorlati ismerettel szólhatunk a kontinensen az angol alkotmány-rendszerről, és annak előnyeiről. Mert ami hagyományos alkotmányunk, melyet a 48-iki átalakulás, szerintem több részleteiben e rendszertől eltérőleg rohamosan átalakított, lényegében, s főleg az államtényezők gyakorlati, hagyományos csoportosításái azok harmonikus összeműködése által teljesen hasonlított a jelenleg is érvényben levő angol alkotmány-rendszerhez.

A most előadottak nemcsak a bírakra, illetőleg azok törvényhozó jogára nézve állanak, de teljes érvénnyel bírnak általánosságban a számszék elnökére nézve is, kit fentebb szinte hivatottnak jeleztem a törvényhozói funkcióra.

Kétségtelen dolog, hogy a bírák közül ily joggal csak a központi felsőbíróságoknak, az egész ország* bírói karából kiválasztott tagjai, mint legkitűnőbb egyedek volnának felruházhatók.

Es valóban hiba volna, ha a bírói kar magasabb képzettséggel bíró tagjai, ez állásukból folyó indokok alapján elzáratnának a törvényhozói funkciótól, s öszszeférhetlennek mondatnék ki az új felsőházban is a bírói állás azon kitűnő egyedekre nézve is, kik egyrésről mindkét minőségben hivatással képesek működni, másfelől pedig e kettős funkcióból eredhető visszasságok, vagy lehető visszaélések ellenőrzése, a parlamenti kontrol mellett még különösen az alkotmányos ellenőrzés egyik legelső tényezője, a szabad sajtó által, részint az ily egyének csekélyebb száma, részint magas állásuk, de főleg a központban való együttlétük folytán, könnyen eszközölhető.

Azon körülmény, hogy a törvényhozói jog gyakorlása bizonyos időkben elvonja az illető bírakat hivatalos funkcióiktól: épen nem képezhet döntő indokot e bírák törvényhozói joga ellen. Ha elismerjük az államtényezők fentebb jelzett érintkezésének szükségét, mit az angol rendszer is gyakorlatilag bizonyít: ez esetben a fentebbi és ahhoz hasonló ellenérvek miatt az összállamszervezet harmonikus együttműködését fel nem áldozhatjuk. A tagoknak a felsőházban, amint ezt már fentebb, a főispánokról szólva, érintettem, nem szükség mindig teljes számmal jelen lenni, s az illető bírák bizonyára részt vehetnek a ház jelentékenyebb üléseiben, kivált ha a felsőháznak s a központi főbíróságnak ülései olyképen osztatnak be, hogy ne essenek azok a napnak ugyanazon időszakára. Igen természetes másrésről az is, hogy sem a bírák, sem más hivatal viselő tagjai a felsőháznak nem fognának terheltetni a ház részéről külön megbízásokkal. Kivéve az oly eseteket, melyek az ily tagoknak, mint szakembereknek részvételét egyenesen megkívánják. Ilyen lehetne például a bírósági tagokra nézve, a felsőháznak törvényeinkben meghatározott bírósági funkciója, amely funkcióban a háznak bírósági tagjai célszerűen fognának részt venni. Ezen most példakép említett esetre nézve a törvény illető rendelkezései olyképen lennének, a bírának a felsőházba való bejutása esetén, módosítandók, hogy a felsőház bíraskodásánál a bírói tagok közreműködése pozitív rendelkezés által biztosítsák.

Hangsúlyozva volt már, hogy ily eo ipso törvényhozói joggal a bírói karnak csak a

központban alkalmazott felsőbbírószági tagjai lennének felruházandók. Felesleges azt fejtegetni, bog)' ha egyrésztől szükségesnek hiszem is a bírói karnak ily alakban való bevonását a törvényhozásba: másrésztől azonban azt csak igen szűk korlátok között, és a létszámra nézve mérsékelten, s csakis a központi felsőbbírószági tagjaira nézve lehet helyeselnem. A bírói kar ezen törvényhozói részvételének közelebbi részletes tervezetét azonban most adni alig lehet, midőn bírósági reformunknak a főtörvényszékeket illető részletek között találjuk egyfelől a semmitőszék megszüntetését, másfelől a királyi tábla szétoosztását. Igen kívánatos lenne, lia a főtörvényszékek tervbe vett reformja a felsőház rendezéséig életbe léphetne, s a központi felsőbbírószágok végleg megalakulnának. Ha azonban a felsőház rendezése a főbíróságok ezen átalakulását megelőzné, ez esetben legfeljebb azt lehetne tenni, hogy a jelenlegi központi felsőbbírószágok tagjainak színe-java, kik a kilátásba helyezett reformok után is a központon maradnak, ideiglenes királyi meghívók által nyernék törvényhozási jogosultságukat.

Egy másik új tagja lehetne a felsőháznak, – véleményem szerint – Budapest fővárosnak főpolgármestere. E tényezőnél azonban egy kissé ki kell terjeszkednem különösen e tisztség természetére.

A főváros minden államban bizonyos különleges társadalmi viszonyokkal és nem ritkán különleges szerkezettel is bír a beosztás és kormányzás minden irányában. A fővárosoknak ezen különleges helyzete, alapját részint e városoknak más községeknél sokkal előrehaladottabb fejlődésében, részint és különösen e városoknak, mint az államok központjának, ezen viszonyból származó körülményekben, és ez által azon szükséges díszben, tekintélyben és különállásban találja, amelyet e városok részére az államfőnek, a kormánynak, a törvényhozásnak és a társadalom színe-javának együttes jelenléte kölcsönöz. Erős állam erős központ nélkül, különösen alkotmányos monarchiában, nem is lehet.

De bármennyire lássuk is ezen áramlatot kifejlődve Európa államaiban a fővárosokra nézve többé-kevésbé különbség nélkül, mégis lehetetlen e tekintetben az államok fővárosai között, mint önállóbb, s nagyobb függetlenséggel bíró községek, úgy a nemzeti állam s a nemzeti hatalom természetes gyűpontjai között különbséget nem tenni egy alkotmányos nemzet fővárosa, és egy oly állam központja között, hol a nemzet nem bír hosszabb idő óta alkotmánynyal s ahol a főváros, szerkezetében és alkotmányos szokásaiban nem az alkotmányos eszmék és hagyományok befolyása alatt fejlődött.

A különbség ez összehasonlításból kétség kívül az alkotmányos állami fővárosának előnyére szolgál. Mint általában a szolid szabadság alkotásai, melyek nem az elméleti szabadság sablonai szerint állapítatnak meg, de a liberalizmus és konzervatizmus együttes közrehatása által célszerűen, gyakorlatilag rendeztetnek be: úgy az alkotmányos állam fővárosa, ha annak szerkezetét, s alkotmányos funkcióit a nemzeti hagyományok gyakorlati fejlődésükben képezik, sokkal erősebb úgy a nemzeti állam érdekében, mint a nemzeti szabadságra nézve is. A liberalizmusnak épen úgy vannak sablonai, mint az önkényuralomnak s a doktrinarizmusnak, s épen oly gyakorlatlanok es károsak is.

Két állam van Európában, melyek a messze múltba benyúló hagyományos alkotmánynyal bírnak: Anglia és Magyarország. E két állami lenne az, melyek alkotmányuknak hagyományos természete folytán az alkotmányos állam fővárosának megbírálsáúál példákul szolgálhatnak. Azonban hazánk államélete, s ezzel együtt a hagyományos nemzeti alkotmányosság épen azon korszakban lett megbénítva, amidőn az európai kultúra, és így hazánk kultúrája is határozottabb fejlődésnek indult, s mely Ivel egyidejűleg' a városi élet fejlődése is erősebb alakban nyilvánult. Így ami fővárosunk, sőt általában városaink a magyar kultúra pangása folytán nem haladhattak, s a nemzet tevékenység-e az idegen befolyás és nemzetellenes támadások elleni harcban nyilvánult csupán. Ezért nincs hazánknak hagyományos, alkotmányos központja, s fővárosunk jelen viszonyai és szerkezete nem nyugszik nemzeti hagyományokon.

De más viszonyok voltak Angliában, itt a hagyományos alkotmányosság nem hézagos;

nem akasztotta meg hosszabb időn át. Ami akadálylál az angol szabadságnak küzdenie kellett, az mind belső akadály volt, s a belső ellenő) által le is győzetett. így az angol szabadság az európai kultúra haladásával összeolvadhatott, s az angol főváros, kultúrájának magas kifejlődése mellett is célszerűen tartotta meg hagyományos szabadságát és szerkezetét.

London városa minden tekintetben oly szerkezettel bír ma is, mely mindig érthetetlen lesz a néniét doktrinerek, az abszolutisták és a francia liberalizmus sablonhősei előtt. De azért a gyakorlatban hatalmas tényezőt képeznek e főváros hagyományos szokásai és szerkezet, mely hatásában nem pusztán Londonnak mint városnak tekintélyét növeli, de sokkal nagyobb és jelentékenyebb e hagyományos szokások hatása magára a nemzeti állam érdekeire, annak erkölcsi nagysága növelésére az által, hogy az állam fővárosa a nemzetnek és államnak hagyományos fenségét megfelelő magasztosságban jelképezi.

Ily körülmények között igen természetes, hogy egy fővárosnak jelentékeny tekintélyét, a város kormányának, és főleg a városi kormányzás fejének megfelelő alakban kell képviselnie. Londonnak sheriffje és főleg lord mayorja, hivataluknak díszével, hatalmuk célszerű nagyságával, s azon általános tekintélyivel, mely e tisztségeket az angol szabadság hagyományaiban körülveszi, csakugyan meg is felelnek a követelményeknek.

De nincs ez így a mi fővárosunkra, Budapestre nézve. Igen természetes, hogy ennek oka a fentebb előadott körülményben, a nemzeti hagyományos szabadság megbénításában leli magyarázatát. Ezért fővárosunk hagyományos múlttal és fejlődéssel nem bír. Ily hagyományos szerkezetet a mi fővárosunk csak a jelen és jövő gyakorlat folyamán alakíthat magának azon esetben, ha célszerűen járunk el a főváros berendezésénél és a városi kormányzás fejének tekintélyére, úgy díszének s dignitásának növelésére nézve.

Nem lehet itt célokom a főváros rendezéséről szóló törvényt, s az annak alapján a főváros kormányára nézve kifejtett gyakorlatot ez úttal kritika alá venni. E munka tárgyának keretén belől azonban hangsúlyoznom kell, hogy igen szükséges volna a főváros első tisztségét, méltóságra, tekintélyre és jelentőségre nézve lehetőleg úgy rendezni be, hogy az egy alkotmányos főváros fentebb jelzett követelményeinek megfelelően. Nézetem szerint hibás már maga a törvényben használt elnevezése e tisztségnek. A főpolgármesteri cím pusztán német sablon. Egy részről nem is nyugszik semmi hagyományon, és másrésztől kisszerű természettel is bír e tisztséget megillető alkotmányos tekintélyhez képest. Sokkal inkább megillette volna e méltóságot a főispán cím, nem csak azért, mert ez elnevezés hagyományos, de azért is, mert e méltóság berendezése sok tekintetben megfelel a megyei főispáni tisztség természetének, más részről e címtöbb tekintélyt is nyújt, s a nemzetiség erőteljes kinyomatát viseli magán. De meg általánosságban sincs elfogadható ok arra, hogy a főispáni dignitást miért ne vennők át a viszonyokhoz alkalmazva a városokba is akkor, midőn a változott kulturviszonyok következtében a helyi közélet tekintélyes központokat nyert az újabb időben, a kifejlet városi élet által.

A fentebbi elveket tartanám célszerűnek Budapest főváros kormánya fejének alkotmányos berendezésénél. E méltóság nem annyira tényleges funkcióinak jelen berendezése által szenved, de az által, hogy e méltóság részére több dísz, több formáság, több dignitás nem adományoztatott. Itt is az a hiba, amit majd minden újabb intézkedésünkben találunk. Kapkodunk a német doktrínák, és a francia sablonszabadságnak tekintélyt nem ismerő téves egyenlősége után. Ne hajhászszuk mi a magyar királyságban a köztársasági egyszerűséget, s ne vessük el a külsőségeket. A külsőségek nagyban hozzá járulnak alkotmányos monarhiában a nemzeti alkotmány és szabadság megszilárdításához lényegileg is. Az angol formáságok nem üres komédiák, mint azt talán némelyek hiszik, de az alkotmányos konzervatizmus és a nemzeti hagyományos szabadság követelményei. Néha ez alakosságok oly jelentékenyek, hogy velük együtt bukhatik azon alkotmányos lényeg is, mely azzal századokon át összenőtt. Nekünk nem modern szabadság kell, de hagyományos szabadság, mert ez konzerválja a nemzeti érdekeket.

Alakíságot kell nekünk is a főváros első tisztségéhez kötni az alkotmányban és annak aktusaiban; még pedig nemcsak a kizárólag városiakban, de méltó helye lesz e tisztségnek alaki részvétele által az állami tények köréltén is. Hogy e részben példát említsek: külön helyet foglalhat a koronázáskor a menetben és a szertartásokban. Hasonlóan minden állami vagy királyi aktuson, mely a főváros területén foly le, részére első rendű hely lenne a szertartásokban megjelölendő A királyt az ily aktusok színhelyére kísérné, s a menetben mindenkit megelőz: szóval oly alaki funkciók volnának részére összeállítandók, s tekintélye oly magas polcra volna emelendő, mely őt az ország hagyományos zászlós uraival egy vonalba helyezi.

E méltóságnak ily berendezése mellett bizonyára nagyobb lesz arra a konkurrencia a főváros polgárainak magasabb régióiban, az arisztokrácia körében is, s így e méltóság díszé esetleg személyesítőjének családi hagyományai által is emeltethetik. De nem szeretnék félre értetni. Nem úgy értem ezt, mintha e tisztséget az arisztokrácia kiváltságos tulajdonává tenni akarnám. E tisztség a főváros polgárainak közös tulajdona, arisztokratának és egyszerű polgárnak egyaránt. De az minden esetre kívánatos, hogy egy ily magas és lényeges méltóság viselője tisztsége díszének emeléséhez személyiségének külön tekintélyével is járuljon. Ilyet bírhat egyszerű polgár, ragyogó polgári erényei által; de bírhat az arisztokrata is a nemes értelemben vett arisztokratikus eszmék képviselőjében. Csak azt nem szabad figyelmen kívül hagyni ezen tisztség betöltésénél, mint általában a közhivatalok adományozásánál, hogy a legtöbbször a közhivatalok respektusa és kellő tekintélye inkább függ az illető személyiségétől, mint bármi egyébtől. Az ember csinálja a hivatalt és nem megfordítva.

A főváros első tisztviselője hivatalának ilyféle berendezése mellett egyszersmint szükséges volna e tisztségnek fizetésnélkülivé tétele, épen úgy, mint ezt fentebb a megyei főispánokra nézve előadtam. E tisztségnél a fizetés hiányát ugyanazon indokok, de még nagyobb mérvben igazolják.

A fentebbiek előrebocsájtása után nem fog nagyon feltűnő lenni az, ha a tóvárosi kormány feje részére a felsőházban törvényhozói jogot vélek adományozandónak. E méltóságnak sem a törvényben meghatározott funkciói között nincs olyan, sem általában sem bír az oly természettel, hogy az által a törvényhozói jog adományozása gátolva lenne. S az e részbeni ellenvetések épen úgy, mint a számszék elnökének és a bírák fentebb megjelölt részének törvényhozói részvétele ellen felhozható érvek is, mind csak a doktriner sablonok lefolyása folytán és ezek érdekében merülhetnek fel. De a gyakorlat – az alkalmazás részletes szabályainak helyes keresztülvitele esetében – bizonyára a fentebbiekben kifejtett rendszer mellett fog bizonyítani. Az alkotmányos tényezők harmóniáját bizonyára nem fogják az ily intézkedések sérteni, sőt épen előidézik és megerősítik azt. Mert némely újabb intézményeink és tényezőinknek, a kezdetlegesség természetes gyarlóságain kívül, főleg az a hibája a gyakorlatban, hogy nincsenek azok alkotmányunk keretébe életerős alakban beillesztve, s a hagyományos szokásokat, nem ridegen, de lényegileg ez új tényezőkben fel nem élesztjük.

A főváros rendezéséről szóló törvény értelmében e tisztség betöltése bizonyos megszorításokkal választás útján történik, s így ezen egyetlen tényező lenne olyan – hacsak a nádort ilyennek nem tekintjük – mely közvetett választás által jut a törvényhozói joghoz. Azonban oly nagyszámú ezen tisztségre nézve az ellenőrző tényező, s a fővárosnak e részben előnyös viszonyai oly sok biztosítékot nyújtanak itt a választási aktus lehető hátrányai ellen, hogy az e részben felhozható ellenvetések számba sem vétethetnek.

A fentebbiekben megjelölt tényezők képeznék az eo ipso tagok azon részét, kik hivataloskodásuk idején bírnának törvényhozói jogot a felsőházban. De ezen tényezők nagy részének törvényhozói joga életfogytig tartó joggá fogna válni azon esetben, ha – amint már fentebb előadtam – hivatalukban egy bizonyos időmaximumot betöltöttek. Ezen időmaximum természetesen hosszabbra vagy rövidebbre szabandó a szerint, amint már maga az illető tisztségbe való bejuthatás, nagyobb vagy kisebb jelentősége szerint, több vagy kevesebb

biztosítékot nyújt. A miniszteri állás például bizonyára rövidebb időtartamú szolgálat után nyerheti el az életfogytig tartó jogot, mint például az államtitkár, vagy a fiumei kormányzó.

Így a miniszterek, ha e méltóságukat három éven túl viselték, életfogytig tartó jogot nyernének tisztségük letétele után. A három év viszonyainkhoz mért középszámot képez e tisztségre nézve. Rövidebbre az évek számát itt nem volna célszerű szabni, mert parlamenti viszonyaink még mindig nem ülepedtek meg annyira, hogy teljesen biztosítottnak hihetnők magunkat a nehéz körülmények által indokolt miniszter-szurrogátumoktól. Az ilyenek ellen a három évi ciklus mely egy országgyűlés időtartamának megfelel, nézetem szerint e tekintetben kellő biztosítékot nyújt. De másrésről hosszabbra sem volna célszerű ezen időmaximumot szabni, mert ez esetben túlságosan meg lenne szorítva e cenzus a parlamenti alkotmánynak a kormányváltozást megkönnyítő természete folytán.

Az országbíró, a bán és a számszék elnöke, bár rangban a miniszterekkel körül-belül egy vonalba helyezvük, mégis ezen életfogytig tartó jogot csak négy évi szolgálatuk által nyernék. A szolgálati maximum ezen tisztségekre nézve a miniszterekénél azért volna magasabbra teendő, mert ezekre nézve a parlamenti ellenőrzés és felelősség nem oly közvetlen, s így nem is lehet oly erős, mint a miniszterekre nézve.

A tárnokmester, hacsak e méltóságot valamely gyakorlati, és lényegileg is nyomatékos funkcióval összekötni nem sikerül, valamint az udvari szolgálatokat tevő zászlósok, funkcióiknak ceremonialis természete mellett, pusztán dignitáriusok lévén, tisztségük nem foglal magában reális alapot arra, hogy az ahoz kötött törvényhozói jog, a szolgálat bizonyos időtartama által szolgálatuk idején túl is tarthatna, s életfogytiglani joggá lenne minősíthető. E méltóságok törvényhozói joga azok tényleges birtokához lenne kötve, s életfogytig tartóvá csak a kinevezés által válhatna. Ezekhez számítandó a királyi testőrség kapitánya, is, kinek törvényhozói joga szinte csak a szolgálat idejére terjedne, s életfogytig tartó jogot szinte csak külön kinevezés által nyerhetne.

Budapest főpolgármesterének törvényhozói joga életfogytig tartóvá azon esetben válna, ha ezen tisztséget az illető, megszakítás nélkül másodízben is elnyerné. E tisztségre nézve a szolgálati ciklus a törvényben hat évre van ugyan meghatározva, amely már magában elég hosszú idő lenne a cenzus időmaximumának; mégis célszerű lesz az életfogytig tartó jogot e tisztségnél, a bizalomnak a kormány és polgárság részéről való másodszori nyilatkozásához kötni, mert itt a biztosíték nem csupán a tisztség viselésének időtartamában van, de a választók és megbízók bizalmának folytonosságában.

A fiumei kormányzóra nézve öt év volna megállapítható, melynek betöltése után e tisztség törvényhozó joga életfogytig tartóvá válna. Ugyanily időtartam volna meghatározható az államtitkárokra, kik – véleményem szerint – kizárólag volnának a kormány központi közegei közül ily törvényhozói jog szerzésére jogosíthatók; és pedig azért, mert az államtitkár parlamenti jelleggel és súlylyal bír épen úgy, mint a miniszter, s bizonyos tekintetben önálló tényezőt képez a parlamenti kormányban. Ezen felfogást igazolja a képviselői összeférhetetlenségről szóló törvény is, mely az államtitkárt, egyéb államtisztviselőktől megkülönböztetve, e tekintetben a miniszterrel egy kategóriába helyezi.

Figyelmeztetnem kell itt azon különleges helyzetre, melyben az eo ipso tagok között a miniszterek és államtitkárok vannak az által, hogy kizárólag e két állás az, amelyeknek személyesítő! a parlamenti alkotmányban oly természetű funkcióval bírnak, hogy ezen jogukat e tisztségük idején nem gyakorolhatják, már csak azon lentebb is említett oknál fogva sem, mert így valamennyi miniszter és államtitkár felsőházi joggal bírna. E két tisztség személyesítői tehát, eo ipso törvényhozói jogukat csak ezen szolgálatuknak letétele után és azon esetben gyakorolhatják, ha e szolgálatukban a törvényes időmaximumot betöltötték. Különbben e két méltóság viselői szolgálatuk idején is lehetnek a felsőház tagjai azon esetben, ha ily jogot már hivatalba lépésük előtt is bírtak, vagy ilyet, akár tisztségük idején is, kinevezés útján nyernek. Felesleges talán itt megjegyezni, hogy az államtitkár, valamint a

miniszter is e jogot a kitűzött szolgálati idő-maximum betöltése esetén is csak azon esetben bírja, ha államszolgálatban vagy épen nincs, vagy olyanban van, melyhez eo ipso jog van kötve a tényleges szolgálat idején is.

A főispánok törvényhozói jogának életfogytiglani joggá változása, részint ezen tisztségnek nagyobb létszáma, részint a hozzá kötött funkciók természete folytán némileg erősebb megszorítás alá lenne vetendő, s joguk csak nyolc évi szolgálat betöltése után válna örökös joggá. A főispánoknak, mint a közigazgatás gyakorlati embereinek a törvényhozásba ily módon való bevonása azon esetben is teljesen indokolt lesz, ha e méltóság viselői tényleges szolgálatuk idején elvesztenék törvényhozói jogukat, főleg akkor, ha e tisztség a fentebb kifejtett modorban fog berendeztetni.

Életfogytig tartó jogot nyernének a felsőbb bíróságoknak fentebb megjelölt tagjai azon esetben, ha szolgálatuk ideje öt évet meghaladott. E tisztségnél öt év szolgálati maximumot azért vélek elégnék, mert itt a biztosíték már magának a képzett egyedeknek ily nagy létszámából való kiválasztás által adva van. Ezen intézkedés még azon esetben is célszerű lesz, ha a bírák tényleges szolgálatuk idején törvényhozói jogot nem nyernének is; mely esetben e jog – igen természetesen – csak szolgálaton kívül lenne igénybe vehető.

Ezeken kívül életfogytig tartó jogot nyernének a felsőházban, mindazon magyar, s az országban lakó honpolgárok, kik első rangú diplomáciai alkalmazásiján voltak bármennyi ideig is; e kategóriában benérettének a főkonzulok is. Ez utóbbiakra nézve azonban célszerű lesz legalább három évi szolgálati maximumot kikötni. E két elemet lehető legcsekélyebb megszorítással azért kell igyekeznünk bevonni a törvényhozásba, mert a diplomácia és a külkereskedelem jelenleg igen jelentéktelenül van képviselve az országgyűlésben. Ilyen jogot nyernének továbbá az országban lakó mindazon honpolgárok, kik akár a közös hadseregben, akár a honvédségben a tábornoki rangtól felfelé menő bármely rangfokozatot és állást foglaltak el. Igen természetes, hogy úgy a diplomácia hivatott egyedei, mint a főkonzulok és a két sereg illető személyiségei ezen jogukat csak tényleges szolgálatukon ki vili vehetnék igénybe. K tényezőknél – könnyen beláthatólag – szükséges, hogy a törvényhozói jog kizárólag azon honpolgároknak adományoztassék, kik állandóan az országban laknak.

VI.

A fentebbiekben előadott, s lehetőleg részletezett kettős cenzust tartanám – különösen a mi viszonyaink között – célszerűnek a felsőház összeállításánál, mint olyat, amely egyrésztől felöleli a magyar állam és társadalom valamennyi hivatott és életképes tényezőjét, másrésztől pedig – meg van egyszersmint e cenzusokban – ha a részlet« s alkalmazás helyesen történik – mindazon biztosíték, melyek a felsőházra nézve különböző irányban szükségesek és emberileg lehetségesek. Szóval az így összeállított felsőház – hitem szerint – bírni fogja a gyakorlati intézmények azon kettős ismérvét, melynél fogva a legkevesebb gyarlóságot és rizikót a lehető legtöbb életképességgel és biztosítékkal csatolja össze.

Hangsúlyoznom kell itt azonban, hogy a fentebb elősorolt tényezőkre nézve, az e tekintetben kívánatos szabad diskusszió fonalán merülhetnek fel eltérő nézetek, vagy hozhatók talán fel más hivatott tényezők. K tekintetben azonban fődolog az, hogy bármily felmerülhető vélemény megítélésénél a magyar állam és társadalom viszonyai, s e viszonyok követelményei úgy tekintessenek, amint azok tényleg léteznek, és nem úgy, amint azokat látni szeretnők. Kiegészítendő tapogatózunk már, hogy végre valahára felleljük azon gyakorlati politikát közintézkedéseinkre nézve, melylyel intézményeinket, s ezek által nemzeti érdekeinket, valamint államéletünket is megszilárdítjuk.

Egyébiránt mindazon tényező, mely e kérdés vitatásánál szóba jöhet, itt nem is tárgy alható. Ezek száma igen nagy. A különböző felfogás azonban sok oly elemet hozhat szóba, a melyeknek ezen minőségbeni jogosultsága csak látszólagos.

Így az eo ipso tagok megjelölésénél felmerülhetne azon nézet, ha vajon nem volna-e

célszerű az országgyűlésnek olyan tagjait is felsőházi joggal ruházni fel, kik bizonyos számú országgyűlésen megszákítás nélkül tagjai voltak a képviselőháznak. Ezen cenzus látszólagos jogosultságot mutat ugyan, de tulajdonképen még sem fogadható el. A képviselőházba a tagok választás útján jutnak be, s bármennyire nagy horderejűnek tekintsem is a választási rendszert a képviselőház tagjai részére, még sem fogadhatnám el azt felsőházi cenzusul még oly nagymérvű megszorítások mellett sem, mint aminőt ezen most érintett módozat involvál. Ugyanazon indokok, melyeket már fentebb, a felsőház tagjainak akár közvetlen, akár közvetett választás által való egybeállításáról előadtam, állanak az oly cenzusra nézve is, mely mellett a felsőház tagjait, minden külön biztosíték nélkül, tisztán a választás ténye által, a képviselők közül nyerné. Mert azon megszorítás, hogy csak több, egymásután következő országgyűlésben való részvétel nyújt jogot a felsőházi tagsághoz, nem szünteti meg, csak szelídíti talán azon ellenvetéseket, melyek a felsőháznak bármily módozattal is képviseleti alapra való fektetése ellen felhozhatók. Egyébiránt a jelenlegi gyakorlat legkézzelfoghatóbban ellene szól ezen cenzusnak az által, hogy képviselőházunknak számosabban vannak vagy voltak oly tagjai, kik már több egymásután következő országgyűlésben részt vettek vagy vesznek, a kiket azonban még sem látnánk szívesen az alakítandó felsőházban.

Másrésről azonban be kell ismerni azt, hogy hármily körültekintő figyelem fordítassék is arra, hogy a politikai élet és társadalom mindazon tényezői és egyedei megjelöltesenek, melyek a felsőházban az állam és társadalom viszonyai folytán helyet foglalni hivatvák: még sem tehetni ezt előzetesen teljes korrektséggel s főleg akkor nem, midőn a törvényhozás egy ilyen rendi intézménye, mint aminő ami főrendiházunk – hosszabb időn át történt elhanyagolattása után – átalakítatni első ízben szándékoltatik; amikor tehát még épen nem lehet teljes tájékozottsággal bírni az állam és társadalom azon illetékes elemeinek gyakorlati értékéről, melyeket a politikai élet ily alakban eddigelé igénybe nem vett. Ily körülmények között. több tényező csak az új intézmény tényleges működése folyamán, a gyakorlatban fogja e részbeni hivatását részint feltüntetni, részint bebizonyítani.

Es ezért is leghelyesebbnek tartom én, ha a főszűly a kinevezési rendszerre helyeztetik; mert az egyfelől biztosítékot nyújt a tagok személyes és egyéb kellékei iránt: másfelől pedig szabad kezét hagy fenn arra nézve, hogy mindig a legilletékesebb elemek választathassanak ki a politikai élet és a társadalom köréből. Mert hibátlan intézményt alkotni úgy sem foghatunk mi sem; csak igyekeznünk kell, hogy a viszonyokhoz képest a gyarlóságokat lehetőleg elkerüljük.

S alig is hiszem, hogy a felsőházi reform most egyszerre teljesen bevégezten legyen eszközölhető; s előre is kilátásba lehet helyezni, hogy a gyakorlat az új felsőházra nézve – mint egyéb reformjainkra nézve is – időfolytán bizonyos utólagos változtatásokat fog szükségessé tenni addig, míg ezen intézmény végleg megerősödhetik.

Meg kell még itt említenem egy körülményt, mely nem épen lényegtelen. Ez azon kérdés, ha vajon célszerű volna-e megengedni azt, hogy a felsőház tagjai magukat az alsóházba beválasztassák, természetesen oly feltétellel, hogy ez időre felsőházi joguk fölfüggesztessék? Erre nézve ki kell jelentenem, hogy ezt a mi viszonyaink között nem tartom megengedhetőnek. Már fentebb is károsnak jeleztem, a főrendiház jelen elhanyagolt viszonyai folytán lábra kapott azon visszás körülményt, mely szerint az országgyűlés második háza, részben a közvélemény kicsinylő befolyása folytán, politikai főszereplőinket majdnem teljesen nélkülözni kénytelen. Es igen nagy hiba volna, ha ezen jelenségnek, mint káros kinövésnek, lehetősége az új felsőház megalakítása után is fenhagyatnék az által, hogy a felsőház tagjai részére a képviselői állás meg-szerezhetése nyitva tartatván, tömegesebben választathatnák be magukat az alsóházba, s felsőházi jogaikat csak szurrogátum gyanánt akkor vennék igénybe, ha a képviselőházba való bejuthatás nem sikerül. Az ily gyakorlat nagyban hozzá fogna járulni ahoz, hogy az új felsőház hasonló sorsra jusson, mint aminőben a

főrendiház van.

E tilalom alól csak a volt minisztereket vélem kiveendőknek, kik között gyakrabban vannak oly parlamenti tekintélyek, kikre nézve a képviselői állás megszerzése – mint amely állás a parlamenti alkotmánynak első rendi tényezőjét és súlypontját képezi – már magának az alkotmánynak, s a parlamenti rendszernek érdekében nem volna megtagadható.

Igen természetes különben, hogy ezen tilalom az eo ipso tagokra nézve csak azon esetben áll, ha helyüket a felsőházban már tényleg elfoglalták. Ha azonban ez még be nem következett, ez esetben nyílt jogaik dacára, is bevásztathatják magukat a képviselőházba. De ha helyüket a felsőházban már tényleg elfoglalták, többé képviselői állást ezek sem nyerhetnek. A most érintett kivétel a kinevezett tagokra – természetesen – nem tehető, mert ezek beleegyezésükkel nyervén a kinevezést, helyüket a felsőházban azonnal el is kell foglalniok.

A most mondottakkal egyidejűleg fel kell említenem jelenlegi parlamenti gyakorlatunknak – a főrendiház elhanyagolt helyzetéből származó – még egy hibás jelenségét, mely ha az új felsőházban is fentartaná magát, szinte ez intézmény tekintélyét és nyomatékát fogná csökkenteni. Azon hibás gyakorlatot értem, melynél fogva miniszteraink, ha megelőzőleg felsőházi joggal bírtak is, ha csak kivihető, bevásztatják magukat a képviselőházba. Mintegy bizalmi kérdésnek tekintik ezt. De ezen hibás gyakorlatnak meg kell szűnnie azonnal, mihelyt a felsőház megalakul és életerős lesz. Mert bírnia kell a felsőházi tagságnak is oly tekintéllyel, mely által egy miniszter megfelelő parlamenti nyomatékot bír, s nem kénytelen azt a képviselői állással felcserélni. De ezen mostani gyakorlat parlamenti tekintetben is helytelen. mert. a parlamenti rendszer természete, e részben azt követeli, hogy a miniszterek, törvényhozói joguk gyakorlatában a két ház között oszoljanak meg.

Az előbbi fejezetben előadtam nagyjából, a részletes alkalmazás egyes példáival azon két módozatot, melyek, véleményem szerint, az országgyűlés második házában levő átalakításánál cenzusul lennének elfogadandók. De minthogy két különböző cenzust állítottam fel, mármint az a kérdés, hogy minő legyen e két elemnek, nevezetesen a kinevezett, és az eo ipso tagoknak technikai összetétele? Minő legyen azon számarány, melyben ez elemek célszerűen lesznek vegyítendőek?

Előttem kívánatosnak látszik, azon nagy jelentőségnél fogva, melyet a kinevezési rendszerre fentebb helyeztem – hogy a ház két elemének számarányban a kinevezetteket ne múlják felül az eo ipso tagok. Sőt ellenkezőleg amazok legyenek határozott többségben. Részletes adatok nélkül azonban a magán erő nem képes magát tájékoztatni azon tényezők létszámáról, melyek ez értekezés folyamán hivatottaknak voltak jelezve a törvényhozói jogra a felsőházban, s így a tényezők számarányának megállapítására nézve sem; s e részben csak általános szabályt lehet felállítani. Célszerű volna talán az arányt úgy meghatározni, hogy a kinevezettek a teljes létszám két harmadrészét felül nem múlhatják, az eo ipsok pedig a létszám felénél nagyobb állományt nem képezhetnek. Ezen maximális arány által meg- volna egyszersmint határozva viszonyosan mindkét elem minimuma is. s a maximum és minimum között keletkezett létszámköz a két tényező számaránybeli ingadozásának hagyatnék fenn.

Kérdés tárgyát képezheti azon körülmény is, hogy meghatározassék-e a felsőházban a tagok létszáma vagy sem?

A parlamenti gyakorlatban erre nézve kétféle szabályt találunk, amely szabályok egyszersmint két osztályba sorozzák a felsőházakat a szerint, amint azok újabb vagy régibb szerkezetűek, s amint a törvényhozói cenzus azokban többé-kevésbé a szabad versenyt bírja alapul, vagy még mindig a rendi alkotmány alapelveit. Azon felsőházakhoz, melyek a cenzust kisebb-nagyobb mérvben a szabad versenyre alapították, tartoznak például az amerikai Egyesült-Államok, a Svájc és Belgium felsőháza is; ezekre nézve egyszersmiut a tagok létszáma is meg van határozva. A rendi alkotmány felsőházát találjuk Angliában és hazánkban is, hol a tagok száma meghatározva nincs, de a születési törvényhozók létszámának

ingadozása folytán nem is lehet.

Igen természetes ezek szerint, hogy ha az alakítandó magyar felsőházra nézve oly cenzust állapítunk meg, mely a szabad verseny elvét a szükséges korlátozásokkal szinte elfogadja – egyszersmind meg kell határoznunk a tagok létszámát is.

A ház összes tagjainak száma sem túlságosan nagy, sem nagyon csekély ne legyen. Talán meg lehetne tartani azon létszámot, mely a főrendiház gyakorlatában középszám gyanánt bizonyult. Négyszáz tag nem mondható épen soknak, de kevésnek sem. S ha e számon a felsőház megalakításánál változás szándékoltatnék, semmi esetre sem történhetnék az e létszám szaporítására, de inkább annak alább szállítására.

Rangfokozatot illetőleg a régi szokás volna megtartandó. Elsők lennének a királyi csatád tagjai, kik között, ha egyikük a nádori méltóságot viseli, ez az első helyet foglalja el a házban. Utánuk következnek az eo ipso tagok egyházi és világi egyedei, rangfokozatuk, illetőleg e joguk régisége szerint; ezek után jönnek a kinevezettek, kinevezetésük ideje szerint. E sorrend nem akadályozza meg azt, hogy a ház tagjai pártok szerint a ház különböző oldalán foglaljanak helyet. E sorrend a pártok csoportjaiban is megtartandó lesz. Mert másrésről azt ismét nem volna célszerű ridegen felállítani, hogy a rangfokozat szerint megállapított sorrendtől nem szabad eltérni s a tagoknak pártok szerint csoportosulni – mindamellert is, hogy a pártcsoportosulásoknak a felsőházban nincs olyan nagy jelentősége, mint a képviselőházban. Mégis, a pártéletnek a felsőházban életerősebbi) kifejlődése esetére célszerű lesz, ha a pártok csoportosulása már a tagok hely foglalása által jeleztetik, minek folytán a parlamenti ügyek épen úgy gyorsabban és célszerűbben lesznek az egyvéleményűek csoportosulása mellett elintézhetőek itt, mint a képviselőházban.

A ház első egybeállításánál a királyi hercegek után előbb az eo ipso tagok jelöltetnének meg, s az ez után fenmaradt számarány a kinevezésnek jutna, természetesen a két elemre nézve kijelölt számarányviszony figyelembe tartásával. Talán ki lehetne mondani azt is, hogy a tagok összes száma a meghatározott négyszáz maximumot húszszal felül is haladhatja. A létszámnak ezen ingadozása az eo ipso tagok előnyére volna megadható oly formán, hogy azon esetre, ha eo ipso tagsági jog olyankor nyílnék meg, midőn a négyszáz hely be van töltve, s a kinevezettek a meghatározott minimumon felül foglalnak helyet a tényleges létszámban: ily esetben, az időközileg megnyílt eo ipso jogok a négyszáz létszámon felül busz helyet igénybe vehetnének, minek folytán nem lennének nyílt jogaik dacára is kizárva a házból. A teljes létszámon felül így engedélyezett húsz helyet tehát csak az eo ipso tagok, s ezek is kizárólag a megjelölt esetben vehetnék igénybe.

Kérdés tárgyát képezhetné még a felsőházi ceenzus megállapításánál azon életkor, mely a törvényhozói jog gyakorlásához a cenzus egyéb feltételei mellett megkívántatnék. A törvényhozásoknak e részben szinte különböző gyakorlatuk van. De abban mindannyian megegyeznek, hogy a cenzust az életkorra nézve nagyobb megszorításnak kell alávetni itt, mint a képviselőházban.

Nézetem szerint – ezen most jelzett általános gyakorlatot elfogadva – az életkor a felsőházi cenzus megállapításánál magasabbra lenne ugyan meghatározandó, mint a képviselőházban, nem volna azonban helyes túlságos megszorítást alkalmazni. Mert ez által ki lennének zárva az oly hívatott tényezők a törvényhozás ezen intézményéből, akik nem ritkán már a fiatalabb korban teljes hívatást tüntetnek tel.,

Elöttem ugyan úgy látszik, hogy a cenzus nagyobb megszorítása az életkor által, leginkább az oly felsőházakban van indokolva, hol a cenzus maga inkább demokratikus, mi által a cenzusban a demokrácia részére tett engedmények, az életkor nagyobb megszorítása által egyenlítettnek ki. Ahol azonban a felsőház összeállítására nézve a demokráciának túlbefolyása magában a cenzus lényegében célszerűen korlátolva van: ott az életkor általi nagyobb megszorításnak nincs helye. Ez utóbbi kategóriába tartozik a fentebb kifejtett két cenzus is, melyeknek szinte lényegében van meg mindazon biztosíték, ami más cenzus mellett

talán az életkor nagyobb megszorítása által érhető el. Az eo ipso tagokra ugyanis meg van a biztosíték a magas méltóságok- és hivatalokban, úgy a kormánynak ezen méltóságok adományozásánál fentartott befolyásában, minek folytán e méltóság-ok a fiatal, éretlen elemek által aligha hozzáférhetők. A kinevezett tagokra nézve pedig meg van az e részbeni biztosíték a kormány kinevezési jogában, melyet nem foghat az felhasználni arra, hogy a felsőházat kiskorú gyarlóságok áldozatává tegye bármily csekély mérvben is.

Ezen okok alapján – szerintem – a harminc éves életkor lenne megjelölendő, amely életkor, mint első feltétel lenne szükséges ahhoz, hogy az egyéb tekintetben jogosultak a törvényhozói jogot a felsőházban tényleg gyakorolhassák. E szabály alól azonban kivételt kell képezniök a királyi család tagjainak, kik helyeiket a felsőházban már életük huszadik évében elfoglalhatnák.

Végül megemlíteném még, hogy az eo ipso tagsági jog cenzusának elfogadása esetén, a megalkotandó törvény, ezen részletében visszaható erővel volna felruházandó a tekintetben, hogy az ily eo ipso jogra a múltban teljesített szolgálatok is igényt tarthatnak, illetőleg a szolgálati maximumba beszámíthatók.

Ezekben foglaltatnék általánosságban vázlata azon tervezetnek, melynek célja – a mint már megjegyeztem – nem annyira részletes terv egybeállítására volt, mint inkább az, hogy e kérdés megbeszélése a főrendiház küszöbön álló reformjának megkezdése előtt az alkotmányos tényezők által a részletekben is eszközöltessék.

Mert igen szükséges, hogy egy ily nagyjelentőségű intézmény, az alkotmányos tényezők és a szabad társadalom összes hivatott tényezőinek befolyása mellett rendeztessék, hogy ez által az illető politikai és társadalmi tényezők az új intézmény részére már a vitatás folyamán megnyeressenek, s hogy így ez intézmény lehetőleg a nemzet közvéleménye szerint alakuljon, s a nemzet közakarata, közmeggyőződése képezze annak szilárd alapját.

Mert az új intézmények gyakorlati értékére és megerősödésére nézve igen lényeges azon intenció, melylyel azok a politikai és társadalmi tényezők részéről fogadtatnak. Nincs olyan célszerű intézkedés, melyet alkotmányos országban, az alkotmányos tényezőknek, a sajtónak, a társadalomnak egészben véve, vagy csak egyes tényezőknek is roszakarata vagy téves intenciója meg ne hiúsíthatna. Ez áll nem csak az alakítandó felsőházra, de minden újabb intézményeinkre nézve is. A legjobb alkotmányos intézmény is megrontható, ha egyesek, vagy épen egyes frakciók lelkiismeretlen vagy könnyelmű üzelveikkel azt a gyakorlatban meghamisítani igyekeznek. A törvények, melyek az intézményekről hozatnak, úgyszólván csak alaki, elméleti részét képezik azoknak. A gyakorlati rész a polgároknak és az alkotmányos tényezőknek van fentartva. S ha ezek az intézmény célját s követelményeit helyesen nem értelmezik, ha apatikusak, vagy épen roszakaratók: ez esetben az intézményre könnyen ki lehet mondani az anatómiát. Csakhogy ily esetben a baj oka nem az intézmény egyéni hiányaiban fekszik, de azon tévelyben vagy visszavonásban, mely az intézmény gyakorlati érvénye ellen alakult.

Végre is az intézmények összeállításánál nem vagyunk képesek azokba annyi biztosítékot lerakni, hogy a gyarlóságok elkerülve legyenek, s a visszaélés lehetetlen, vagy a különböző oldalról szükséges ellenőrzés teljes legyen. Az intézményeket emberek készítik, ugyanazok képesek azokat meg is hamisítani. A visszaélések teljes meggátlása nem lehetséges a legkörültekintőbb intézkedés mellett sem. Gyarlóságai mindig lesznek az emberi intézményeknek. De az intézmények biztosítékául szabad országban, nem csupán azok tökéletes összeállítása szolgál; ennél sokkal nagyobb garanciát nyújt e tekintetben a polgároknak s az alkotmányos tényezőknek jóakatatú ellenőrzése. Az alkotmányos intézmények ezen lényeges faktorát e tekintetben számításon kívül hagyni soha sem szabad. De a polgároknak és a társadalomnak ezen általános befolyása mellett az intézmények gyakorlati jelentőségére nézve, ezzel teljesen egyenértékű azoknak helyes irányú intenciója az illető intézmény iránt, kik mint annak személyesítői, tagjai, az intézmény gyakorlati

értékére, a legközvetlenebb befolyást gyakorolják. Az intézmények – amint ezt már megjegyeztem – nem csupán a törvények és szabályok adnak jelleget, (le életet különösen az emberek öntenek azokba. Az intézmények gyakorlati jelentőségét és irányát idő folytán az emberek egyenként és összesükben, befolyásuk által alakítják. Alkotmányos országban az intézmények gyakorlati jelentőségére nézve nem azon kérdés az első, hogy miként írja körül az illető intézüciót a törvény, de az, hogy mivé tették azt az emberek?

A polgároknak és a társadalomnak ezen kettős-, közvetlen és közvetett befolyása képezi az alkotmányos szabadságnak, s abban az intézmények tisztaságának legerősebb biztosítékát. Ahol ezen alkotmányos érzék a polgároknak épségben van meg, ez nem csak legbiztosabban megóvja az intézményeket a lehelő visszaélésektől, de képes az intézmények eredeti hiányait a gyakorlatban kijavítani. Ahol azonban a polgárok alkotmányos érzéke e részben befolyását vagy épen nem, vagy nem helyes irányban érvényesíti: ott az intézmények tisztaságát s gyakorlati jelentőségét pusztán azoknak elméleti helyes volta aligha fogja megőrizni.